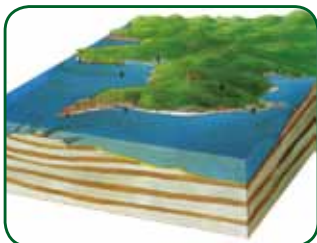
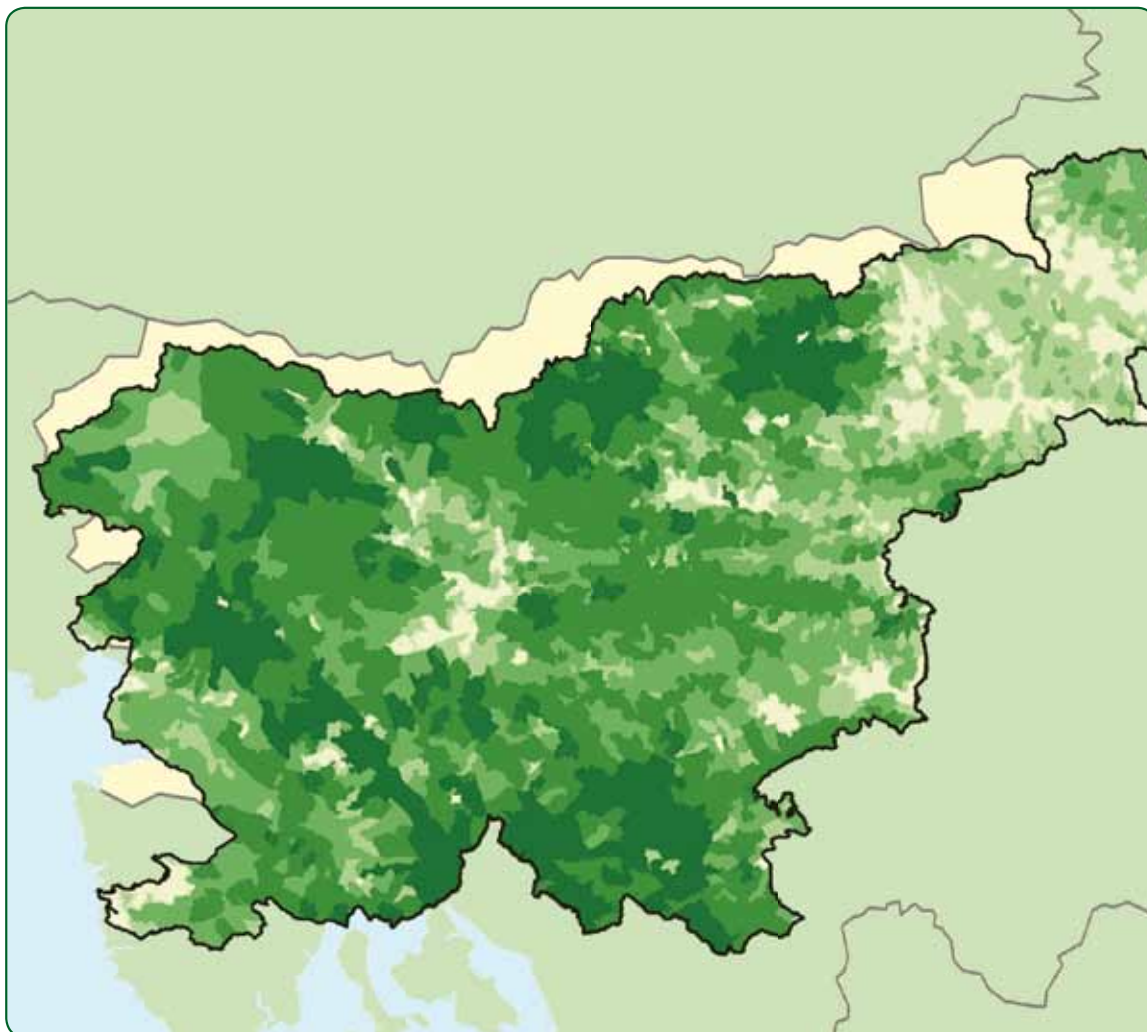

Robert Farič
Aleksander Vališer

Družboslovje 7

Učbenik za 7. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Družboslovje 7

Učbenik za 7. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Robert Farič
Aleksander Vališer

Ljubljana
2012

Robert Farič, mag. Aleksander Vališer

DRUŽBOSLOVJE 7

Učbenik za 7. razred osnovne šole

Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Elektronski vir

Strokovni recenzenti:

dr. Martina Ozbič, Emilija Mrlak, Vojko Kunaver, Igor Lipovšek

Uredili:

mag. Darinka Ložar, Nina Kozinc

Lektorirala:

Alenka Kozinc

Ilustriral:

Vid Sark

Fotografije:

Arhiv slovenske treking lige, commons.wikipedia.org, Drago Golja, hse.si, Matjaž Intihar, kraji.eu

Zemljevidi:

Boštjan Burger, commons.wikimedia.org, Dars.d. d., Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Andrej Gale (za založbo Mladinska knjiga), Mateja Rihtaršič (za založbo Modrijan d. o. o.), Bojan Repovž (za Slovenske železnice), Tomaž Sršen

Grafikoni:

meteo.arso.gov.si, Statistični urad Republike Slovenije

Oblikovanje:

Žiga Valetič, Grafični atelje Zenit

Grafična priprava:

Boex DTP, d. o. o.

Podatki o prvi izdaji gradiva – elektronsko gradivo na CD-ju:

Izdal:

Zavod RS za šolstvo

Predstavnik:

mag. Gregor Mohorčič

Ljubljana, 2012

Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje je na svoji 151. dopisni seji, ki je trajala od 14. do 21. 9. 2012 na podlagi 25. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 115/03-ZOVFI-UPB3) in 15. in 16. člena Pravilnika o potrjevanju učbenikov (Uradni list RS, št. 57/2. 6. 2006) ter Pravilnika o spremembah, dopolnitvah Pravilnika o potrjevanju učbenikov (Uradni list RS, št. 45/2010) in spremembah Pravilnika o potrjevanju učbenikov (Uradni list RS, št. 52/2011) – v nadaljevanju Pravilnik – sprejel sklep št. 6130-1/2012/121 o potrditvi učbenika Družboslovje 7, učbenika za družboslovje v 7. razredu osnovne šole, prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom.

Učbenik je izdan s finančno podporo Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

© Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 2012

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja gradiva ni dovoljeno reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehansko (fotokopiranje) kot na elektronsko (snemanje ali prepisovanje na kakršen koli pomnilniški medij) obliko reprodukcije.

UVOD	5
GEOGRAFIJA	7
1 SLOVENIJA	8
1.1 Državni simboli Republike Slovenije	12
2 NARAVNOGEOGRAFSKE ENOTE SLOVENIJE	14
2.1 Alpske pokrajine	16
2.2 Predalpske pokrajine	29
2.3 Dinarske pokrajine	35
2.4 Primorske pokrajine	44
2.5 Panonske pokrajine	51
3 GOSPODARSTVO SLOVENIJE	56
3.1 Kmetijstvo	57
3.2 Gozdarstvo	60
3.3 Rudarstvo in viri energije	62
3.4 Industrija	67
3.5 Promet	69
3.6 Obrt	75
3.7 Trgovina	78
3.8 Turizem	79
3.9 Ribišstvo	84
4 PREBIVALSTVO SLOVENIJE	85
4.1 Poselitev Slovenije	85
4.2 Rast prebivalstva	88
4.3 Starostna in spolna sestava prebivalstva	89
4.4 Narodnostna sestava prebivalstva	90
4.5 Selitve prebivalstva	93
4.6 Slovenci v zamejstvu in tujini	94
ZGODOVINA	99
1 KAJ JE ZGODOVINA?	100
1.1 Zgodovinska obdobja	100
1.2 Preteklost nam razkrivajo zgodovinski viri	102
1.3 Materialni sledovi preteklosti	103
1.4 Pisni sledovi preteklosti	103
1.5 Ustni sledovi preteklosti	104

2	PRAZGODOVINA	106
2.1	Življenje v prazgodovini	109
2.2	Človek in ogenj	110
2.3	Od prvih bivališč do stalnega domovanja	111
2.4	Orodje in orožje	112
2.5	Obrt in umetnost	113
2.6	Prazgodovinska najdišča v Sloveniji	114
3	ILIRI IN KELTI NA NAŠEM OZEMLJU	116
4	RIMLJANI	118
4.1	Rimljani v naših krajih	124
5	KRŠČANSTVO	126
6	SREDNJI VEK	128
6.1	Slovani	128
6.1.1	Pradomovina Slovanov	128
6.1.2	Preseljevanje Slovanov	130
7	KARANTANIJA	132
7.1	Karantanska družba	133
7.2	Izguba samostojnosti Karantanije	135
8	ŽIVLJENJE NA GRADU	136
9	ZGODOVINSKE POKRAJINE	138
10	ŠEGE IN NAVADE	139
10.1	Kravji bal	140
10.2	Ovčarski bal	141
10.3	Flosarski bal	141
10.4	Kurentovanje	142
10.5	Jurjevanje	143
10.6	Borovo gostüvanje	144
10.7	Kresovanje	144
10.8	Škoromati	145
10.9	Koledovanje	146
10.10	Koledarske šege na Slovenskem	147
10.11	Slovenske tradicionalne jedi	149
10.12	Slovenske narodne noše	151

Dragi učenec in učenka!

V zelo kratkem času lahko prepotujemo z enega konca naše države na drugega. Srečo imamo, da živimo v tako lepi, razgibani in raznoliki deželi – SLOVENIJI, ki pa jo žal še premalo poznamo.

V tem šolskem letu bomo skupaj spoznavali Slovenijo. Odkrivali bomo lepote in značilnosti posameznih slovenskih pokrajin in njene prebivalce. Spomnili se bomo, s čim so se Slovenci ukvarjali včasih in katere obrti, šege in navade so se ohranile do današnjih dni. Ne bomo pa pozabili niti na to, s čim se v Sloveniji ukvarjamo danes, koliko nas je, kdo živi v Sloveniji in kje vse živijo Slovenci. V učbeniku se bomo premaknili daleč nazaj v preteklost, ki si jo danes težko zamišljamo. S pomočjo različnih virov bomo spoznali, kako so živeli v prvih človeških skupnostih, kakšno in katero orodje in orožje so poznali. Čaka nas zanimivo in pestro leto.

Učbenik je zasnovan tako, da bo tvoje delo z njim enostavno in prijetno. Razdeljen je na dva dela: na geografski in zgodovinski del. Besedilo dopolnjujejo številne fotografije, grafikoni in tematske karte.

Da boš posamezne vsebine še bolje spoznal, sva ti pripravila tudi različne dejavnosti.

Označene so s tako sličico

.

Nepoznane besede pa sva razložila v okvirju s tole sličico

.

In verjemi, vse zmoreš!

Vsako poglavje ima na koncu tudi zelo kratek povzetek.

Prosiva te, da v učbenik ne pišeš ničesar in da skrbiš zanj, da ga bo lahko za tabo uporabljal še kdo. Vse dejavnosti so predlagane tako, da jih boš lahko naredil ustno ali pa rešitve napisal v zvezek ali na plakat.

Sedaj pa se le odpravimo na naše zanimivo potovanje po Sloveniji! Srečno!

Avtorja

1 SLOVENIJA

8

S pomočjo atlasa določi, v katerem delu sveta leži Slovenija.
S pomočjo spodnjega zemljevida določi, kakšna je lega Slovenije v Evropi.

Slika 1a: Zemljevid Evrope

Republika Slovenija je **demokratska država**. Leži v južnem delu **Srednje Evrope**. Prestolnica Slovenije je **Ljubljana**.

ALI VEŠ, da ...

je Slovenija ena mlajših evropskih držav? Svojo samostojnost je razglasila leta 1991.

DEMOKRATIČNA DRŽAVA – politična ureditev, v kateri vlada večina, ki jo je na svobodnih volitvah izvolilo največ državljanov in državljanek. Varuje osebne in politične pravice vseh državljanov

Slika 1: Ljubljana

Slika 2: Praznično okrašena Ljubljana

Na internetu poišči najnovejši podatek, koliko prebivalcev ima Slovenija. Mogoče najdeš tudi podatek, koliko je v Sloveniji državljanov italijanske in madžarske narodne manjšine.

Uradni jezik v Sloveniji je **slovenščina**. Na območjih, kjer živi prebivalstvo **italijanske manjšine** in **madžarske narodne manjšine**, pa sta uradni jezik tudi **italijanščina** oziroma **madžarščina**.

MANJŠINA –
pripadniki naroda,
katerega večina
živi v drugi državi

Pozanimaj se, katere pravice imajo narodne manjšine v Sloveniji.

Slovenija meji:

- na zahodu na **Italijo**,
- na severu na **Avstrijo**,
- na severovzhodu na **Madžarsko**,
- na vzhodu in jugu pa na **Hrvaško**.

Mejam s sosednjimi državami pravimo **državne meje**. Na zemljevidih v učbeniku so označene z rdečo barvo.

Slika 3: Slovenija in njene sosede

Državne meje so se velikokrat spreminjale. Na to so vplivale vojne in različni dogovori. Danes ne živijo vsi Slovenci v Sloveniji. Nekaj jih živi tudi za mejo v naših sosednjih državah. Meji, ki prikazuje, do kod v zamejstvu živijo Slovenci, pravimo **narodnostna meja**. Narodnostne meje na zemljevidih niso označene posebej.

V katerih sosednjih državah živi veliko Slovencev? Kako te Slovence imenujemo?

Uradna denarna enota v Sloveniji je evro (EUR).

Pozanimaj se, kdaj je postal evro uradni denar v Sloveniji. Katero denarno enoto smo imeli pred evrom?

Slovenija je velika 20.273 km². Sestavlja jo **osem zgodovinsko-geografsko** zaključenih pokrajin, ki so bolj ali manj enotne. Te pokrajine so: Primorska, Notranjska, Gorenjska, Dolenjska, Bela krajina, Koroška, Štajerska in Prekmurje.

Slovenija je pokrajinsko raznolika. V njej se stikajo:

- alpski svet,
- sredozemski svet,
- panonski svet in
- dinarski svet.

STIČIŠČE – prostor, kjer se kaj stika

Slika 4: Alpski svet – pogled na Julijske Alpe

Slika 5: Panonski svet – Prekmurje

Slika 6: Sredozemski svet – Piran

Dinarski svet – naravni most v Rakovem Škocjanu

Dobro si ogledaj zgornje fotografije. Izberi si eno in jo opiši.

Gotovo si že obiskal katero izmed mnogih slovenskih naravnih in kulturnih znamenitosti. Katere bi priporočil prijateljem iz tujine, da jih obišejo? V katero pokrajino bi uvrstil svoje predloge? Zakaj?

Slovenska obala leži ob **Jadranskem morju**. Dolga je 46,6 kilometrov. Najvišji vrh v Sloveniji je **Triglav**. Visok je 2864 metrov.

Slika 8: Slovenska obala

Slika 9: Triglav je najvišji vrh

Republika Slovenija je članica **Organizacije združenih narodov**, zveze **NATO** in **Evropske unije**.

1.1 | DRŽAVNI SIMBOLI REPUBLIKE SLOVENIJE

Zagotovo veš, po katerih simbolih se države ločijo med sabo. Naštej državne simbole. Pomisli na zmage naših športnikov. Kako potekajo podelitve medalj?

HIMNA

Slovenska himna je **sedma** kitica pesmi *Zdravljica*, ki jo je napisal France Prešeren. Melodijo zanjo je napisal skladatelj Stanko Premrl.

Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat' dan,
da koder sonce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan,
da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!

GRB

Grb se oblikuje po nekaterih geometrijskih in barvnih pravilih. Slovenski grb ima obliko ščita. V sredini ščita je na modri podlagi bela podoba Triglava. Pod njim sta dve valoviti modri črti, ki ponazarjata morje in reke. Nad podobo Triglava pa so v obliki trikotnika razporejene tri zlate šesterokrake zvezde. Ščit je ob strani obrobljen rdeče.

Slika 10: Slovenski grb

ZASTAVA

Zastava Slovenije je belo-modro-rdeče barve in ima grb Slovenije. Slovenska zastava je dvakrat daljša kot široka. Vsaka barva zavzema po širini tretjino prostora zastave. Grb je v levem zgornjem delu zastave, tako da sega z eno polovico v belo polje, z drugo pa v modro.

Slika 11: Slovenska zastava

TO SI BOM ZAPOMNIL

Republika Slovenija je **demokracija** država. Leži v Srednji Evropi. Prestolnica Slovenije je Ljubljana.

Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih, kjer živi prebivalstvo italijanske in madžarske narodne manjšine, pa sta uradna jezika tudi italijanščina oziroma madžarščina.

Uradni denar v Sloveniji je evro. Slovenija je velika 20.273 km².

Leži na stičišču alpskega, sredozemskega, panonskega in dinarskega sveta.

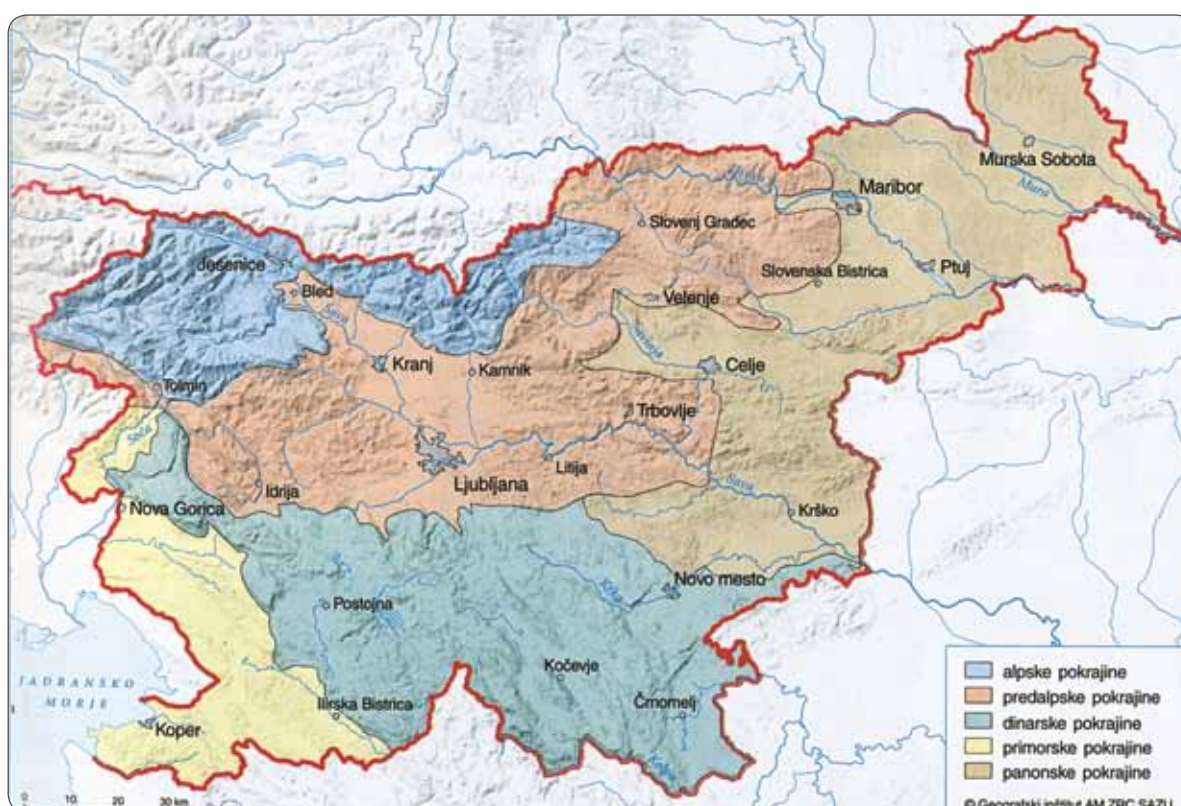
Državni simboli so himna, grb in zastava.

2 NARAVNOGEOGRAFSKE ENOTE SLOVENIJE

Si že potoval po Sloveniji? Si si jo mogoče ogledal iz zraka?
Kako bi opisal slovensko pokrajino?

Slovenska pokrajina je zelo raznolika: imamo visoke gore, hribe in griče, velika polja, kraške jame in morje. Slovenija leži na stičišču Alp, Dinarskega gorstva, Panonske nižine in Jadranskega morja.

Slika 12: Naravnogeografske enote Slovenije

S pomočjo zgornjega zemljevida poskušaj ugotoviti, v katero naravnogeografsko enoto spada tvoj kraj. Opiši pokrajino, v kateri živiš.

Slovenijo sestavljajo **štiri** naravne enote:

- alpski svet,
- dinarski svet,
- primorski svet,
- panonski svet.

Slika 13: Alpski svet

Slika 15: Primorski svet

Slika 14: Dinarski svet

Slika 16: Panonski svet

Največji del Slovenije sestavljajo gorovja, hribovja, kotline in doline alpskega sveta. Alpski svet na jugu prehaja v dinarski svet. Primorski svet je severno od Jadranskega morja. Panonski svet je del in obrobje velike Panonske kotline.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Slovenska pokrajina je zelo raznolika: imamo visoke gore, hribe in griče, velika polja, kraške jame in morje.

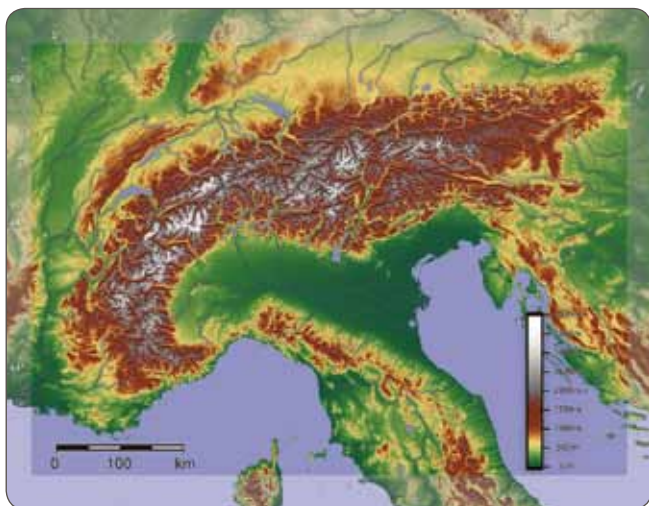
Največji del ozemlja zavzema alpski svet. Južno od njega je dinarski svet. Primorski svet se nahaja severno Jadranskega morja. Panonski svet je del velike Panonske kotline.

2.1 | ALPSKE POKRAJINE

Gotovo si preživel kakšen prijeten dan v alpskih pokrajinah. V razredu pripoveduj o tem.

Naš alpski svet je del **evropskih Alp**. To je največje evropsko gorstvo. Zato Slovenijo prištevamo med **alpske dežele**.

Slika 18: Evropske Alpe

Slika 19: Julijske Alpe

Na zemljevidu Evrope poglej, kje ležijo evropske Alpe.

POVRŠJE IN LEGA ALPSKIH POKRAJIN

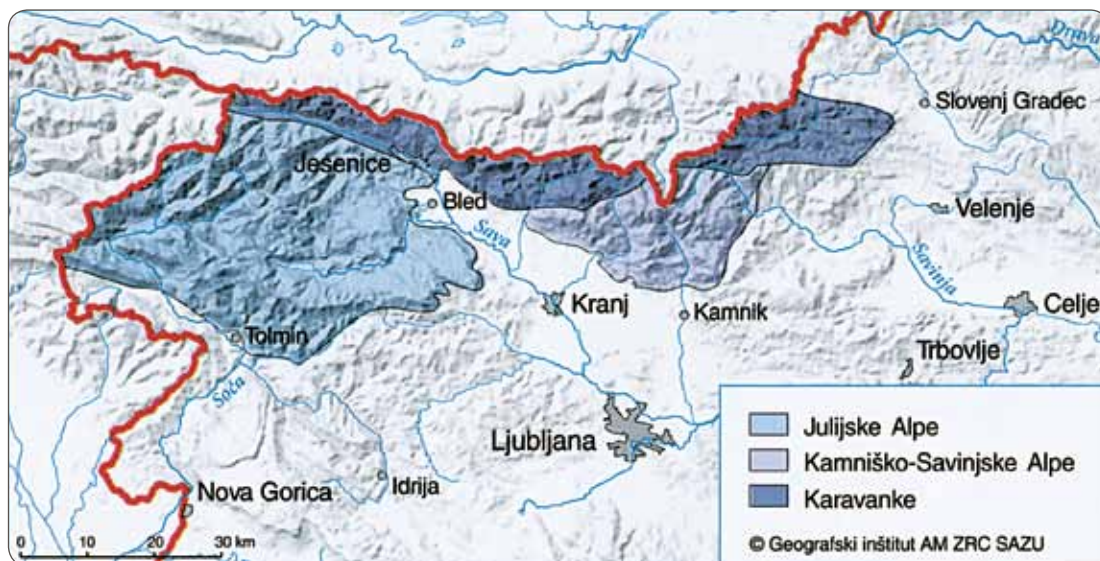
Alpske pokrajine v Sloveniji delimo na tri gorovja:

- Julijske Alpe,
- Kamniško-Savinjske Alpe,
- Karavanke.

Po kamninski zgradbi so zgrajene iz trdnega **apnenca** in **dolomita**.

KAMNINA – trdna snov, ki sestavlja zemeljsko skorjo
APNENEC – kamnina, iz katere pridobivamo apno
DOLOMIT – apnencu podobna, a bolj krušljiva kamnina

Slika 20: Razdelitev slovenskih Alp

Na zemljevidu poišči tri velika gorovja v Sloveniji. S pomočjo učitelja opiši njihovo lego.

Slovenski alpski svet sestavljajo: **gorovje**, **hribovje**, **doline** in **kotline**.

Za **gorovje** so značilni **ostri vrhovi** ter **strma** in **prepadna pobočja**. Najvišji vrhovi so visoki 2000 m in več. Najvišji vrh slovenskih Alp je Triglav (2864 m), ki je tudi simbol Slovenije.

Slika 23: Planšarija

Slika 22: Kamniško-Savinjske Alpe

Na obrobju visokih gora so **planote**, porasle z **gozdom** in **gorskimi pašniki** (planine).

Na medmrežju ali v knjižnici poišči zanimivosti in podatke o gorskem pašništvu pri nas. O svojih spoznanjih poročaj v razredu.

V ledeni dobi so bile Alpe pokrite z **ledeniki**. Največji ledeniki so bili Soški, Bohinjski in Dravski. S svojimi **ledeniškimi jeziki** so počasi polzeli do dolin in oblikovali pokrajino. Med polzenjem so strgali (brusili) površje in prenašali kamenje.

Slika 25: Gorski hrbti, grebeni in doline

Posledice so vidne še danes:

- ledeniška morena (gruč, pesek in skale, ki jih je nosil ledenik s seboj),
- jezera,
- ledeniške doline (koritasta dolina v obliki črke U).

Ob opazovanju zemljevida lahko vidimo, da v Sloveniji **gorski hrbti, grebeni** in **doline** potekajo v smeri **od zahoda proti vzhodu**.

Slika 24: Ledeniška dolina

Poišči slikovno gradivo, ki prikazuje značilnosti in površino alpskih pokrajin. Prilepi ga v zvezek.

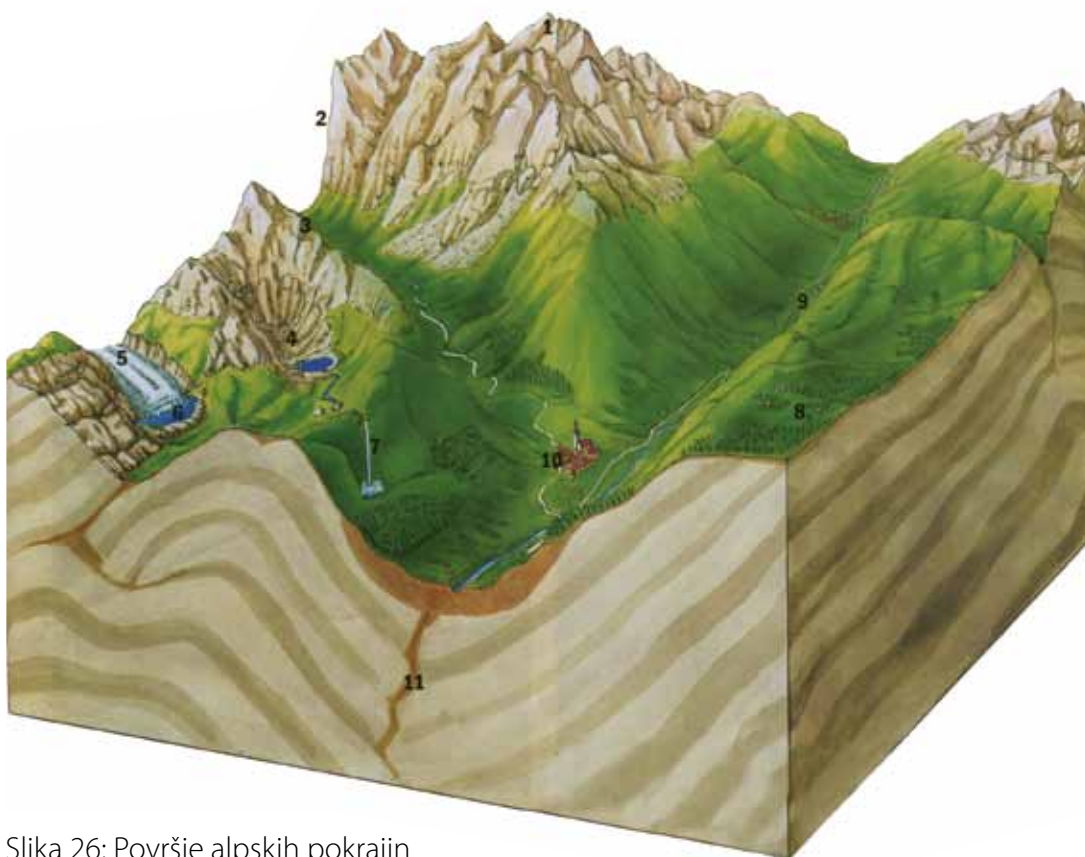
POVRŠJE ALPSKIH POKRAJIN

Na zemljevidu poišči dolino reke Soče in opiši, v kateri smeri poteka: ali od vzhoda proti zahodu, od severa proti jugu ali kako drugače? Ali spreminja smer toka?

Značilnosti površja alpskih pokrajin so:

1. ostri vrhovi,	7. slap,
2. strma pobočja, prepadne stene,	8. planota z gozdom in pašniki,
3. sleme, greben,	9. ledeniška dolina,
4. krnica,	10. naselje – vas na stekanju dolin,
5. ledenik,	11. ledeniški pregib.
6. ledeniški jezik,	

Slika 26: Površje alpskih pokrajin

PLANOTA – višji, precej raven svet v hribovju, gorovju
KRNICA – zgornji del ledeniške doline, ki je zaokrožen
SLEME – visoka podolgovata, strma gorska vzpetina
LEDENIŠKI JEZIK – spodnji del ledenika

Pozorno opazuj zgornjo podobo alpskih pokrajin in jo opiši.
 V peskovniku oblikuj površje alpskih pokrajin in prikaži potek slemen in alpskih dolin.

JULIJSKE ALPE

Prisluhni pesmi 'Oj Triglav moj dom' in opazuj fotografijo. Pripoveduj v razredu o tem, kar si opazil.

Večji del Julijskih Alp je v Sloveniji, manjši v Italiji.

Na vzhodu segajo do Ljubljanske kotline, na severu do doline reke Save, na jugu pa do reke Bače. V Julijskih Alpah je največ naših gorskih vrhov, ki segajo nad 2000 metrov visoko.

Najvišji vrh je Triglav (2864 m). Podoba gore in z njo povezana zgodovina sta simbol Slovenije in slovenstva.

Slika 27: Triglavsko sedmero jezero

Na zemljevidu poišči nekaj gorskih vrhov v Julijskih Alpah. Gorske vrhove in njihove višine zapiši v zvezek in jih razvrsti po višini.

Za vzhodni del Julijskih Alp so značilne planote in ledeniške doline. Najbolj znane ledeniške doline so: **Planica, Vrata, Kot, Krma**.

Planote **Mežaklja, Pokljuka** in **Jelovica** so poraščene z gozdom.

Na zemljevidu poišči zgoraj naštetе ledeniške doline in planote.

V Julijskih Alpah so v ledeniških kotanjah nastala **jezera: Triglavsko, Kriško, Krnsko**. Najbolj znani in največji sta **Bohinjsko** in **Blejsko jezero**.

Slika 28: Bohinjsko jezero

Slika 29: Blejsko jezero

KAMNIŠKO-SAVINJSKE ALPE

Kamniško-Savinjske Alpe se dvigajo iz ravnine na severu Ljubljanske kotline. Proti vzhodu mejijo na Spodnjo Savinjsko dolino. Ime so dobile po mestu Kamnik in reki Savinji.

Najvišji vrh je **Grintovec** (2558 m). Turistično sta najbolj zanimiva **Krvavec** in **Velika planina**; Krvavec zaradi smučišč, Velika planina zaradi planšarstva.

Grintovec tvori skupaj z nekaterimi vrhovi osrednjo gorsko skupino v Kamniško-Savinjskih Alpah.

slika 30: Grintovec je visok 2558 m

Najlepše ohranjena ledeniška dolina v Kamniško-Savinjskih Alpah je **Logarska dolina** s slapom **Rinko**. To je ledeniško preoblikovana dolina. Slap Rinka je tudi izvir reke **Savinje**. Logarska dolina velja za eno najlepših alpskih dolin v Evropi.

Slika 31: Logarska dolina

Ob pomoči zemljevida opiši lego Kamniško-Savinjskih Alp. Na zemljevidu poišči njihov najvišji vrh in izvir reke Savinje.

V knjižnici poišči zanimivosti in podatke o Logarski dolini ter iz tega sestavi turistični letak ali sporočilo.

KARAVANKE

Po Karavankah poteka **meja** med Slovenijo in Avstrijo. Na vzhodu segajo Karavanke do reke Mislinje. Najvišji vrh je **Stol**, ki je visok **2236** metrov.

Po Dovžanovi soteski teče reka Tržiška Bistrica.

Na vzhodu Karavank je Mežiška dolina z reko Mežo. Središče doline so Ravne na Koroškem.

Pri Jesenicah je **karavanški** cestni in železniški **predor**, ki povezuje Slovenijo in Avstrijo.

Sli.32: Karavanke s Košuto

PRELAZ – nižji del gorskega slemena, čez katerega vodi pot iz ene doline v drugo

PREVAL – nižji del gorskega slemena, hrbta, kjer je mogoč prehod iz ene doline v drugo

Slika 33: Gorski prelaz Ljubelj

Najpomembnejši prelaz v Karavankah je Ljubelj. Že Rimljani so zgradili cesto, ki je preko tega prelaza povezovala obe strani Karavank. Med 2. svetovno vojno so pod prelazom začeli graditi predor.

Na zemljevidu poišči, po katerih vrhovih poteka državna meja Slovenije z Avstrijo.

S pomočjo zemljevida poišči gorske prevale in prelaze v Karavankah.

S pomočjo zemljevida ugotovi, kako lahko potuješ z Jesenic v Beljak v Avstriji.

PODNEBJE ALPSKIH POKRAJIN

V dnevnem časopisju preberi vremensko napoved za Julijske Alpe. V razredu poročaj, kakšno bo vreme v Julijskih Alpah.

Za alpske pokrajine je značilno **gorsko podnebje**: mrzle zime, hladna poletja in veliko padavin. Višje ko gremo, hladneje je, ker se z višino temperatura znižuje. Zato so velike razlike v temperaturi med nižjimi kotlinami in dolinami ter visokimi gorami.

Od pozne jeseni do pomladi so vrhovi pokriti s snegom. Na osojnih straneh se sneg obdrži vse leto. Snežna meja je na 2400–2500 m nadmorske višine.

SNEŽNA MEJA – meja, nad katero sneg nikoli ne skopni
OSOJNA LEGA – prostor, ki je obrnjen stran od sonca

Na zemljevidu poišči vrhove v visokogorju, ki so nad snežno mejo.

Slika 34: Temperaturni obrat – megla

TEMPERATURNI OBRAT – pojav, da je temperatura zraka v višinah višja kot v nižinah

Za alpske kotline in doline sta značilna pogosta **oblačnost** in **megla**. Če ni vetra, se hladen in onesnažen zrak zadržuje po dolinah in kotlinah več dni. Vrhovi pa so obsijani s soncem. Temu pojavu rečemo **temperaturni obrat**. V kotlinah se zadržuje hladen zrak, v višjih legah pa je bolj toplo.

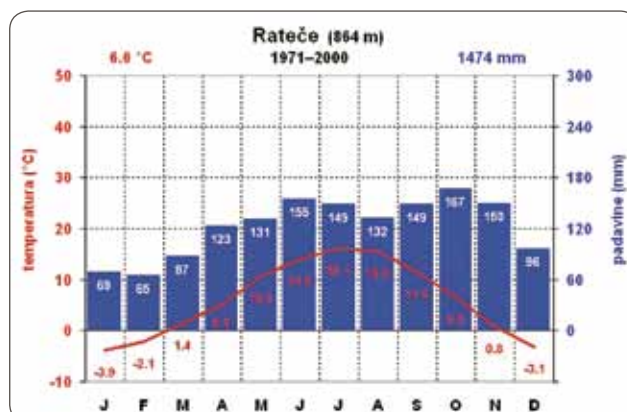
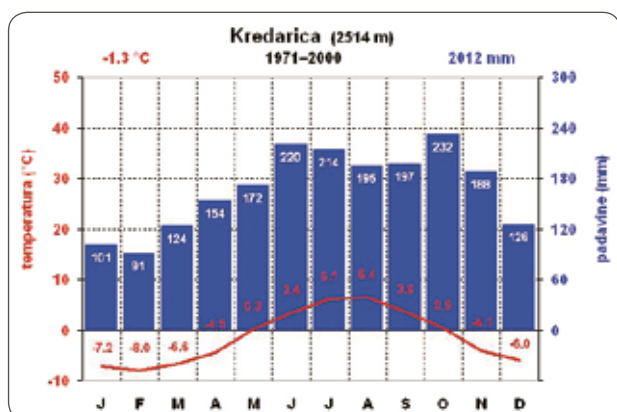
Zaradi temperaturnega obrata se tudi onesnaženi zrak ne more dvigniti iz kotline.

Razmisli o možnih posledicah temperaturnega obrata v industrijski pokrajini, kjer se megli pridruži tudi dim.

V razredu pripravite seznam ukrepov za zmanjšanje negativnih posledic tega pojava.

Slika 36: Klimograma: Kredarica in Rateče

Primerjaj klimograma za Rateče in Kredarico (na strani 24) med seboj in ugotovi razlike v letnem poteku temperatur in padavin. Kateri kraj ima poleti višje temperature?

KLIMOGRAM – celoletni grafični prikaz količine padavin in temperature po mesecih za kraj

Iz klimogramov sklepaj, kateri kraj dobi največ padavin.

Primerjaj klimograma in določi kraj, v katerem je maj najbolj deževen mesec.

RASTLINSTVO ALPSKIH POKRAJIN

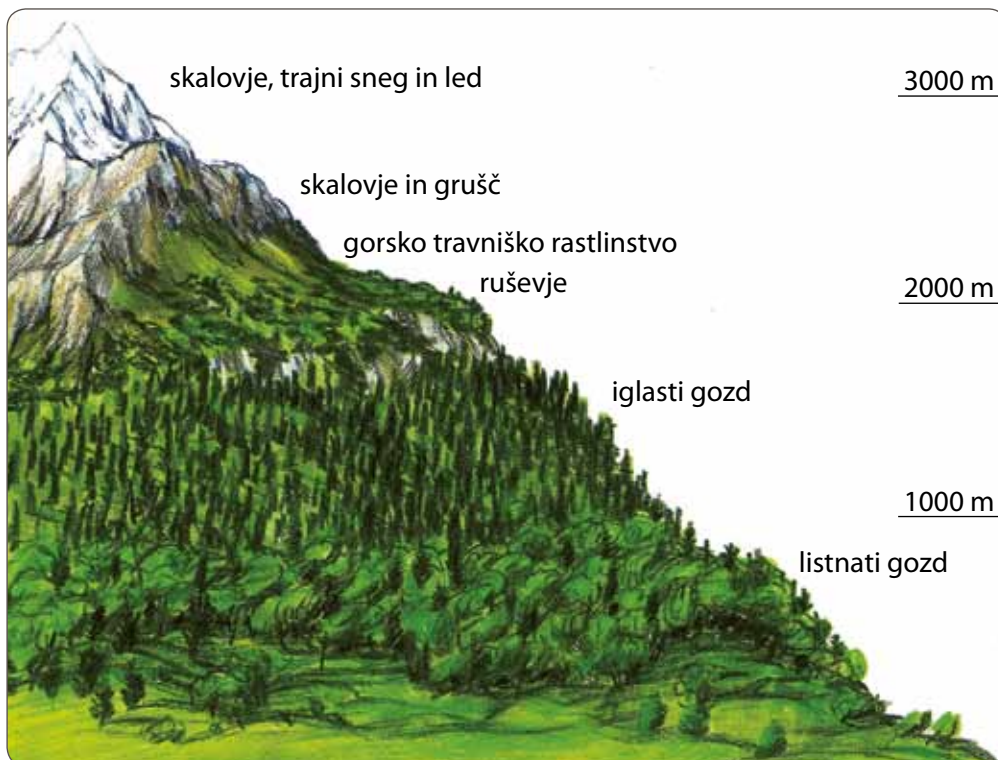
Katere rastline uspevajo visoko v gorah? Morda veš, zakaj tam ni dreves?

V alpskih pokrajinah se z nadmorsko višino temperature znižajo. Više ko gremo, bolj je mrzlo. Zaradi temperaturnih razlik med dolinami in vrhovi so nastali **višinski rastlinski pasovi**. Potekajo takole:

- v kotlinah in dolinah je **listnati gozd**,
- nad njim je pas **mešanega gozda**,
- sledi **iglasti gozd**, ki sega do gozdne meje na 1700 m nadmorske višine,
- nad gozdno mejo pa so pašniki, grmovno rastlinje in ruševje,
- še višje so gole skale in grušč.

V zvezek napiši svoje predloge za zaščito narave in rastlinstva v Alpah.

Slika 37a: Višinski rastlinski pasovi v slovenskih Alpah

Opazuj skico in naštej, kako si sledijo višinski rastlinski pasovi.

REKE ALPSKIH POKRAJIN

‘Krasna si bistra hči planin ...’ Poznaš te verze? Morda veš, o čem piše Simon Gregorčič v tej pesmi?

Alpsko površje je strmo. Reke in potoki tečejo skozi soteske, delajo brzice in slapove. Večje alpske reke so: **Soča**, **Sava** in **Savinja**.

SOČA: izvira v Julijskih Alpah, v dolini Trente. Velja za najlepšo slovensko reko.

SAVA: ima dva izvira. Sava Dolinka izvira v Zelencih pri Podkornu; Sava Bohinjka pa ima začetek v slapu Savica nad Bohinjskim jezerom.

SAVINJA: izvira nad slapom Rinka v Logarski dolini.

Slika 37: Reka Soča

Slika 38: Stari mlin in žaga

Za alpske reke je značilen velik padec, zato so vodno silo že od nekdanj izkoriščali za žagarstvo, mlinarstvo in fužinarstvo. Danes voda poganja turbine v hidroelektrarnah (HE) na Soči in Savi.

Na zemljevidu Slovenije poišči alpske reke.

Na zemljevidu Slovenije poišči HE na Soči in Savi.

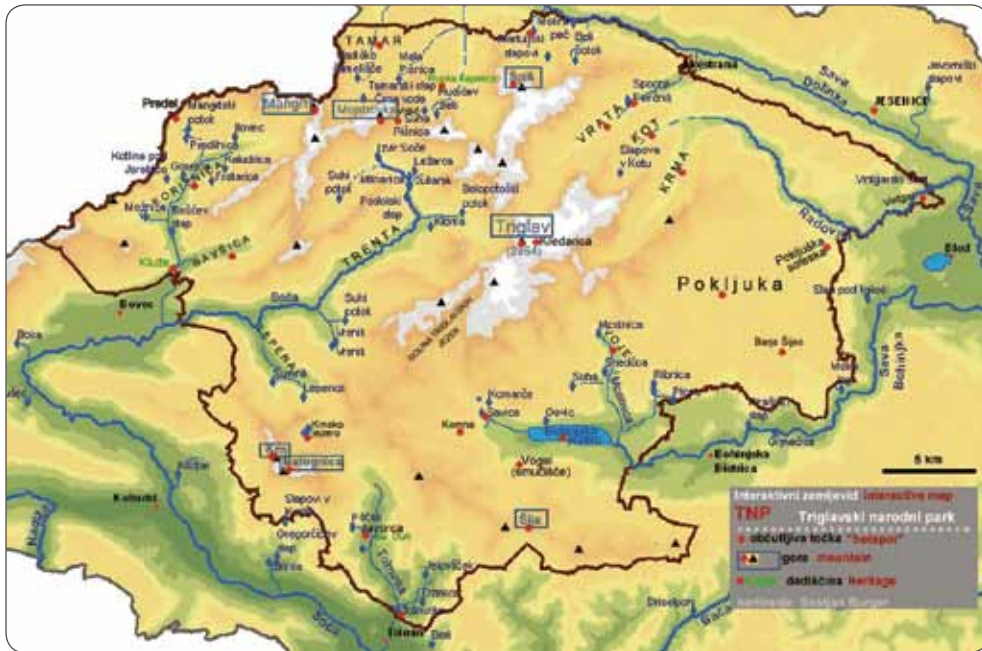

V atlasu poišči podatke o vodnatosti alpskih rek.

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

Poznaš zgodbo o zlatorogu in triglavski roži? V knjižnici poišči to zgodbo.

Slika 39: Triglavski narodni park

Triglavski narodni park – TNP spada med starejše parke v Alpah. Današnji obseg je dobil leta 1981. Leži na severozahodu Slovenije, ob meji z Italijo.

Na medmrežju poišči podatke o TNP. O svojih ugotovitvah poročaj v razredu.

Osnovni cilj narodnega parka je varovanje narave. Pomembno je zlasti varovanje avtohtonih in ogroženih rastlin in živali. Poleg tega v narodnem parku skrbijo za ohranitev pokrajine in za izobraževanje ljudi. V njem se sme opravljati samo tista vrsta rekreacije, ki se prilagodi naravi.

AVTOHTON – rastlina ali žival, ki že stoletja raste ali živi na določenem območju

Oglej si risbe na levi fotografiji. Ugotovi, česa vse ne smemo početi v TNP. Pravila vedenja v TNP zapiši v zvezek.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Naš alpski svet je del evropskih Alp. **Jugovzhodni del** evropskih Alp sega tudi v Slovenijo. Zato Slovenijo prištevamo med alpske dežele.

Alpske pokrajine delimo na: Julijske Alpe, Kamniško-Savinjske Alpe in Karavanke.

Po kamninski zgradbi so zgrajene iz trdnega apnenca in dolomita.

Slovenski alpski svet sestavljajo: gorovja, hribovja, doline in kotline.

Za alpske pokrajine je značilno gorsko podnebje: mrzle zime, hladna poletja in obilne padavine. Snežna meja je na 2400–2500 m nadmorske višine. Za alpske kotline in doline sta značilni pogosti oblačnost in megla. Zaradi temperaturnih razlik med dolinami in vrhovi so se izoblikovali višinski rastlinski pasovi.

Triglavski narodni park spada med starejše parke v Alpah. Leži na severozahodu Slovenije ob meji z Italijo.

2.2 | PREDALPSKE POKRAJINE

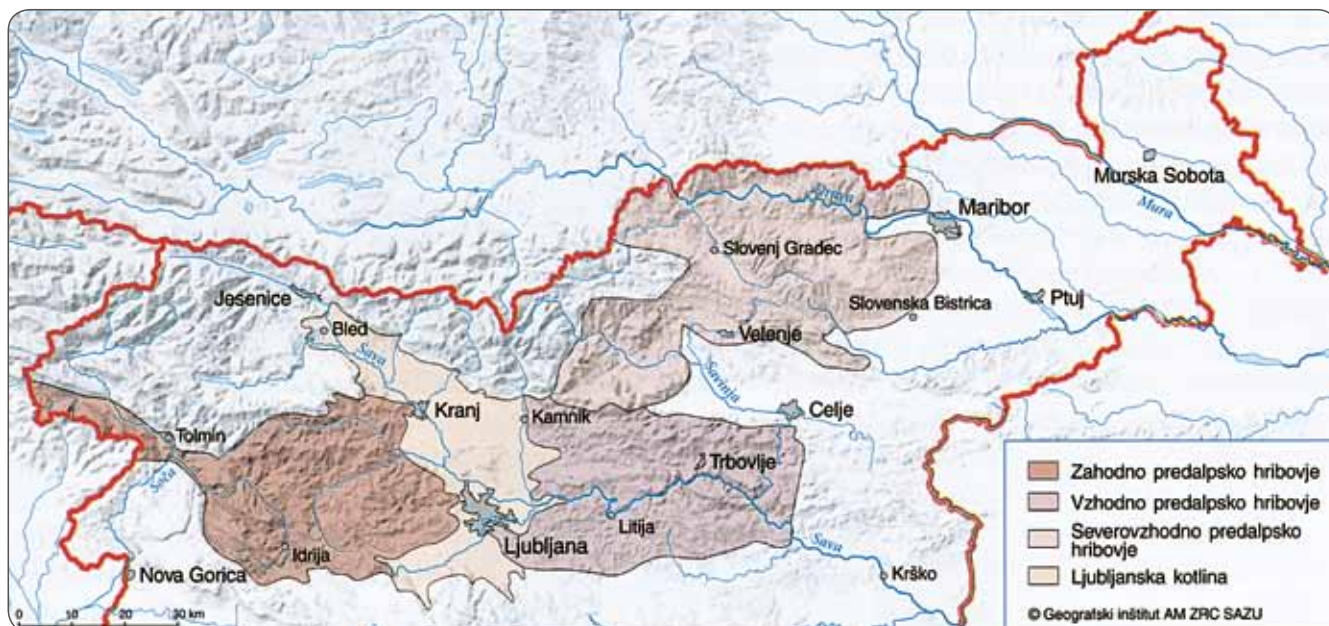

Si že slišal za GEOSS? S pomočjo učitelja ugotovi, kaj pomeni ta kratica in kje je ta kraj.

Predalpske pokrajine ležijo južno in vzhodno od alpskega sveta. Razprostirajo se od italijanske meje do Pohorja in Kozjaka na severovzhodu.

Slika 41: Polhograjsko hribovje

Slika 41: Polhograjsko hribovje

Na zemljevidu Slovenije poišči predalpske pokrajine.
S pomočjo učitelja opiši njihovo lego.

Predalpske pokrajine delimo glede na lego na:

- Zahodno predalpsko hribovje,
- Vzhodno predalpsko hribovje,
- Severovzhodno predalpsko hribovje.

Deli Zahodnega predalpskega hribovja se imenujejo po večjih krajih: **Tolminsko, Idrijsko, Cerkljansko, Škofjeloško in Polhograjsko hribovje.**

Za Zahodno predalpsko hribovje so značilne strmine ter globoke in ozke doline.

Na zemljevidu poišči kraje, po katerih so poimenovani deli Zahodnega predalpskega sveta.

Slika 43: Idrijsko hribovje

Slika 44: Posavsko hribovje

Vzhodno predalpsko hribovje se imenuje tudi **Posavsko hribovje**. Vanj je reka **Sava** vrezala svojo strugo. Po tej tesni dolini so speljali železniško progo, ki je omogočila izkoriščanje premoga na območju 'Črnega revirja' (sestavljajo ga mesta Trbovlje, Zagorje, Hrastnik z okolico).

REVIR – območje

Slika 45: Mariborsko Pohorje

Največja dela Severovzhodnega predalpskega hribovja sta **Pohorje in Kozjak**.

Med Pohorjem in Kozjakom si je strugo izdolbla reka **Drava**.

Na zemljevidu Slovenije poišči predalpska hribovja.

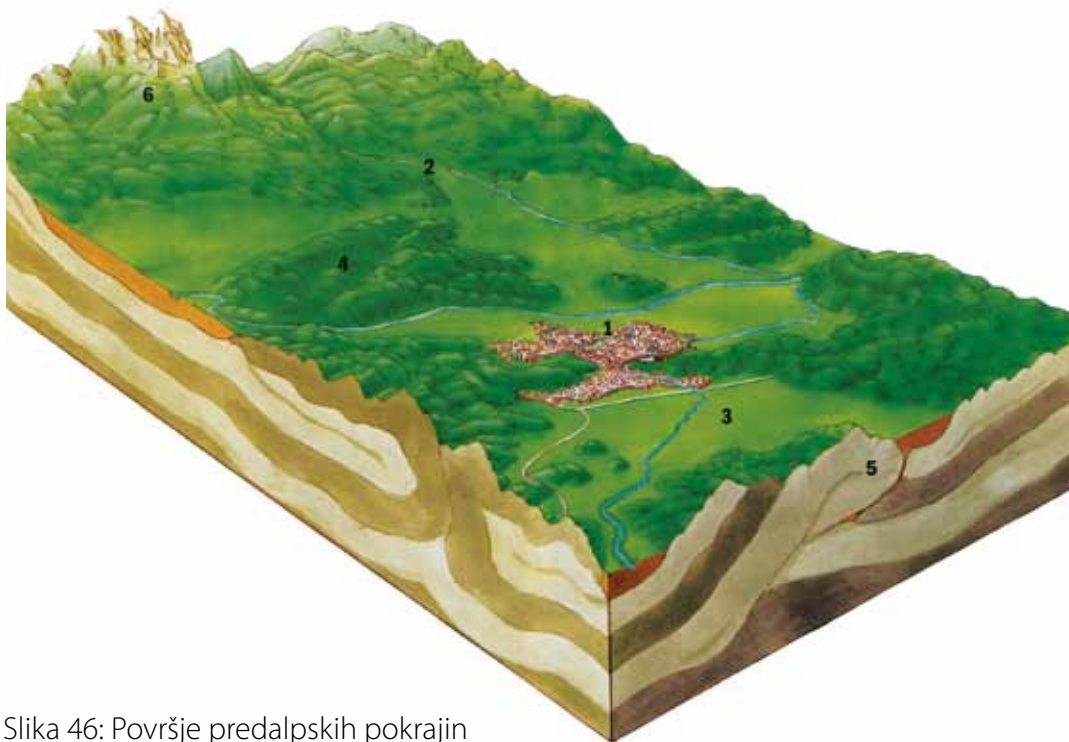
POVRŠJE PREDALPSKIH POKRAJIN

Na zemljevidu Slovenije poišči in pokaži višje vrhove predalpskih pokrajin.

Na zemljevidu Slovenije poišči in pokaži večja naselja v predalpskih pokrajinah.

Slika 46: Površje predalpskih pokrajin

Na zgornji ilustraciji so označene značilnosti predalpskega sveta:

1. mesto Ljubljana v zvezdasti obliki,	4. hribovja, porasla z gozdom,
2. doline,	5. narinjene gube,
3. Ljubljansko barje,	6. prehod v visokogorje.

Pozorno opazuj zgornjo ilustracijo predalpskih pokrajin in jo opiši.

LJUBLJANSKA KOTLINA

Slika 47: Hrib Grmada v Ljubljanski kotlini

ALI VEŠ, da ...

sta gradnja cest in širjenje naselij uničila veliko najboljših kmetijskih zemljišč v Ljubljanski kotlini?

Slika 48: Ljubljanska kotlina

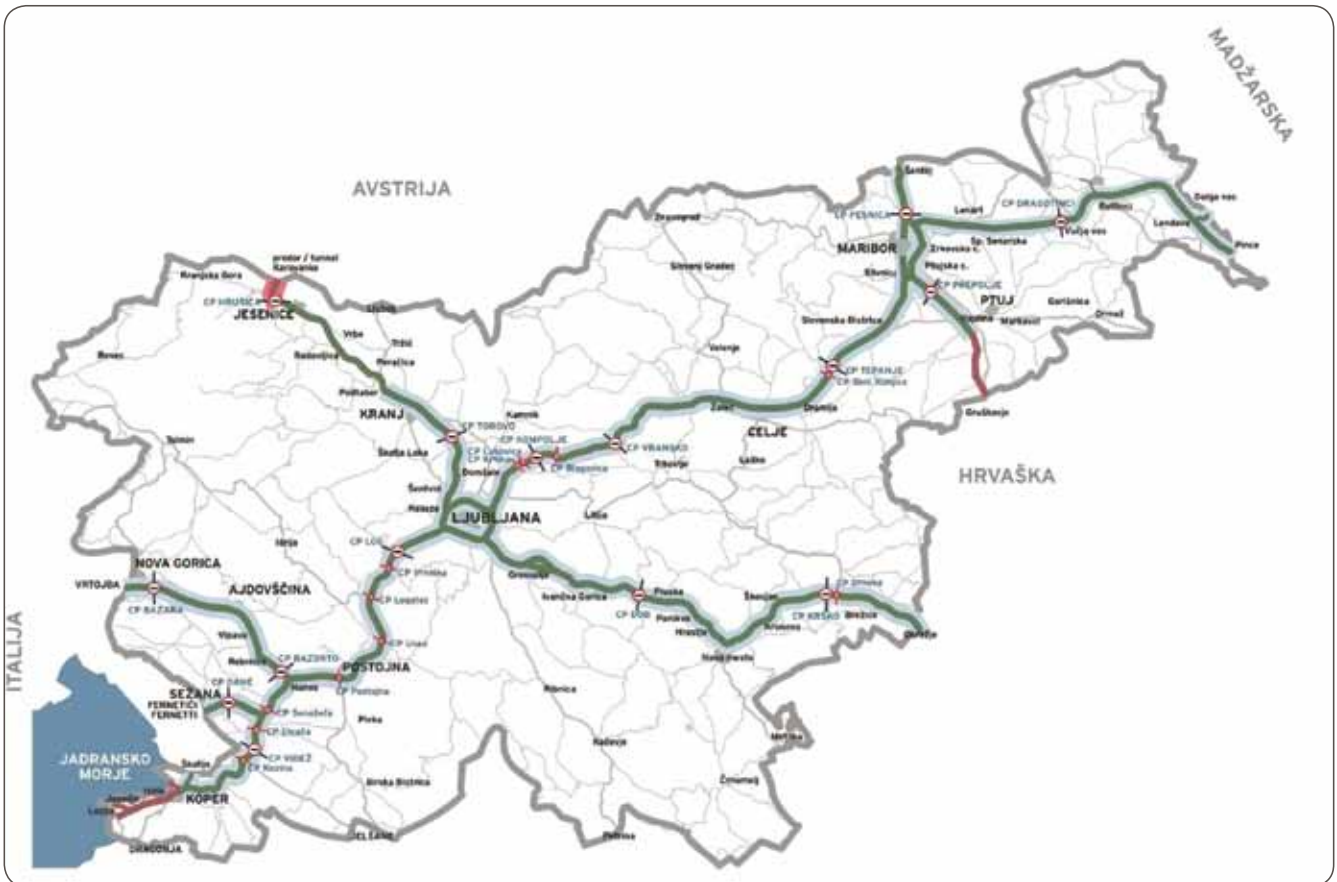
Na zgornjem zemljevidu Slovenije poišči enote Ljubljanske kotline. Katera večja reka teče po Ljubljanski kotlini? Imenuj večja mesta v Ljubljanski kotlini. Odgovore zapiši v zvezek.

Ljubljanska kotlina leži na stičišču med alpskimi, predalpskimi in dinarskimi pokrajinami. To je največja strnjena ravnina v predalpskem svetu.

Slika 49: Sorško polje

Na rodovitni prsti in zaradi ugodnih pogojev za strojno obdelavo polj se je razvilo **kmetijstvo**.

Slika 50: Prometni križ

Ljubljanska kotlina je v cestnem in železniškem prometu že dolgo vez med pokrajinami. V Ljubljani se je oblikoval **prometni križ**, ker se tukaj sekata dve prometni smeri:

- SV – JZ (Panonska nižina – Jadran)
- SZ – JV (Severozahodna Evropa – Balkanski polotok).

V Ljubljano ali iz nje se stekajo pomembne prometne poti. V Ljubljanski kotlini so se zato razvila pomembna naselja, saj je njihove prebivalce privabila **možnost zaposlitve**.

Ljubljana je glavno mesto Slovenije. Poleg tega pa je tudi gospodarsko, šolsko, kulturno, prometno in poslovno središče Slovenije.

Na zemljevidu Slovenije poišči prometne poti v Ljubljanski kotlini.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Predalpske pokrajine ležijo južno in vzhodno od alpskega sveta. Razprostirajo se od italijanske meje do Pohorja in Kozjaka na severovzhodu.

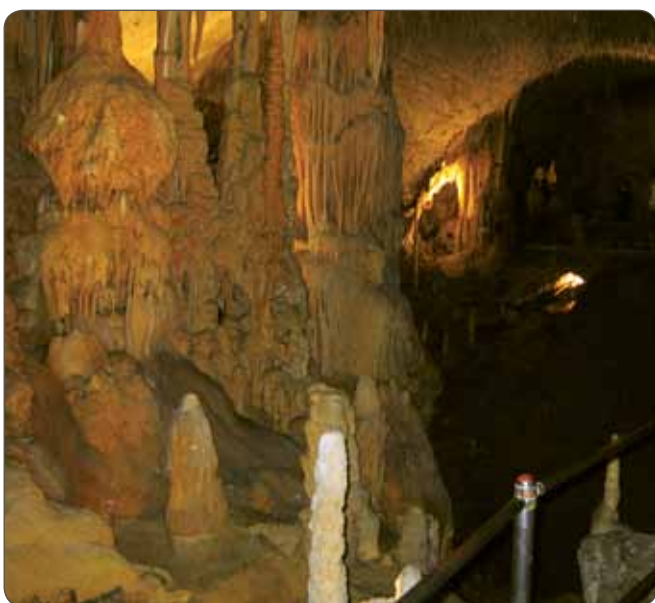
Predalpske pokrajine glede na lego delimo na: Zahodno predalpsko hribovje, Vzhodno predalpsko hribovje in Severovzhodno predalpsko hribovje.

Ljubljanska kotlina leži na stiku med alpskimi in dinarskimi pokrajinami. To je največja strnjena ravnina.

Ljubljanska kotlina s cestami in železnico je že dolgo povezuje različne pokrajine v Sloveniji.

Ljubljana je gospodarsko, šolsko, politično, kulturno, prometno in poslovno središče ter glavno mesto Slovenije.

2.3 | DINARSKE POKRAJINE

Slika 51: Postojnska jama

V tem poglavju boš spoznal skrivnostni svet podzemnih kraških jam. Gotovo si že slišal ali celo obiskal našo najznamenitejši jamo: Postojnsko jamo. Na medmrežju poišči podatke o njej.

Dinarske pokrajine so zgrajene iz **apnenca** in **dolomita** (sliki desno). Voda zaradi prepustnosti in lahke topljivosti kamnin prodira pod zemljo. Na površju in pod njim tako nastajajo značilni **kraški pojavi**. Pojavljajo se povsod tam, kjer so plasti apnenca čiste in razpokane.

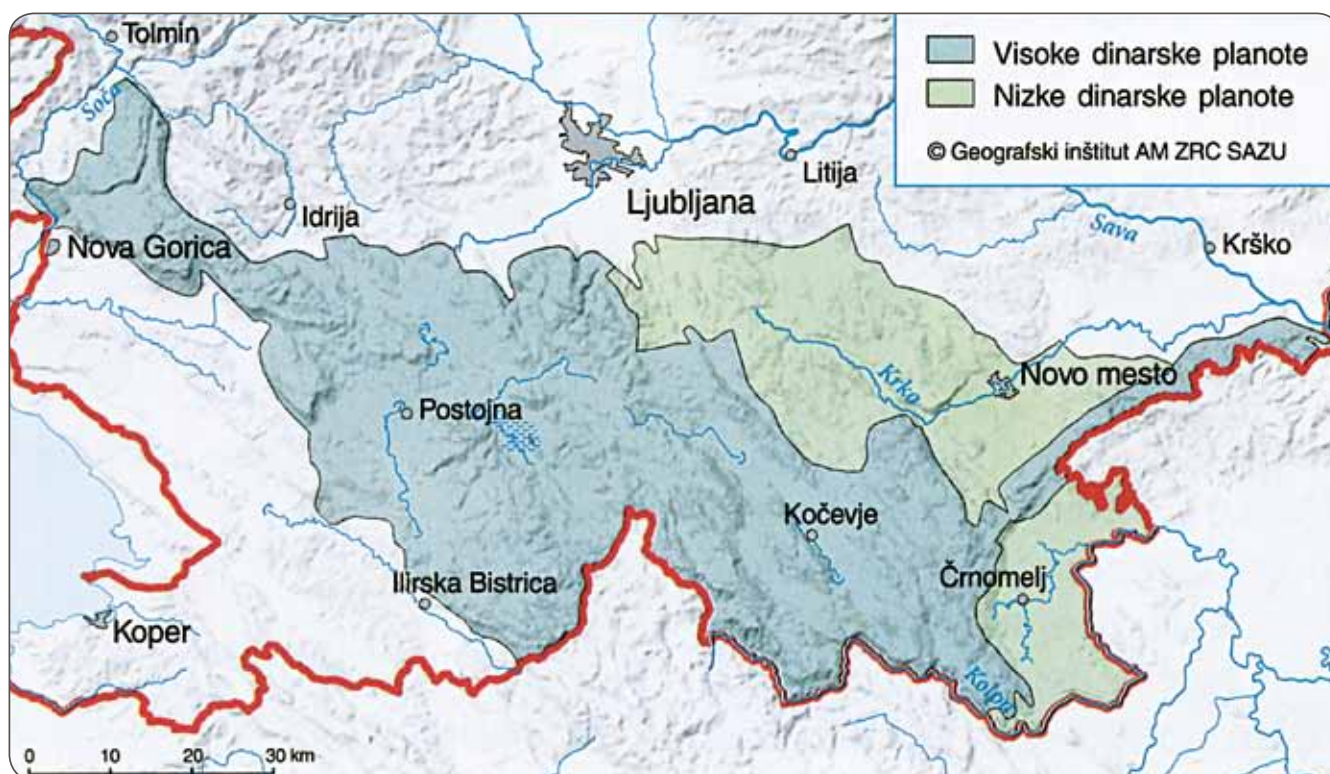
Slika 52: Apnenec

Slika 53: Dolomit

POVRŠJE IN LEGA DINARSKIH POKRAJIN

Dinarske pokrajine se raztezajo v **dinarski smeri SZ – JV**. Ležijo južno od predalpskih pokrajin in vzhodno od primorskih pokrajin.

Slika 54: Dinarski svet v Sloveniji

Ob pomoči zemljevida Slovenije opiši lego dinarskih pokrajin.

Slika 55: Žlebiči

Najpogostejše kraške oblike so:

- žlebiči,
- vrtače,
- uvale,
- kraška polja,
- kraške jame,
- brezna.

Najmanjša kraška oblika so žlebiči.

POVRŠJE DINARSKIH POKRAJIN

Površje dinarskih pokrajin je razgibano in polno nenavadnih naravnih pojavov:

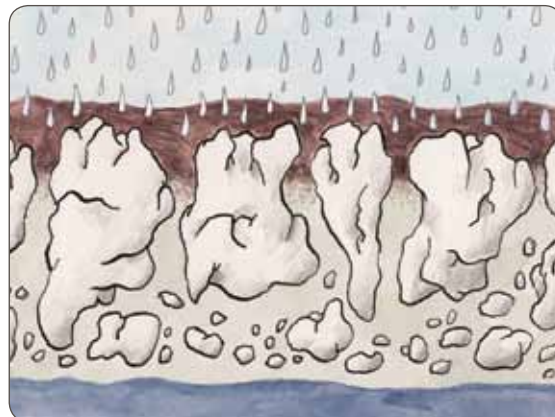
1. vrtača,	5. brezno,
2. koliševka,	6. vodna jama,
3. kraško polje,	7. reka ponikalnica.
4. kraška jama,	

Slika 56: Površje dinarskega sveta

Slika 57: Rakov Škocjan

Slika 59: Delovanje vode na apnenec

KRAŠKI POJAVI

Najbolj značilen kraški pojav so **vrtače**. So različnih oblik in velikosti. Imajo značilno obliko lijaka ali sklede. Njihovo dno je ravno in pokrito z **rdečo prstjo** ali jerino. To je tisti del apnenca, ki ga voda ni mogla raztopiti. V večjih vrtačah so tudi njive.

Slika 58 Vrtača

Slika 60: Uvala v Loškem Potoku

Slika 61: Od nastanka vrtače do uvale

Ponekod so se zaradi delovanja vode vmesne stene sosednjih vrtač znižale. Združene vrtače so dobile posebno **skledasto** obliko. Imenujemo jo **uvala**.

VRTAČA – širša lijakasta vdolbina na kraškem površju

UVALA – skledasta vdolbina z neravnim dnom na kraškem polju

KOLIŠEVKA - večja kotanja, navadno z navpičnimi stenami

Posebno zanimiva so **kraška polja**. To so od vseh strani zaprte ravnine, po katerih tečejo **kraške reke**.

Na zgornjem delu polja kraške reke izvirajo, nato tečejo po polju in na spodnjem delu poniknejo pod površje. Včasih se ista reka spet pojavi na sosednjem kraškem polju. Te reke imenujemo **ponikalnice**. Reka ponikalnica je tudi Ljublanica.

Slika 62: Cerkniško jezero

Dna kraških polj so pogosto poplavljeni, zato so naselja in njive ob robovih polj. Jeseni se polje napolni z vodo in nastane jezero. V poletnih dneh voda počasi odteka skozi **požiralnike** v notranjost. Tako jezero na kraških poljih imenujemo **presihajoče jezero**. Svetovna zanimivost je presihajoče Cerkniško jezero.

KRAŠKO POLJE – večja ravnina na kraškem površju s strmim, sklenjenim obrobjem

PONIKALNICA – reka, ki ponikne, izgine v kraška tla

POŽIRALNIK – odprtina v kraških tleh, v katero izginja voda

PRESIHAJOČE JEZERO – jezero, ki nastane, ko voda preplavi kraško polje, in usahne, ko voda odteče

Na zemljevidu Slovenije poišči Cerkniško jezero.

Najzanimivejše in najlepše so podzemne kraške jame. Pri pronicanju vode skozi razpoke se apnenec raztaplja. Razpoke se vedno bolj širijo. Nastanejo navpični in poševni rovi. Ponekod se rov tako razširi, da nastane prava jama, lahko celo dvorana.

Prava posebnost kraških jam so kapniki. Lahko rastejo s stropa (stalaktiti) ali s tal (stalagmiti). Včasih se združijo v stebre, cevčice ali pa druge nenavadne oblike. Kapniki rastejo zelo počasi, v desetih letih le en milimeter ali pa še manj.

Voda, ki priteče s stropa, vsebuje apnenec. Voda izhlapi, apnenec pa se odloži na koncu kapnika ali ob straneh kapnika.

Slika 64: Kapniki

KAPNIK – podolgovata tvorba v kraških jamah, nastala iz raztopljenih rudnin

Naštej nekaj kraških jam v Sloveniji. Pomagaj si z zemljevidom in medmrežjem.

DELITEV DINARSKIH POKRAJIN

Glede na tip površja delimo dinarske pokrajine na:

- Visoke dinarske planote,
- Nizke dinarske planote in
- Belo krajino.

Med **VISOKE DINARSKE PLANOTE** spada visoki svet planot, ki je višji od **1000 m** nadmorske višine. To so:

- Banjščica,
- Trnovski gozd,
- Nanos,
- Snežnik,
- Hrušica in
- Javorniki.

Slika 65: Snežnik

Te planote so večinoma porasle z **gozdom**. Od Snežnika do Kočevskega roga se širi neprekinjen gozd. Na nekaterih predelih Kočevskega raste celo **pragozd**. To je gozd, ki ga človek še ni spremenil.

Slika 66: Planinsko polje

Med Idrijskim hribovjem in Babnim poljem se razteza **Notranjsko podolje**. Podolje je sestavljeno iz več, med seboj povezanih kraških polj:

- Logaško polje,
- Planinsko polje,
- Cerkljsko polje,
- Loško polje,
- Babno polje.

NIZKE DINARSKE PLANOTE segajo od jugovzhodnega dela Ljubljanskega barja proti jugovzhodu vse do hrvaške meje.

To je pretežno **valovita pokrajina**. Gričevje je visoko do 400 m nadmorske višine. Na obeh straneh zgornjega toka Krke je **Suha krajina**.

Slika 67: Suha krajina

Od Grosupljega do Novega mesta se širi **Dolenjsko podolje**. Središče pokrajine je Novo mesto.

Slika 68: Novo mesto

PODOLJE – pas nižjega sveta širših dolin ali kotlin v hribovitem svetu

Nekoč je bila Dolenjska revna kmetijska pokrajina. Z razvojem industrije in cestnega prometa se je razvilo gospodarstvo in številna naselja so spremenila svojo podobo.

Novo mesto je upravno, gospodarsko in kulturno središče Dolenjske. V Novem mestu sta zelo uspešni podjetji Krka in Revoz. V mestu pa je tudi Dolenjski muzej.

BELA KRAJINA je **nizka in valovita** pokrajina, ki zavzema jugovzhodni del dinarskih pokrajin. Na severu je gozdnato pogorje **Gorjanci**. Občinska središča so: **Metlika**, **Semič** in **Črnomelj**.

Tam lahko obiščemo krajinski park reke **Lahinje**.

Slika 69: Semič

70: Bele breze so značilne za Belo krajino

Na zemljevidu Slovenije poišči Visoke dinarske planote in izpiši v zvezek njihove nadmorske višine.

Na zemljevidu Slovenije poišči Dolenjsko in Novo mesto.

V knjižnici poišči zanimivosti in podatke o Beli krajini in izdelaj plakat.

PODNEBJE, RASTLINSTVO IN PRSTI DINARSKIH POKRAJIN

Podnebje v dinarskih pokrajinah je zmerno celinsko. Na kraških planotah je precej hladno in pade več snega kot na Dolenjskem ali v Beli krajini.

Slika 71: Kraška pokrajina nad Trstom

Slika 72: Trnovski gozd

Za kras je značilna plitva, neenakomerno debela rjavordečkasta ilovnata prst. Ker večji del padavinske vode odteče v notranjost, so kraške pokrajine sušne. Od rastlinstva prevladuje gozd, ki ga je človek predvsem na ravninskih delih spremenil v njive in travnike.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Dinarske pokrajine se raztezajo v dinarski smeri SZ – JV. Ležijo južno od predalpskih pokrajin in vzhodno od primorskih pokrajin. Na jugu segajo do meje s Hrvaško.

Zgrajene so iz apnenca in dolomita. Voda se zaradi prepustnosti in lahke topljivosti kamnin pretaka pod zemljo. Na površju in pod njim tako nastajajo značilni kraški pojavi (žlebiči, vrtače, uvale, kraška polja, kraške jame in brezna). Najzanimivejše in najlepše so podzemne kraške jame. Posebnost kraških jam so kapniki. Podnebje dinarskega sveta je celinsko.

2.4 | PRIMORSKE POKRAJINE

V knjižnici ali videoteki poišči slovenski film z naslovom Poletje v školjki in si ga oglej. Zagotovo da bo to zanimiv uvod v to poglavje.

Del Slovenije med morjem, dinarskim svetom in Alpami je primorski svet. Slovenija ima malo obale. Dolga je le 47 kilometrov. Sega od Debelega rtiča do izliva reke Dragonje v Jadransko morje. Čeprav je obala kratka, je za Slovenijo izrednega pomena, saj pomeni njeno okno v svet.

Blagodejni topli **vpliv morja** se čuti na **obali** in tudi v **zaledju**. Toplota z morja se širi po dolini reke Soče do Kanala, v Goriška brda in v Vipavsko dolino.

Vplivi morja se čutijo v podnebjju in so vidni v **zimzelenem rastlinstvu**.

Slika 73: Primorje

ZALEDJE – območje, navadno okoli kakega središča
ZIMZELENO RASTLINSTVO – vedno zeleno rastlinstvo

Na zemljevidu Slovenije si oglej potek slovenske obale.

Na zemljevidu Slovenije poišči reki Dragonjo in Sočo.

POVRŠJE IN LEGA PRIMORSKIH POKRAJIN

Primorske pokrajine ležijo na jugozahodu Slovenije. Na zahodu je sosednja država Italija, na jugu pa je sosednja država Hrvaška.

Ob pomoči zemljevida Slovenije opiši lego primorskih pokrajin.

Slika 74: Primorski svet

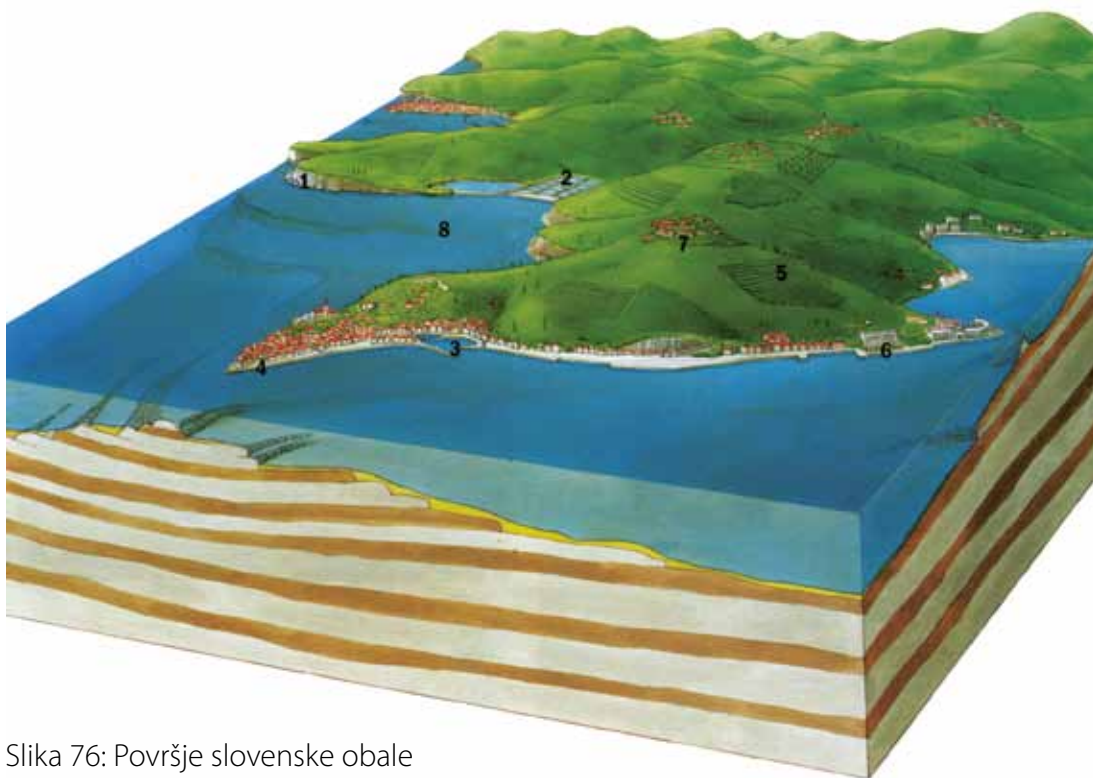

Slika 75: Slovenska obala

ALI VEŠ, da ...

sta bili stari mestni jedri Kopra in Izole zgrajeni na otoku? Pozneje so obe mesti – otoka z nasipavanjem zemlje povezali z bližnjim kopnim.

POVRŠJE PRIMORSKIH POKRAJIN

Slika 76: Površje slovenske obale

1. klif
2. soline
3. luka
4. naselje na rtu
5. vinogradi
6. turistično naselje
7. naselje na griču
8. zaliv

KLIF – strma obala

RT – skrajni, navadno ozki, skalnati del polotoka ali otoka

FLIŠ – pogosto menjajoče se tanke plasti laporja in peščenjaka

JEROVICA – rdeča prst

Naravno geografsko delimo Primorje na **flišne** in **kraške** pokrajine. Te se med seboj razlikujejo po **videzu**, po **rodovitnosti** tal in **vodnih virih**.

Fliš je manj odporna kamnina, zato so take pokrajine bolj **gričevnate**. To so: **Koprsko primorje**, **Brkini**, **Vipavska dolina** in **Goriška brda**.

Na flišu je nastala rodovitna **rjava prst**.

Ugodno podnebje je omogočilo rast gozda. Prevladujeta hrast puhovec in črni gaber.

Pokrajina, v kateri prevladujejo apnenci, je **planota Kras**. Na mnogih mestih je zasajena z borom. Na apneniški podlagi je nastala **jerovica** (rdeča prst ali terra rossa).

Povej, katere so kraške pokrajine in katere so flišne pokrajine v primorskih pokrajinah. Primerjaj, v katerih lastnostih se razlikujejo.

Koprsko primorje ali Slovenska Istra je edina pokrajina, ki leži ob morju. Je del polotoka Istre. Obsega obalni pas in flišno gričevje v zaledju. Obala je razčlenjena in se ponekod strmo dviga iz morja. Morje (valovanje) je obalo močno obrusilo.

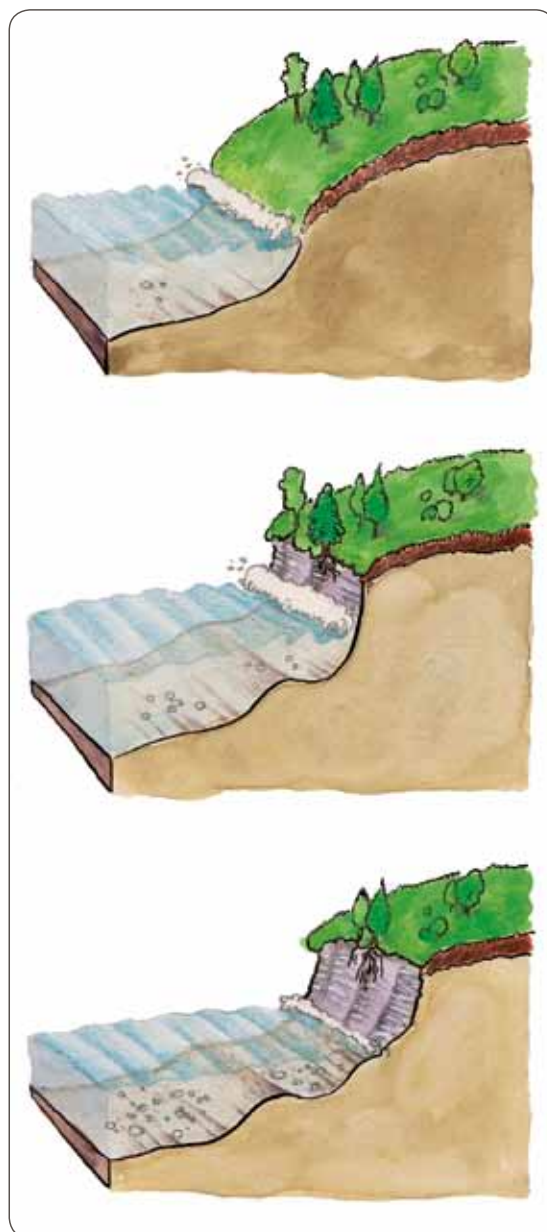
Med Piranom in Strunjanom so se izoblikovali klifi. Klifi so se oblikovali na izpostavljenih delih obale. Med njimi so nastali položni zalivi. Tja sta valovanje in morski tok nanosila drobnejši pesek in mivko, ki se krušita s klifa.

Slika 77: Klif pri Strunjanu

Ob pomoči zgornje fotografije in ilustracije opiši strmo obalo.

Slika 78: Nastajanje klifa

Med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino je nizka, apnenčasta **planota Kras**. Prav tu so prvič raziskovali kraške pojave. Površinskih tekočih voda Kras nima.

Vipavska dolina leži ob reki Vipavi, med planoto Kras in visokimi dinarskimi planotami Nanosa in Trnovskega gozda.

Slika 79: Vipavska dolina

PODNEBJE IN RASTLINSTVO PRIMORSKIH POKRAJIN

Slovenski primorski svet ima **sredozemsko** podnebje. Poletja so dolga in vroča. Morje se jeseni počasi ohlaja in segreva kopno. Je kot nekakšen zbiralnik tople vode, ki blagodejno vpliva na okolico. Ta vpliv se vidi tudi v zimzelenem rastju.

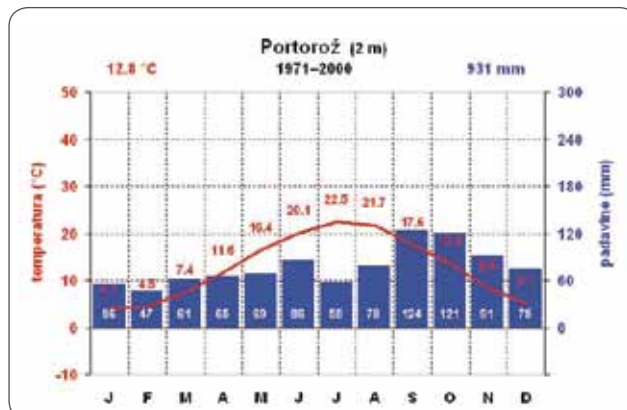
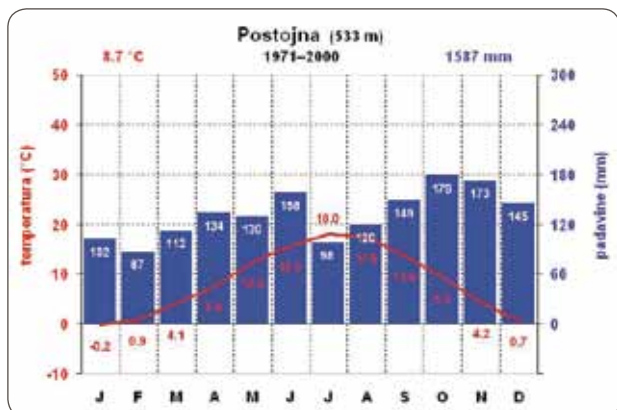
Tople in suhe so tudi jeseni. Več kot polovico padavin je od oktobra do marca. Zime so toplejše. Zelo redko zmrzuje.

Slika 80: Goriška brda

Slika 81: Obiranje oljk

Slika 82: Klimograma za Portorož in Postojno

Oglej si klimograma Portoroža in Postojne. Ali si opazil razlike pri temperaturah ali pri razporeditvi padavin preko celega leta? Primerjaj januarske in julijske temperature. Kje so najnižje? Ob pomoči učitelja pojasni razporeditev padavin.

V primorskem svetu pozimi pogosto pihata **burja** in **jugo**. Jugo je vlažen južni veter in naznanja poslabšanje vremena. Burja je suh, hladen in sunkovit veter, ki piha iz SV smeri. Burja je najmočnejša v Vipavski dolini med Vipavo in Ajdovščino, kjer lahko doseže hitrost 150 km/h in še več. Povzroča težave v prometu in poškodbe na stavbah.

BURJA – močan severovzhodni veter
JUGO – južni ali jugovzhodni vlažni veter na Jadranskem morju

JADRANSKO MORJE

Zagotovo si že kdaj opazoval ribiča, ki je lovil ribe v morju. Morda si lovil ribe tudi sam. Kaj si občutil pri stiku z morskovo vodo?

Jadransko morje je del Sredozemskega morja. Prebivalstvo, ki živi na obali, je že od nekdaj močno povezano z morjem. Vendar je ribištva danes vse manj. Razvita je tovorna plovba. V Kopru je mednarodno tovorno pristanišče Luka Koper. Ljudje v Primorju se danes ukvarjajo s turizmom. Nekoč je bilo razvito tudi solinarstvo.

83: Jadransko morje

Značilnosti slovenskega morja

Slovensko morje je plitvo, manj slano in toplejše od ostalega Jadranskega morja. Morje je zaradi rečnih nanosov v Tržaškem zalivu zelo **plitvo**. Globoko je povprečno **20–23 m**. Morska voda se v poletnih mesecih segreje do **27°C**, v jesenskem in zimskem obdobju pa toploto oddaja in s tem ugodno vpliva na okolje. Razlike se kažejo tudi v **slanosti** morske vode. V povprečju znaša slanost Jadranskega morja **38 g soli na liter** vode. V Tržaškem zalivu je slanost manjša zaradi pritoka rek. Pomembni so tudi **morski tokovi**. Potujejo vzdolž hrvaške in slovenske obale od juga proti severu in se vračajo ob italijanski obali. **Plimovanje** Jadranskega morje je šibko. Razlika med plimo in oseko je v povprečju **66 cm**.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Del Slovenije med morjem, dinarskim svetom in Alpami je naš primorski svet. Slovenija ima le 47 km obale. Primorske pokrajine ležijo na jugozahodu Slovenije.

Pokrajine se med seboj razlikujejo po videzu, po rodovitnosti in vodnih virih.

Slovenski primorski svet ima sredozemsko podnebje. Ugodno podnebje je omogočilo rast gozda. Poletja so vroča in suha, zime pa mile. Pozimi pogosto pihata burja in jugo. Vplivi morja se čutijo v podnebju in so vidni v zimzelenem rastlinju.

Prebivalstvo je že od nekdaj močno povezano z morjem: ribištvo, plovba, solinarstvo in turizem.

Slovensko morje je plitvo, manj slano in toplejše od ostalega Jadranskega morja.

2.5 | PANONSKE POKRAJINE

Znan slovenski pevec in pisec besedil zelo rad zapoje o reki Muri in o pokrajini ob njej. Ali ga poznaš?

S sošolci in učiteljem poiščite katero od Kreslinovih pesmi, ki opevajo panonske ravnice, in jo poslušajte.

Slika 84: Turnišče v Prekmurju

V vzhodnih predelih naše države se slovenske gorske pokrajine stikajo z obrobjem velike Panonske nižine.

Prehod iz gorskega v panonski svet je na Dravskem polju oster, na Kozjanskem in Bizeljskem pa hribovje polagoma prehaja v gričevje.

Za panonski svet so značilne ravnine in gričevja. Ob rekah Muri, Dravi, Savi in Savinji so ravnine obdane z griči.

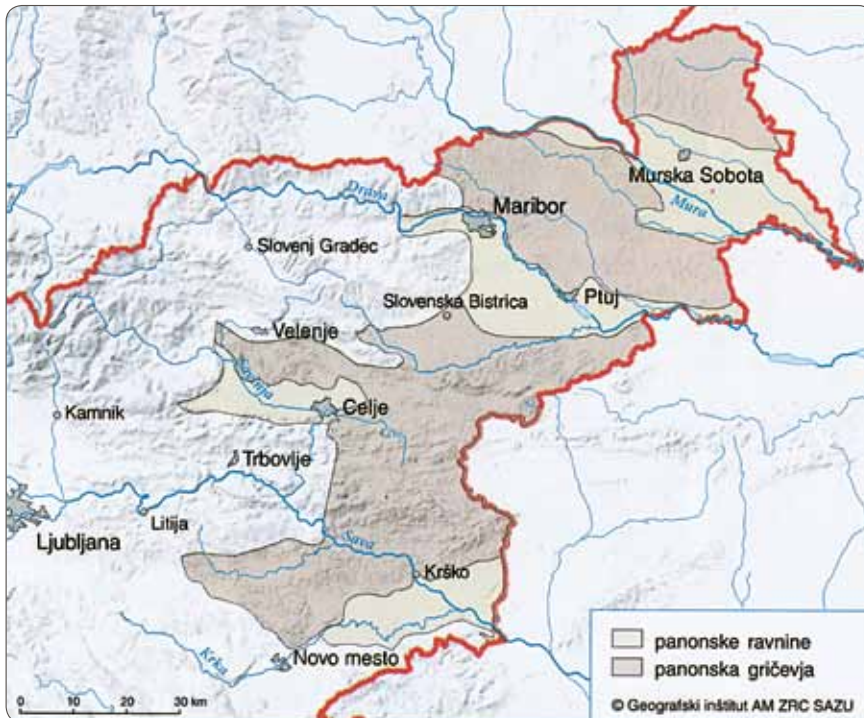

Na zemljevidu poišči reke Muro, Dravo, Savo in Savinjo. Poišči tudi Dravsko polje, Kozjansko in Bizeljsko.

POVRŠJE IN LEGA PANONSKIH POKRAJIN

Panonsko Slovenijo imenujemo tudi nižinska Slovenija. Zavzema **severovzhodni in vzhodni del Slovenije**. Pokrajino, ki leži na levem bregu Mure oziroma severno od nje, imenujemo **Prekmurje**.

To območje je znano po številnih **izvirih mineralne in termalne vode**, ki privabljajo turiste.

Slika 85: Panonske pokrajine

Z zemljevida izpiši zdravilišča v Panonski nižini.

Zaradi obsežnega ravninskega sveta in položnih gričev je ta svet primeren za kmetijstvo.

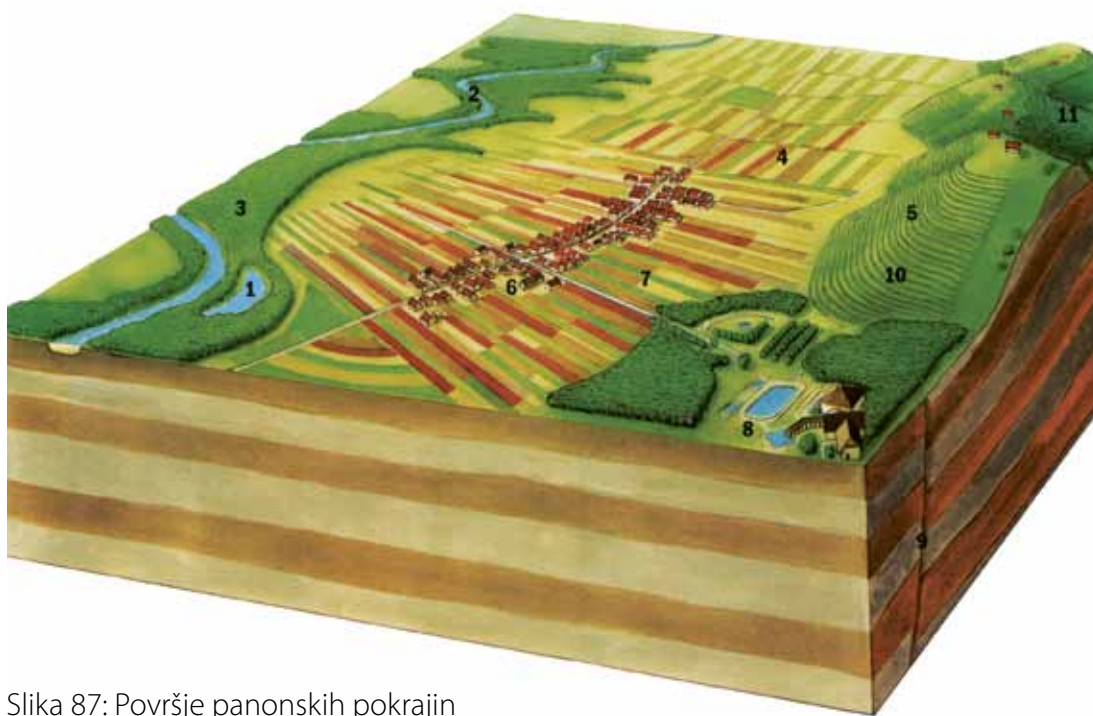

Slika 86: Dravsko polje

Ob pomoči risbe na strani 53 opiši značilnosti površja panonskih pokrajin.

POVRŠJE PANONSKIH POKRAJIN

Slika 87: Površje panonskih pokrajin

Značilnosti površja panonskih pokrajin so:

1. mrtvica
2. meander reke,
3. nižinski poplavni gozd,
4. ravnina,
5. gričevje,
6. dolga obcestna vas,
7. njive,
8. termalni izviri vode,
9. prelom,
10. vinorodne gorice
11. gozd

MRTVICA – opuščeni del struge, ki nima povezave z glavnim tokom reke
MEANDER – močna vijuga reke, okljuk

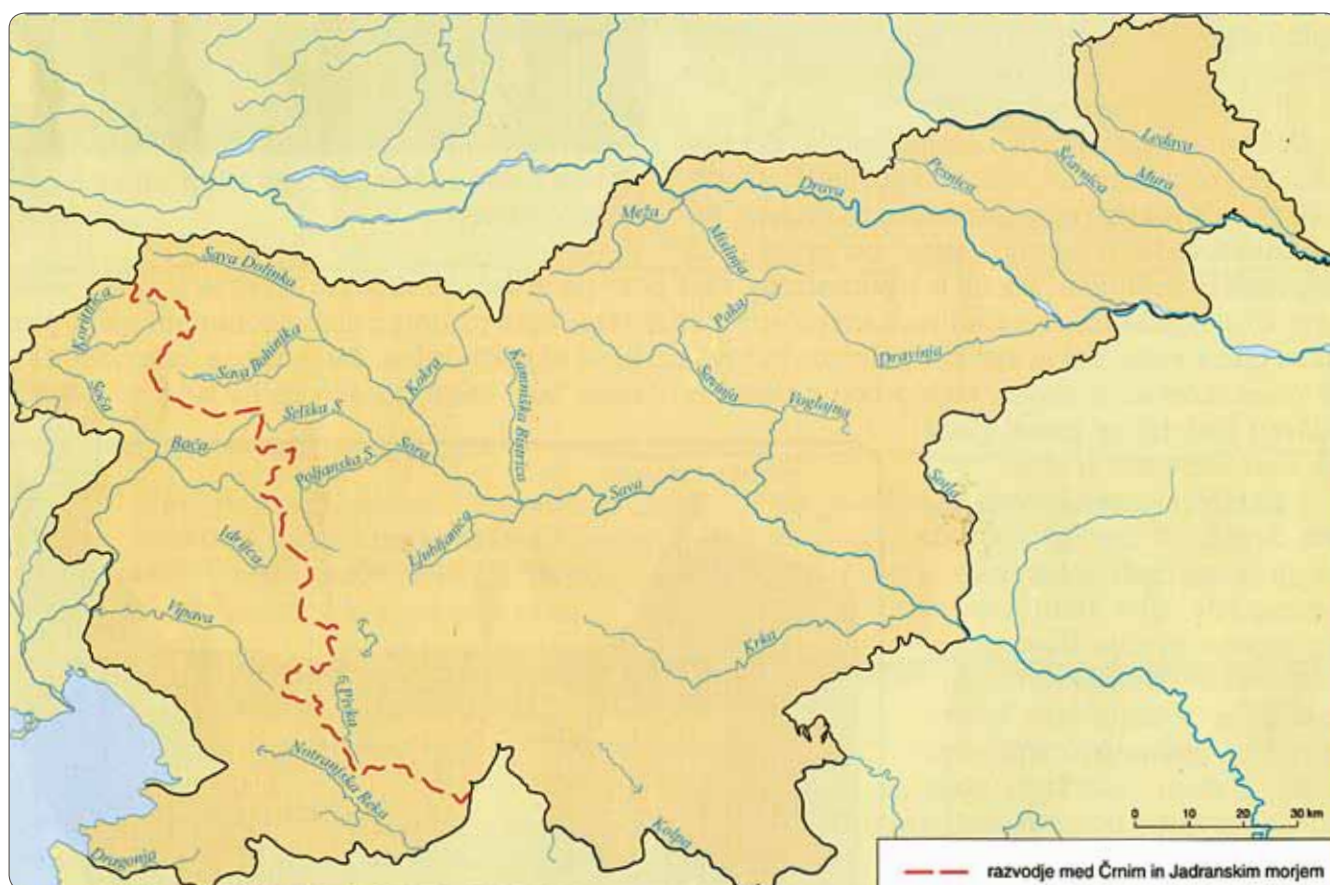
Ob pomoči zemljevida opiši lego panonskih pokrajin.

PODNEBJE IN VODOVJE

Panonski svet ima celinsko podnebje. Pomlad hitro prehaja v poletje, ki je vroče in suho. Vroča je včasih tudi jesen. Zime so mrzle. Panonski svet je sušno območje Slovenije. V poletnih mesecih dežuje v obliki neviht – močnih nalivov, ki s točo in vetrom povzročajo veliko škodo.

Drava in Mura imata poleti dovolj vode, ker izvirata v Alpah. V gorah se poleti tali sneg in polni struge teh rek.

Reke tečejo po panonskem svetu POČASI in VIJUGASTO zaradi majhnega padca ravnine. Pri tem nastanejo številni mrtvi rečni rokavi – **mrtvice**. Kadar imajo reke veliko vode zaradi nizkih strug in nizkih bregov, POPLAVLJAJO. Zato so se ljudje pred poplavami zaščitili z nasipi.

Slika 88: Vodovje v Sloveniji

Ravnine panonskih pokrajin so:

- **Pomurska nižina** (Ravensko in Dolinsko) se širi na obeh straneh reke Mure,
- **Mursko polje** (med reko Ščavnico in reko Muro),
- **Dravsko in Ptujsko polje** (ob reki Dravi),
- **Krška ravnina** (ob reki Savi med Krškim in Brežicami).

Gričevja panonskih pokrajin:

- **Goričko,**
- **Lendavske gorice,**
- **Slovenske gorice,**
- **Haloze in Dravinjske gorice,**
- **Kozjansko in Bizeljsko.**

Na zemljevidu Slovenije poišči ravnine in gričevja panonskih pokrajin.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Panonsko Slovenijo imenujemo tudi nižinska Slovenija. Zavzema severovzhodni in vzhodni del Slovenije.

Prehod iz strmega gorskega v ravninski panonski svet je na Dravskem polju oster, na Kozjanskem in Bizeljskem pa hribovje prehaja v gričevje. Pokrajine na levem bregu Mure imenujemo Prekmurje.

To območje je znano po številnih izvirih mineralne in termalne vode, ki privablja mnoge turiste. Zaradi obsežnega ravninskega sveta in položnih gričev je ta svet primeren za kmetijstvo.

Za panonski svet je značilno celinsko podnebje z mrzlimi zimami in suhimi, vročimi poletji.

Panonske reke imajo poleti dovolj vode, ker izvirajo v gorah. Reke tečejo po panonskem svetu POČASI in VIJUGASTO.

3 GOSPODARSTVO SLOVENIJE

56

S čim se ukvarjamo v Sloveniji? Naštej dejavnosti, podjetja, po katerih je znan tvoj kraj, tvoja pokrajina, Slovenija.

V srednjem veku je bilo **kmetijstvo** glavna dejavnost. Pozneje se je ob rekah, nahajališčih rud in gozdovih razvilo fužinarstvo in manufaktura. Železnica Dunaj – Trst je pospešila razvoj premogovništva in industrije.

Zakaj je bilo včasih premogovništvo zelo pomembno za železnico? Primerjaj in pojasni, ali je danes še vedno tako.

Slika 89: Parna lokomotiva

GOSPODARSTVO – izdelovanje, razporejanje in uporaba materialnih dobrin
FUŽINARSTVO – pridobivanje in predelovanje železa
MANUFAKTURA – proizvodnja z rokodelskim orodjem in delitvijo dela
INDUSTRIALIZACIJA – nastanek in razvoj industrije
TRŽIŠČE – območje kupovanja in prodajanja blaga in storitev

Po drugi svetovni vojni je **industrializacija** zajela tudi podeželje, kjer so nastale manjše tovarne. Kmetijstvo se je počasneje razvijalo zaradi majhnih kmetij. Kmečko prebivalstvo se je začelo zaposlovati v industriji, veliko ljudi se je odselilo tudi v mesta. Zaloge rude in premoga so se postopoma zmanjševale.

Po osamosvojitvi Slovenije so nekatere gospodarske dejavnosti, ki so bile vezane na jugoslovansko tržišče, zašle v gospodarsko krizo. Preusmerile so se na druga tržišča, zmanjšale obseg dela ali spremenile program in izdelke.

3.1 | KMETIJSTVO

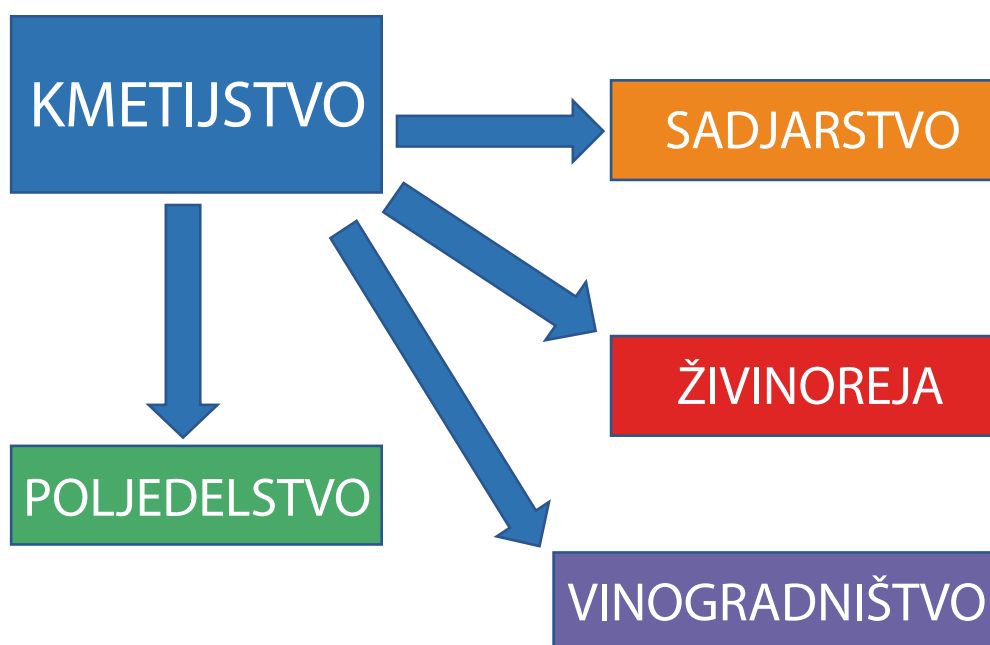

Včasih se je s kmetijstvom ukvarjala večina prebivalstva. Razloži, zakaj danes to ni več tako. Opiši, s čim se ukvarjamo ljudje danes.

Kmetijstvo je pomembna gospodarska dejavnost. Zagotavlja nam hrano, ohranja poselitev podeželja, industriji pa daje veliko surovin. Tako kot se spreminjamo ljudje, pokrajina, podnebne razmere, se spreminja tudi kmetijstvo.

Spodnjo sliko preriši v zvezek in jo opremi s slikami. Izdelaš lahko tudi plakat.

Zemljo obdelujejo kmetje s pomočjo kmetijskih strojev. Za zaščito rastlin pred škodljivci uporabljajo kemična sredstva – škropiva. Mnoge kmetije pa se vračajo k naravnemu načinu pridelovanja hrane. Taki hrani rečemo, da je ekološko pridelana hrana, saj rastline gnojijo z naravnimi gnojili in uporabljajo naravna sredstva v boju proti škodljivcem. Ekološko pridelana živila lahko kupiš tudi v trgovini, vendar so dražji od ostalih.

Utemelji, zakaj so ekološko pridelana živila dražja od ostalih.

Od vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji je največ travnikov in pašnikov, sledijo njive in vrtovi, nato pa sadovnjaki in vinogradi.

Živinoreja je pomembna kmetijska panoga, še posebej v hribovitem svetu. **Poljedelstvo** prevladuje v panonskih pokrajinah, **vinogradništvo** in **sadjarstvo** pa v primorskih pokrajinah ter po panonskem gričevju.

Slika 90: Na paši

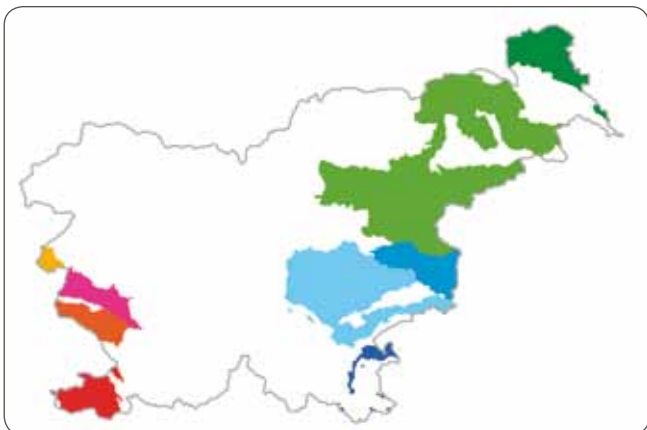
Slika 91: Koruzna njiva

Slike 92: Nasad jablan

Slika 93: Vinograd v Jeruzalemu

Slika 95: Slovenska vinorodna območja

S pomočjo zemljevida ugotovi, kje je največ vinorodnih površin v Sloveniji.

Ugotovi, katero je najboljše vinorodno območje.

Mnoge kmetije so majhne, njihova posest je razdrobljena, zato običajno ne dajejo dovolj pogojev za preživetje. Veliko kmetov ali družinskih članov s takih kmetij redno odhaja na delo v tovarne ali obrtne delavnice. S kmetijstvom se ukvarjajo popoldan, večja sezonska dela (npr. košnjo) pa opravijo med dopustom.

Večje kmetije so usmerjene bodisi v govedorejo ali v gozdarstvo, nekatere tudi v kmečki turizem.

ALI VEŠ, da ...

je pred 100 leti v Sloveniji od kmetijstva živel 75 odstotkov prebivalstva? Danes se s kmetijstvom preživlja samo še 5 odstotkov ljudi. Njivske površine se krčijo, pašnike pa prerašča mlad gozd.

Slika 96: Gorska kmetija

Si že kdaj obiskal kmečki turizem/turistično kmetijo? Sklepaj, v čem se počitnice na turistični kmetiji razlikujejo od počitnic v hotelu.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Kmetijstvo je pomembna gospodarska dejavnost. Zagotavlja nam hrano, ohranja poselitev podeželja, industriji pa daje veliko surovin.

Živinoreja je pomembna kmetijska panoga, še posebej v hribovitem svetu.

Poljedelstvo prevladuje v panonskih pokrajinah, vinogradništvo in sadjarstvo pa v primorskih pokrajinah ter po panonskem gričevju.

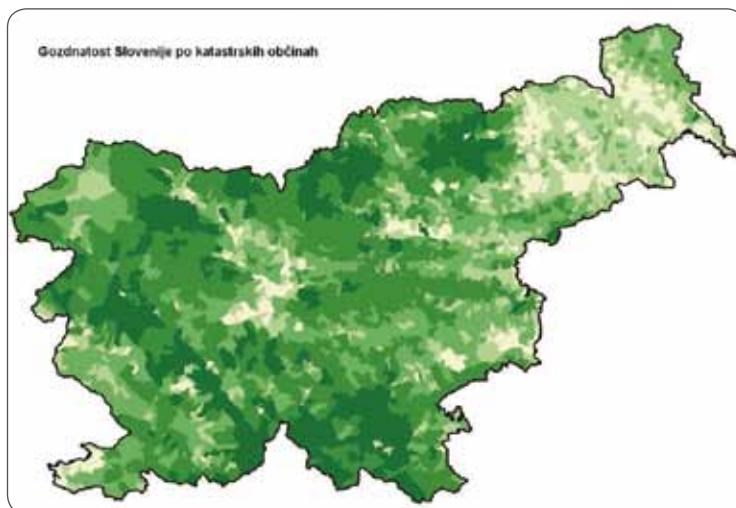
Mnoge kmetije zaradi majhnosti in razdrobljenosti posesti običajno ne ponujajo dovolj za preživetje, zato se veliko kmetov ali družinskih članov še dodatno zaposluje.

3.2 | GOZDARSTVO

Opiši svoj odnos do gozda. Kaj ti gozd pomeni?

Gozd je pomemben za človeka, živali, okolje in državo. Poleg Finske, Švedske ter Bosne in Hercegovine je Slovenija najbolj gozdnata država v Evropi. Gozdovi pokrivajo več kot polovico (več kot 60 odstotkov) ozemlja Slovenije. Na razgibanem površju so nastali različni pogoji za rast gozda. Gozd raste približno do 1600 ali celo 1800 m visoko.

Slika 97: Razširjenost gozdnih površin

Naštej območja, kjer gozd ni razširjen.

Slika 98: Listnati gozd

Slika 99: Iglasti gozd

Naštej drevesne vrste v gozdovih domače pokrajine.

Pozanimaj se, katera drevesna vrsta je v Sloveniji najbolj razširjena in za kaj uporabljamo njen les.

S pomočjo spodnje preglednice pojasni, kakšna je vloga gozda in katere koristi ima človek od njega.

VLOGA GOZDA	KAJ OGROŽA GOZD?
• energija	• suša
• ohranitev tal	• žled
• gradbeni material	• viharji
• varovanje vodnih zalog	• bolezni
• obnavljanje kisika v ozračju	• plazovi
• rekreacija	• dejavnost človeka
• polepšanje pokrajine	• onesnažen zrak
• preprečevanje drsenja tal na pobočjih	• požari

Zaradi močno onesnaženega zraka se zadnja leta kažejo spremembe na drevju (sušenje, odpadanje iglic, odmiranje korenin, zaredijo se škodljivci). Slovenija spada med tiste dežele v Evropi, ki imajo močno onesnažen zrak. Posledice so najbolj vidne v Zasavju, v okolici Šoštanja, v Mežiški dolini in drugih industrijskih predelih.

Zakaj meniš, da so drevesa uničena prav na omenjenih območjih? Po čem so še znani ti kraji?

Poleg škodljivih vplivov onesnaženega zraka je za propadanje gozdov kriv tudi človek.

Napiši kratek sestavek o tem, kako človek uničuje gozd. Pomagaš si lahko z naslednjimi besedami: čezmerno izsekavanje, paša, požigalništvo, požari, gradnja cest, delo z neprimernimi stroji.

Slika 102: Žled vsako leto uniči nekaj gozda

Slika 103: Predvsem v poletnih mesecih je zaradi suše nevarnost godnih požarov

TO SI BOM ZAPOMNIL

Gozd je izredno pomemben za človeka, živali, okolje in državo. Slovenija je gozdnata država, saj je več kot polovica površja poraslega z gozdovi. Gozd sega približno od 1600 ali celo 1800 m visoko.

Zaradi močno onesnaženega zraka se zadnja leta kažejo spremembe na drevju. Slovenija spada med tiste dežele v Evropi, ki imajo močno onesnažen zrak. Poleg škodljivih vplivov onesnaženega zraka je za propadanje gozdov kriv tudi človek.

3.3 | RUDARSTVO IN VIRI ENERGIJE

Naštej obnovljive in neobnovljive vire energije.

Slovenija nima veliko rud. Zaloge rud smo v preteklosti izčrpali ali pa se rud danes preprosto ne izplača izkoriščati: kakor na primer živo srebro v rudniku v Idriji, svinca in cinka v rudniku v Mežici ter uranove rude v rudniku v Žirovskem Vrhu.

Premog, vodna energija, nafta, zemeljski plin in uran so glavni energetske viri v Sloveniji.

Rjavi premog so nekdanj kopali v Trbovljah in Hrastniku, danes ga še v Zagorju. V Velenju kopljejo **lignit**.

Termoelektrarne Trbovlje, Šoštanj in Toplarna Ljubljana so tri največje proizvajalke električne energije in daljinske toplote. Okolje je v teh delih Slovenije zelo onesnaženo. Zaloge domačega premoga, ki vsebuje veliko količino žvepla, so majhne, zato se odločajo za uvoz tujega premoga.

Slika 104: TE Šoštanj

Slika 105: Velenjska kotlina

Slika 106: Mežiška dolina

Nekdanji rudnik svinca in cinka v Mežici je z izpuhi strupenih snovi uničil gozd in pokrajino spremenil v peščeno in skalno puščavo. Zaradi takega onesnaženja so zgornjo Mežiško dolino poimenovali »dolina smrti«.

Naša edina **jedrska elektrarna** je v **Krškem**.

Katere vire energije uporabljate doma za ogrevanje?

Slika 107: Jedrska elektrarna v Krškem

V tujini in tudi pri nas so vedno bolj popularni načini pridobivanja energije, ki manj onesnažujejo okolje: s pomočjo razpadanja organskih snovi, sončnega sevanja, s pomočjo vetra, bibavice (plime in oseke), vročih vodnih vrelcev ...

V Sloveniji imamo območja (predvsem Panonsko območje), ki so bogata z geotermalno energijo. Uporabljamo jo predvsem v zdraviliščih za ogrevanje bazenov, za zdravljenje različnih bolezni in poškodb, ogrevanje rastlinjakov in za daljinsko ogrevanje dela Murske Sobote.

Slika 108: Pridobivanje energije s sončnimi kolektorji

Tudi izkoriščanje biomase (les, lesni odpadki, lubje, vejevje, slama, bioplin na odlagališčih organskih odpadkov in kmetijskih farmah) je pomemben vir energije.

Slika 109: Elektrarne na veter

Za katere oblike pridobivanja energije si slišal, da jih uporabljamo tudi pri nas? Poišči še kak podatek o toplotni in zemeljski črpalki.

Katere načine varčevanja z energijo predlagaš?

Vodna sila je obnovljiv vir energije in je ekološko manj škodljiv za okolje. Hidroelektrarne so zgradili na **Savi**, **Dravi** in **Soči**.

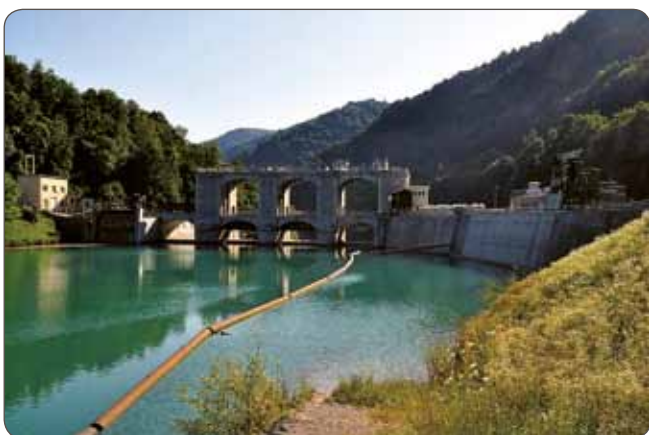
S pomočjo zemljevida izpiši vse hidroelektrarne na Savi, Dravi in Soči. Katera reka ima največ hidroelektrarn?

V Sloveniji sta se razvila dva tipa hidroelektrarn. Pri prvem so zgradili večje vodne zbiralnike, v katerih so nastala umetna jezera. Ta se polnijo ob spomladanskem in poletnem taljenju snega, obratujejo pa ob zimskih konicah – ko potrebujemo več elektrike (Soča, Sava).

V alpskih dolinah, kjer je manjši strmec in enakomernejši vodni pretok, pa so zgrajene pretočne elektrarne (Drava). Vplivi hidroelektrarn so vidni predvsem v spremenjeni pokrajini, gladini talne vode, odražajo pa se tudi na značilnostih vodotoka ter življenjskega prostora v reki in ob njej.

Fala, najstarejša hidroelektrarna na Dravi

Slika 111: HE Plave na Soči

STRMEC – padec
vode v določeni reki

Slika 122: Mala hidroelektrarna

Potrebe po energiji se večajo. V Sloveniji bi lahko še na nekaterih rekah izkoristili vodo za pridobivanje energije (Sava, Idrijca, Mura). Mnogi ljudje pa si zgradijo celo svojo manjšo hidroelektrarno.

Nafta in zemeljski plin sta danes pomembna energetska vira v industriji in gospodinjstvih, saj ob izgorevanju manj onesnažujeta ozračje kakor premog. V Sloveniji imamo plinovodni sistem, ki je priključen na mednarodne plinovode. Večino zemeljskega plina uvozimo iz Rusije in Alžirije.

Slika 113: Plinovod

TO SI BOM ZAPOMNIL

Slovenija pridobiva energijo iz premoga, vode, nafte, zemeljskega plina in urana. Rjavi premog še kopljejo v Trbovljah in Hrastniku, lignit pa v Velenju.

Termoelektrarne Trbovlje, Šoštanj in Toplarna Ljubljana so največje proizvajalke električne energije in daljinske toplote pri nas.

Zaloge domačega premoga so majhne, zato Slovenija raje uvaža tuji premog. Naša edina jedrska elektrarna je v Krškem.

Vedno bolj so popularni drugi načini pridobivanja energije, ker manj onesnažujejo okolje: s pomočjo razpadanja organskih snovi, sončnega sevanja, s pomočjo vetra, biogasa (plime in oseke), vročih vodnih vrelcev, izkoriščanja biomase ... Vodna sila je obnovljiv vir energije in ekološko manj škodljiv za okolje. Hidroelektrarne so na Savi, Dravi in Soči.

Nafta in zemeljski plin sta danes pomembna energetska vira v industriji in gospodinjstvih, ker manj onesnažujeta ozračje.

3.4 | INDUSTRIJA

Pripoveduj: ali je v tvojem okolju kakšen industrijski obrat. Kaj izdelujejo? Od kod pridobivajo surovine? Kam prodajajo izdelke? Kako poskrbijo za odpadke in čisto okolje?

Industrija je še vedno naša najpomembnejša gospodarska dejavnost. Je zelo raznovrstna. V zadnjih letih je industrija doživela velike spremembe. Včasih so bile najpomembnejše **kovinska, strojna, železarska** (železarne na Jesenicah, Ravnah na Koroškem in v Štorah) **prehrambna** in **tekstilna** industrija (Mura). Danes ni več tako.

Slika 114: Nekdaj veliko podjetje Železarna Ravne

Slika 115: Usnjarska industrija

Med vsemi industrijskimi panogami se je najhitreje razvijala **elektroindustrija** (Iskra, Gorenje).

Slika 116: Iskra Avtoelektrika

Slika 117: Gorenje, Velenje

Pomembnejši sta postali **kemična** industrija (tovarni zdravil Krka in Lek) in **avtomobilska** industrija (Revoz iz Novega mesta).

Slika 118: Lek, Ljubljana

Slika 119: Tovarna zdravil Krka, Novo mesto

Gumarska industrija (Sava) je uspešna, ker proizvaja kakovostne gume.

Lesnopredelovalna industrija se je iz nekdanjih velikih obratov razdrobila v manjša in srednje velika podjetja.

Živilska industrija (Jata, Eta, Perutnine Ptuj, Žito, Kraljeve mesnine) je uspešna na domačem trgu in na trgu Hrvaške ter BiH.

V **usnjarski** in **obutveni** industriji so nastale spremembe. Večina tovarn je propadla. Opuščajo predelavo kože, povečuje pa se tudi proizvodnja obutve, ki ponuja kakovostne izdelke tudi na tuja tržišča.

Papirna industrija (Papirnica Vevče, Papirnica Količevo, Paloma Sladki vrh) ima v Sloveniji dolgo tradicijo. Žal pa se ubada z različnimi težavami (zaradi velike porabe vode so te tovarne onesnaževalke rek). Specializirane so tudi naše **steklarne** (Rogaška Slatina, Hrastnik).

Sklepaj, katere panoge najbolj onesnažujejo okolje in katere najmanj. Svojo odločitev pojasni.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Industrija je še vedno naša najpomembnejša gospodarska dejavnost.

Včasih so bile najpomembnejše kovinska, železarska in tekstilna industrija. Danes ni več tako. Med vsemi industrijskimi panogami se je najhitreje razvijala elektroindustrija.

Danes sta pomembnejši industriji postali kemična in avtomobilska.

3.5 | PROMET

Slovenija je bila že od davnine naprej območje, kjer so se križale pomembne evropske poti.

Katero prometno sredstvo uporabljaš največ in katero najmanj? Kaj pa v tvoji družini? Kako prideš v šolo?

Slovenija ima enakomerno razvito **cestno** in **železniško omrežje**. Kljub hribovitosti je Slovenija lahko prehodna.

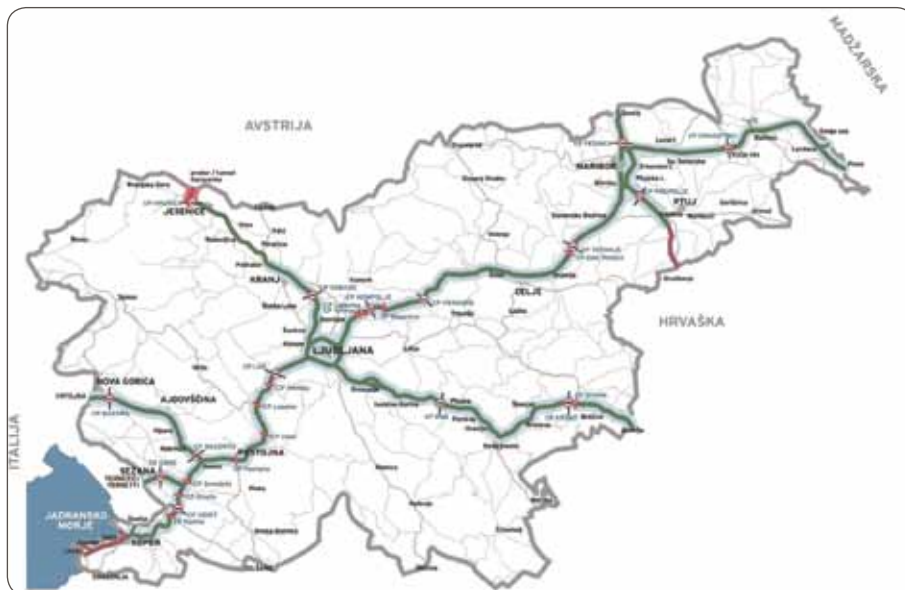
Na razvitost prometa vpliva predvsem površje in gospodarska razvitost. Predeli, ki so gospodarsko bolj razviti, so tudi bolje prometno povezani z ostalimi kraji. Slovensko cestno omrežje ima obliko križa, s središčem v Ljubljani. Pomembni prometni poti sta Koper – Murska Sobota in Jesenice – Obrežje.

MAGISTRALNA CESTA – glavna, najvažnejša cesta
REGIONALNA CESTA – cesta, ki povezuje lokalna središča

OMREŽJE – poti ali napeljave, s pripadajočimi objekti na določenem območju

Slika 124: Slovensko avtocestno omrežje

Na naših cestah znotraj države prevladuje promet z osebnimi vozili. Vzroki za to so: majhna površina države, krajša potovanja, razdrobljena naselitev, površinski pogoji, razmeroma majhna mestna središča, kjer javni promet še ni razvit in kjer so ljudje odvisni od lastnega prevoza.

Za nekatera naselja so ceste edina povezava s svetom (Slovenj Gradec – Velenje, Idrija – Cerkno).

Slika 125: Avtocesta v Pomurju

Slika 126: Železničarski most nad Blejskim Vintgarjem

Veliko tovarnega prometa se s cest seli na železnico. Tako se zmanjšuje tudi onesnaženost zraka. Slovensko železniško omrežje ima 1201 km prog. Od tega je 496 km elektrificiranih. Poleg povezave slovenskih območij so pomembne tudi mednarodne železniške povezave za potniški in tovarni promet.

ELEKTRIFICIRANE PROGE – nad progo imajo električno žico, ki omogoča pogon vlakov na elektriko

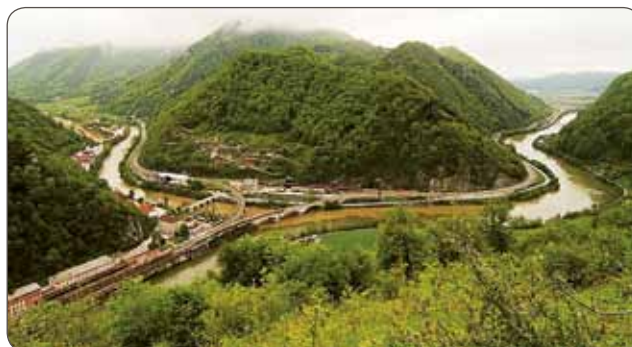
Slovenija bi morala izrabiti geografske prednosti in čim prej vključiti slovenski železniški promet (in Luko Koper) v evropske prometne tokove.

Slika 129: Slovensko železniško omrežje

Dobro si oglej zgornji zemljevid. Opiši, kako bi potoval npr. iz Dravograda na Jesenice.

Slika 130: Zidani Most je železniško križišče

Slika 127: Avtovlak

Slika 128: Potniški vlak

Si že potoval z letalom? Opiši svoje potovanje.

V Sloveniji so tri večja letališča: Jožeta Pučnika Ljubljana, Edvarda Rusjana Maribor in Portorož. Imamo tudi več manjših športnih letališč.

Letališče Jožeta Pučnika je sodobno opremljeno in je eno naših pomembnejših povezav s svetom. Ima ugodno lego, ker je blizu glavnega mesta in znanih turističnih krajev.

Pozanimaj se, kdo sta bila Jože Pučnik in Edvard Rusjan.

Slika 131: Letališče Edvarda Rusjana, Maribor

Slika 132: Letališče Portorož

Slika 133: Letališče Jožeta Pučnika, Ljubljana

Adria Airways je edini slovenski letalski prevoznik. Njihova letala letijo na rednih progah in na čarterskih poletih.

Obišči spletno stran Adrie Airways in razišči, na katerih rednih progah letijo njena letala.

ČARTERSKI POLETI – poleti na osnovi pogodbe, ko npr. neka turistična agencija najame celotno letalo

Zakaj pravimo, da so naša pristanišča okna v svet? Razloži to s svojimi besedami.

Slovenija ima pristanišča v Kopru, Piranu in Izoli. Elektrificirana železniška povezava in moderne ceste so približale pristanišče v Kopru državam Srednje Evrope, ki nimajo dostopa do morja.

Luka Koper se od svojih začetkov nenehno razvija. Njena velika prednost je, da se lahko prostorsko širi, saj ima v okolici dovolj ravnega prostora.

Slika 134: Luka Koper

Manjše pomorsko pristanišče je tudi v Izoli, kjer imajo ladjedelnico, usposobljeno za popravila vseh vrst ladij.

Splošna plovba iz Portoroža je slovenski ladijski prevoznik. Ima transportne ladje za prevoz vseh vrst blaga. Tovor vozi v sredozemske luke, zahodno Afriko, zahodno obalo Severne Amerike ter Srednji in Daljni vzhod. Ladje Splošne plovbe imajo imena po slovenskih krajih in gorah.

Slika 135: Ladja Postojna

ALI VEŠ, da ...

ima ladijski prevoznik Splošna plovba 19 ladij, ki lahko prepeljejo 860 000 ton tovora na leto? Za ladjo Nova Gorica, ki so jo kupili leta 2008, so odšteli kar 44,5 milijona evrov. Tovorne ladje porabijo na dan v povprečju 35 ton nafte.

Ob slovenski obali so tri marine. To so pristanišča za jahte, jadrnice in večje čolne. Opremljene so za oskrbo posadk, zato imajo trgovine, sanitarije, športne objekte. Največja je marina Portorož v Luciji, manjši sta še v Kopru in Izoli.

Slika 137: Marina Portorož

Slika 138: Marina v Izoli

K prometu spadajo še poštne in telekomunikacijske storitve, ki jih opravljata podjetji Pošta in Telekom ter različni mobilni operaterji.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Slovenija je bila že od davnine območje, kjer so se križale pomembne evropske poti. Enakomerno ima razvito cestno in železniško omrežje. Kljub hribovitosti je Slovenija lahko prehodna.

Cestno omrežje ima obliko križa, s središčem v Ljubljani. Na naših cestah znotraj države prevladuje osebni promet. Veliko tovornega prometa se s cest seli na železnico. Tako se zmanjšuje tudi onesnaženost zraka.

V Sloveniji so tri letališča: Jožeta Pučnika, Ljubljana, Edvarda Rusjana, Maribor in Portorož ter več manjših športnih letališč.

Ladijska pristanišča imamo v Kopru, Piranu in Izoli.

Železniška povezava in moderne ceste so približale pristanišče v Kopru Srednji Evropi, ki nima dostopa do morja.

Ob slovenski obali so tudi tri pristanišča za jahte, jadrnice in večje čolne.

K prometu spadajo še poštna in telekomunikacijske storitve, ki jih opravljata podjetji Pošta in Telekom.

3.6 | OBRT

Naštej in opiši, katere obrti so se razvile v tvojem domačem kraju.

Obrt je gospodarska dejavnost, ki je manjša kot industrija. Izvajajo jo obrtniki. Včasih je obrt pomenila predvsem ročno delo. Danes jo delimo na **proizvodno**, **storitveno** in **domačo** (tradicionalno) obrt. Izdelki obrti so najbolj iskani v kmetijstvu, turizmu in industriji.

Obrt je bila na Slovenskem dobro razvita že v preteklosti tako na podeželju kot v mestih. Srednje velika mesta so imela posebne mestne dele ali posebne ulice, kjer so bile posamezne obrti: čevljarji, mesarji, krojači, usnarji, žebjarji, zvonarji in drugi.

Slika 139: Izdelki iz slame

Slika 141: Izdelki suhe robe

Slika 142: Lončarstvo

Slika 140: Čipkarstvo v Idriji

V spodnji preglednici je naštet, katere domače obrti so se uspele ohraniti do danes in kje so se ohranile. Na zemljevidu poišči omenjene kraje in območja. Sklepaj, zakaj se je omejena obrt razvila prav tam.

Domača obrt	Kraji in območja
čipkarstvo	Idrija, Železniki, Žiri
kovaštvo	Kropa, Zreče, Tržič, Ravne na Koroškem, Muta, Lovrenc na Pohorju
lončarstvo	Prekmurje
izdelovanje suhe robe	Ribniško polje
slamnikarstvo	Domžale

Preglej našete dejavnosti in ugotovi, v katero zvrst obrti spada: dimnikarstvo, frizerstvo, računovodstvo, kovaštvo, gostinstvo, zlatarstvo, šiviljstvo, lončarstvo. Svojo odločitev pojasni.

K razvoju obrti pomagajo tudi obrtni sejmi (na primer v Celju). Na njih je predstavljeno veliko izdelkov in tam se sklepajo številni posli.

Slika 143: Mednarodni obrtni sejem v Celju

TO SI BOM ZAPOMNIL

Industrijsko delo opravljajo delavci v velikih skupinah, obrt pa izvaja manjša skupina ali posameznik. Včasih je obrt pomenila predvsem ročno delo. Danes jo delimo na proizvodno, storitveno in domačo (tradicionalno). Izdelki obrti so najbolj iskani v kmetijstvu, turizmu in industriji.

3.7 | TRGOVINA

Kje vaša družina kupuje živila? Kje belo tehniko? Kje kupi avtomobil? Pripoveduj, ali so vse našete trgovine v tvojem domačem kraju.

Trgovina je ena najbolj pomembnih gospodarskih dejavnosti. Njena glavna naloga je posredovanje proizvodov med proizvajalci in potrošniki.

PROIZVOD – kar je proizvedeno, narejeno; izdelek

PROIZVAJALEC – izdelovalec

POTROŠNIK – kdor kaj porablja, kupec

Trgovina se deli v trgovino na drobno, trgovino na debelo in zunanjo trgovino.

Trgovina na drobno prodaja kupcem manjše količine blaga, predvsem za gospodinjstvo. Te trgovine so precej enakomerno razporejene po Sloveniji. V zadnjem času so v večjih mestih nastali trgovski centri. Imajo večja parkirišča ter sodobno in dobro opremljene trgovine.

Slika 145: Manjša trgovina z mešanim blagom

Ugotovi, kaj vse ti ponuja bližnja trgovina.

Predstavi prednosti in slabosti trgovskih centrov.

Trgovina na debelo je posrednik med proizvajalci in prodajalci na drobno. Ponuja pa tudi večje količine blaga ustanovam, kot so razni domovi, bolnišnice ...

Zunanja trgovina je oblika trgovine na debelo. Prodaja slovenske izdelke tujim kupcem in v Slovenijo uvaža tuje izdelke, ki jih pri nas ne izdelujemo. Največ izvozimo v Nemčijo, Italijo in Francijo.

Za mesta so značilne tudi tržnice, na katerih zasebni prodajalci hrane, kmetijska posestva pa tudi trgovske organizacije ponujajo kupcem predvsem živila in nekatere obrtniške izdelke.

Opiši, kaj vse naj bi ponujala dobra tržnica.

Slika 146: Mariborska tržnica

TO SI BOM ZAPOMNIL

Trgovina je ena pomembnejših gospodarskih dejavnosti. Njena glavna naloga je posredovanje proizvodov med proizvajalci in potrošniki.

Deli se v trgovino na drobno, trgovino na debelo in zunanjo trgovino. Za mesta so značilne tudi tržnice, na katerih zasebni prodajalci hrane, kmetijska posestva pa tudi trgovske organizacije ponujajo kupcem predvsem živila in nekatere obrtniške izdelke.

3.8 | TURIZEM

Čeprav je Slovenija majhna, ima raznoliko naravno pokrajino. Spada med dežele, ki je zanimiva za domače in tuje turiste.

Naše gore so znane po svoji lepoti in **možnostih za rekreacijo**, za **odkrivanje in doživljanje narave** in **čistega okolja**. Vedno bolj so urejena tudi območja, kjer se ukvarjajo predvsem z **zimskošportnim** turizmom.

Slika 147: Izvir reke Soče

Slika 148: Smučišče Krvavec

Kaj vse lahko ponudi naš alpski in predalpski svet na področju turizma?

Katere kraje bi priporočil turistom, da jih obiščejo, če želijo uživati v naravnih lepotah alpskega sveta? Svojo izbiro pojasni.

Katera smučišča bi priporočil turistom, ki jih zanima zimskošportni turizem? Predstavi prednosti izbranih smučišč.

Predvsem v poletnih mesecih so v gorskem svetu odprti planinski domovi in koče. **Planinstvo** oziroma **pohodništvo** spada med najbolj množične in priljubljene rekreacijske dejavnosti v Sloveniji. Zanimivo je zlasti za turiste, ki živijo predvsem v nižinskem svetu, kjer visokih gora v njihovi bližini ni.

Slika 149: Planinska koča na Prehodavcih

Imamo majhen košček morske obale, ki pa je za slovenski turizem še kako pomembna.

Naštej turistične kraje na naši obali. Si jih že kdaj obiskal?
Kateri kraj ti je ostal v najlepšem spominu. Zakaj?
Za izbrani kraj oblikuj prospekt. Izbereš lahko tudi svoj domači kraj.

Slika 150: Portorož

Slika 151: Sečoveljske soline

Ugotovi in razišči, če naše morje in obmorski kraji ponujajo še kaj drugega razen kopanja.

Za slovenski turizem postajajo vse bolj pomembna naravna zdravilišča, ki skrbijo za turistično ponudbo celo leto. Skoraj vsa zdravilišča so povečala svoje zmogljivosti (nova ležišča v hotelih in pri ostalih ponudnikih), kopalne površine, športno-rekreacijske naprave in prireditve.

Ugotovi, katera so slovenska naravna zdravilišča in kje so. Poskušaj jih vrisati v nemo karto Slovenije, ki jo dobiš pri učitelju. Kaj ugotoviš?

Slika 152: Šmarješke Toplice

Slika 153: Moravske Toplice

Predstavi razlike, prednosti in pomanjkljivosti med letovanjem v naravnem zdravilišču in letovanjem na morju.

Turizem je povezan s **potovanji, izleti, športom in rekreacijo, z izobraževanjem, raziskovanjem in delom.**

Slika 154: Podzemno kolesarjenje v nekdanjem rudniku Mežica

Slika 155: Rafting

Množično obiskani so izleti za tuje in domače goste v Postojnsko jamo, na Blejski, Ptujski, Ljubljanski in Predjamski grad, v Lipico in v Kobariški muzej.

Slika 156: Bled

Slika 157: Kobilarna Lipica

Turiste privlačijo tudi **ogledi mest, prireditve in naravne znamenitosti**.

Pomembno vlogo v turizmu ima tudi **glavno mesto** vsake države. Poleg turistov obišče Ljubljano veliko poslovnežev in tujih politikov, zato so hoteli vse leto dobro zasedeni. Turistično privlačno je staro srednjeveško jedro z Ljubljanskim gradom, Plečnikova arhitektura in druge zanimivosti.

Kako dobro poznaš Ljubljano? Katere ustanove, kulturne prireditve, zgodovinske znamenitosti bi te zanimale kot turista? Poišči jih v literaturi ali s pomočjo medmrežja.

Za turiste pa je zanimivo preživljanje dopusta tudi na podeželju, kjer lahko na **turističnih kmetijah** sodelujejo pri kmečkih opravilih.

Predstavi prednosti in pomanjkljivosti dopustovanja na turistični kmetiji. Komu bi priporočil tak dopust?

TO SI BOM ZAPOMNIL

Slovenija spada med dežele, ki je zanimiva za domače in tuje turiste.

Naše gore so znane po svoji lepoti in možnostih za rekreacijo, za odkrivanje in doživljanje narave in čistega okolja. Planinstvo oziroma pohodništvo spada med najbolj množične in priljubljene rekreacijske dejavnosti v Sloveniji.

Imamo majhen košček morske obale, ki pa je za slovenski turizem še kako pomembna. Vedno pomembnejša za slovenski turizem postajajo naravna zdravilišča, ki skrbijo za turistično ponudbo celo leto.

Turiste privlačijo tudi ogledi mest, prireditve, naravne znamenitosti. Pomembno vlogo ima tudi glavno mesto vsake države.

Za nekatere turiste je zanimivo preživljanje dopusta na podeželju, kjer lahko na turističnih kmetijah sodelujejo pri kmečkih opravilih.

3.9 | RIBIŠTVO

Ribištvo pomeni **lov** in **vzgajanje sladkovodnih** ter **morskih rib**.

Naštej nekaj vrst rib, ki jih lovijo v Jadranskem morju.

ALI VEŠ, da ...

v Jadranskem morju živi 320 različnih vrst školjk, v slovenskem morju pa 110 vrst školjk? Pri nas imamo tudi tri gojišča školjk: pri Debelem rtiču, v Strunjanu in zalivu v Seči.

Slika 159: Ribiška ladja

Opiši ribiško ladjo. Si že kdaj videl, kako lovijo ribe? Opiši način lovljenja.

Ribištvo vključuje tudi nabiranje in načrtno gojenje rakov, školjk, lignjev in hobotnic.

Slika 160: Ribiči

TO SI BOM ZAPOMNIL

Ribiči se ukvarjajo z lovom in vzgajanjem sladkovodnih ter morskih rib. Ribolov vključuje tudi nabiranje in načrtno gojenje rakov, školjk, lignjev in hobotnic.

4.1 | POSELITEV SLOVENIJE

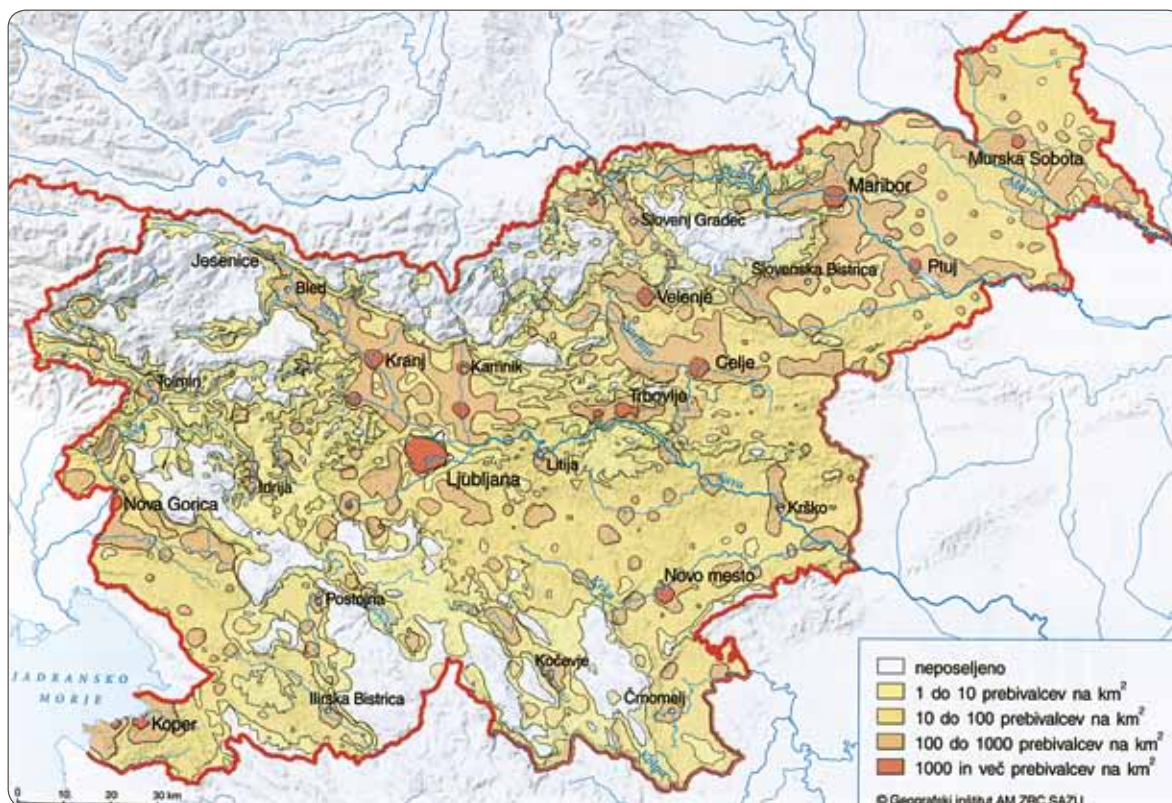
S pomočjo medmrežja poišči najnovejši podatek o številu prebivalcev v Republiki Sloveniji. Poišči tudi podatek o površini Slovenije – lahko v tem učbeniku ali na medmrežju.

S pomočjo učitelja izračunaj gostoto prebivalstva v Sloveniji, torej koliko prebivalcev živi povprečno na enem km².

Slovenija spada s povprečno gostoto 100 prebivalcev na km² med srednje gosto poseljene evropske države. Bolj gosto sta poseljeni Belgija in Nizozemska (z več kot 300 prebivalci na km²), redkeje pa severnoevropske države (z 10 do 20 prebivalcev na km²).

Ta številka pomeni le povprečje. Če pa si ogledaš spodnjo karto, lahko vidiš, da prebivalci niso enakomerno razporejeni. Slovenija je zelo neenakomerno poseljena, nekatera območja pa so neposeljena.

Slika 161: Poselitev Slovenije

Oglej si zemljevid na strani 85. Ugotovi, v katerih delih Slovenije je gostota prebivalstva največja in kje je najmanjša. Svoje ugotovitve komentiraj.

Gostota poselitve je odvisna od površja in podnebja. Večina prebivalstva živi v nižinah ter v kotlinah, dolinah in kraških globelih. V gričevnatem svetu so gosteje poseljena sončna slemena, v hribovitem svetu pa prisojna pobočja. Na prisojnih pobočjih so večinoma vinogradi in zidanice, naselja pa ležijo na vrhovih slemen. Osojna pobočja so pokrita z gozdom.

Slika 162: Kranj leži v kotlini

Slika 163: Bela Krajina

V hribovitem svetu predalpskega hribovja so na prisojnih terasastih pobočjih strnjena naselja. Zelo malo naselij v Sloveniji leži nad nadmorsko višino 1000 m. Najvišje posamične kmetije pa ležijo tudi čez 1300 m visoko. Imenujemo jih tudi samotne gorske kmetije.

Slika 164: Vas Otalež

165: Najvišja kmetija v Sloveniji je kmetija Bukovnik

Pomisli, kaj poleg površja in podnebja še vpliva na gostoto poseljenosti posameznega področja.

Prebivalstvo v Sloveniji že desetletja zapušča hribovska območja, prometno odmaknjene in obmejne predele ter se naseljuje v nižje in bolj dostopne ter poseljene predele. Temu procesu rečemo **urbanizacija**, kar pomeni širjenje mest in mestnega načina življenja. Na podeželju so nastala **območja redčenja prebivalstva**. Večja industrijska središča in mesta z okolico so postala **območja zgoščanja prebivalstva**. Zaradi motorizacije, ki omogoča dnevno odhajanje na delo, se območja zgostitve prebivalstva širijo ponekod tudi zunaj kotlin in nižin v bližnji hriboviti svet.

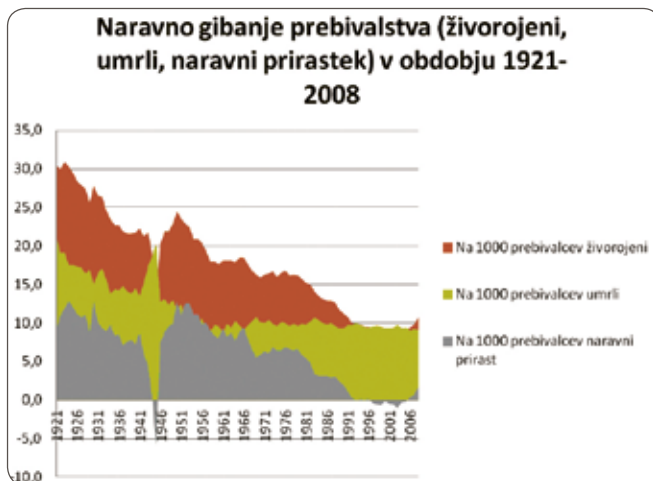
TO SI BOM ZAPOMNIL

Slovenija spada med srednje gosto poseljene evropske države. V povprečju živi 100 prebivalcev na km².

Je zelo neenakomerno poseljena, nekatera območja pa so sploh neposeljena. Zelo redka naselja v Sloveniji segajo nad nadmorsko višino 1000 m, najvišje posamične kmetije pa tudi čez 1300 m visoko. Prebivalstvo v Sloveniji že desetletja zapušča hribovska območja, prometno odmaknjene in obmejne predele ter se naseljuje v nižje in bolj dostopne ter poseljene predele.

4.2 | RAST PREBIVALSTVA

Rast prebivalstva je v vsaki državi odvisna od naravnega prirastka in selitev. Naravni prirastek je razlika med rodnošjo in umrljivostjo. Rodnost je število živorojenih otrok, umrljivost pa število umrlih ljudi na tisoč prebivalcev v enem letu. Grafikon prikazuje naravno gibanje prebivalstva (rodnost, umrljivost in naravni prirastek) prebivalstva v Sloveniji med letoma 1921 in 2008. Razvidno je, da je rodnost prej upadala, povečevati se je začela šele po letu 2006. Umrljivost se je v zadnjih desetletjih ustalila.

Slika 166: Gibanje prebivalstva

ALI VEŠ, da ...

so ženske v Sloveniji konec 19. stoletja rodile skoraj pet otrok, njihove hčerke v prvi polovici 20. stoletja tri otroke, danes pa jih njihove pravnukinje v povprečju rodijo od enega do dva otoka?

Na grafikonu primerjaj rodnošjo in umrljivost ter ugotovi, v katerih obdobjih je bil naravni prirastek najvišji. Ugotovi, kdaj se je v preteklosti krivulja umrlih povzpela nad krivuljo živorojenih otrok. Kaj je bil temu vzrok? Meniš, da je prebivalcev Slovenije vedno več ali vedno manj? Svoje mnenje utemelji.

TO SI BOM ZAPOMNIL

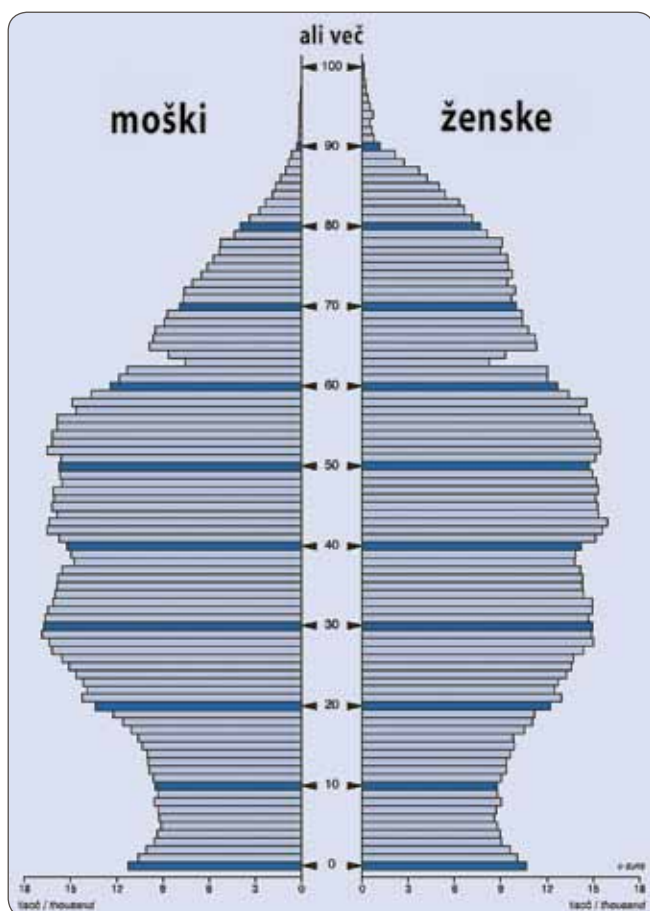
Rast prebivalstva je v vsaki državi odvisna od naravnega prirastka in selitev. Naravni prirastek je razlika med rodnošjo in umrljivostjo. Rodnost je od leta 1921 upadala, povečevati se je začela šele po letu 2006. Umrljivost se je v zadnjih desetletjih ustalila.

4.3 | STAROSTNA IN SPOLNA SESTAVA PREBIVALSTVA

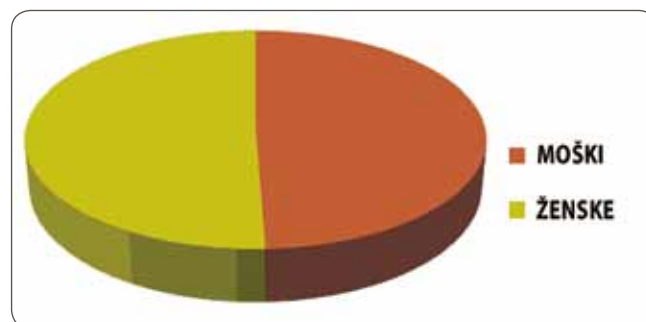
Slovensko prebivalstvo se stara. Razloži s svojimi besedami, kako razumeš to trditev.

Starostna piramida najlepše prikazuje starostno in spolno sestavo prebivalstva. Opozarja nas na proces staranja prebivalstva v Sloveniji. Ta povzroča zdravstvene in socialne težave, saj primanjkuje domov za starejše, večji pa so tudi stroški zdravstvenega in socialnega zavarovanja. Po drugi strani pa zmanjševanje deleža mlajšega prebivalstva že povzroča težave v nekaterih vrtcih in šolah, kjer se število otrok zmanjšuje.

Slika 167: Starostna piramida

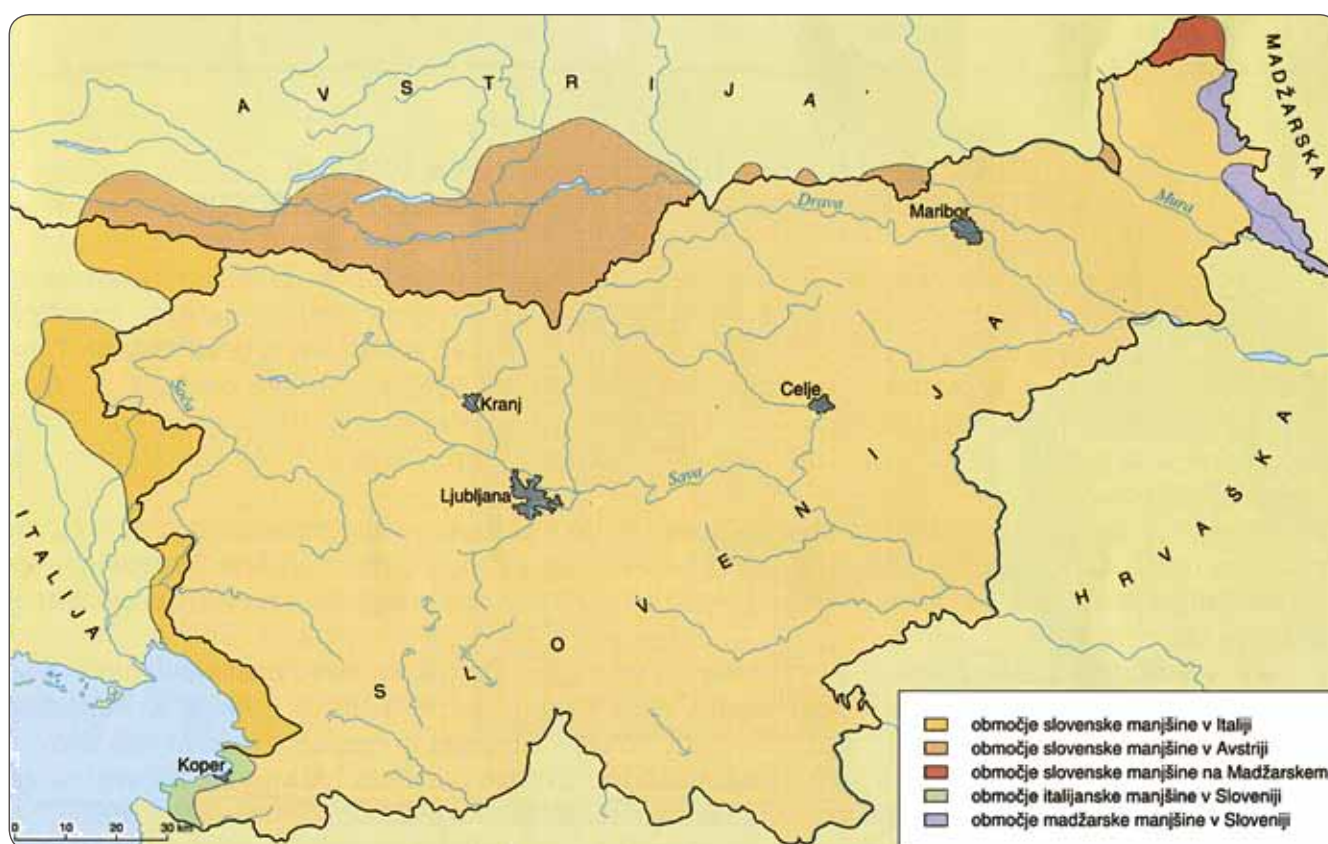
Konec leta 2008 je bilo v Sloveniji **malo več kot polovica prebivalstva žensk** – 1 028 417 (50,6%) ter 1 003 945 moških (49,4%). Imamo torej nekoliko večji delež ženskega prebivalstva, kar je posledica krajše življenjske dobe moških. V povprečju živijo ženske skoraj 8 let dlje kot moški.

Slika 168: Razmerje med številom žensk in moških

4.4 | NARODNOSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA

V Evropi danes najbrž ni države, v kateri bi živeli pripadniki samo enega naroda. Državne meje niso vedno tudi narodnostne meje, tako da so se na obeh straneh meje poleg **avtohtonega prebivalstva** ohranile tudi različne **narodnostne manjšine**.

Slika 169: Zemljevid narodnih manjšin v Sloveniji in območja, kjer živijo Slovenci v Italiji, Avstriji in na Madžarskem

Na obmejnih območjih naše države sta se kot avtohtono prebivalstvo ohranili dve narodni manjšini. **Italijanska manjšina** živi na obalnem pasu v Koprskem primorju, **madžarska manjšina** pa ob državni meji z Madžarsko v Prekmurju. Številne selitve prebivalstva v zadnjih desetletjih iz manj razvitih držav v bolj razvite pa so narodnostno sestavo še bolj spremenile.

Slika 170: Dvojezični napis v Koprskem primorju

Slika 171: Dvojezični napis v Prekmurju

V Sloveniji ima avtohtono madžarsko in italijansko prebivalstvo toliko narodnostnih pravic kot redko katere manjšine v drugih evropskih državah. Med najpomembnejše pravice spadata dosledna dvojezičnost vseh uradnih napisov in možnost uporabe materinščine v šolstvu in drugih delih javnega življenja. Obenem imata manjšini v slovenskem parlamentu tudi svoja poslanca.

Zamisli si, da si Slovenec in živiš v Trstu, kjer ne bi mogel uporabljati slovenščine. Kako bi se počutil?

Slika 172: Romi so največja manjšina v Evropi

Poleg italijanske in madžarske manjšine uvrščamo med avtohtono prebivalstvo v Sloveniji tudi **Rome**, ki živijo raztreseni po različnih pokrajinah.

V Sloveniji živi poleg avtohtonega prebivalstva tudi priseljeno prebivalstvo, ki v veliki meri izhaja iz drugih delov nekdanje Jugoslavije. Večina tega prebivalstva živi v mestih ali drugih večjih krajih.

	Število	Delež v %
Narodno opredeljeni	1.766.982	89,97
Slovenci	1.631.363	83,06
Italijani	2.258	0,11
Madžari	6.243	0,32
Romi	3.246	0,17
Albanci	6.186	0,31
Avstrijci	181	0,01
Bolgari	138	0,01
Bošnjaki	21542	1,10
Čehi	273	0,01
Črnogorci	2667	0,14
Grki	54	0,00
Hrvati	35.642	1,81
Makedonci	3.972	0,20
Muslimani	10.467	0,53
Nemci	499	0,03
Poljaki	140	0,01
Romuni	122	0,01
Rusi	451	0,02
Slovaki	216	0,01
Srbi	38.964	1,98
Turki	259	0,01
Ukrajinci	470	0,02
Drugi	1.548	0,08

	Število	Delež v %
Narodno neopredeljeni	22.141	1,13
Opredelili so se kot Jugoslovani	527	0,03
Opredelili so se kot Bosanci	8.062	0,41
Regionalno opredeljeni	1.467	0,07
Drugi	12.085	0,62
Niso želeli odgovoriti	48.588	2,47
Neznano	126.325	6,43

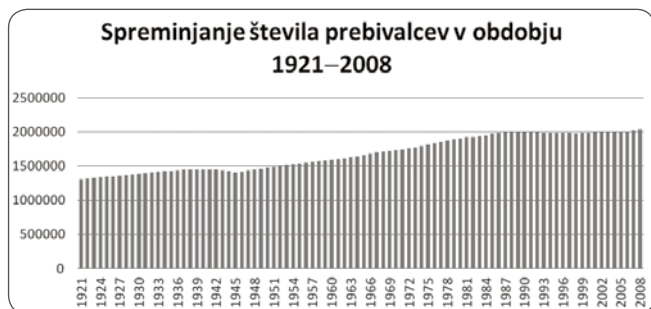
Oglej si preglednico in primerjaj deleže avtohtonega in priseljenega prebivalstva. Izpiši še pet narodno opredeljenih skupin in jih razvrsti po deležu. Začni z največjim deležem. Pomaga naj ti učitelj.

TO SI BOM ZAPOMNIL

V vsaki državi v Evropi živijo pripadniki več narodov. Državne meje niso vedno tudi narodnostne meje. Številne selitve prebivalstva v zadnjih desetletjih iz manj razvitih držav v bolj razvite so še bolj spremenile narodnostno sestavo.

Na obmejnih območjih Slovenije sta se kot avtohtono prebivalstvo ohranili dve narodni manjšini. Italijanska manjšina živi na obalnem pasu v Koprskem primorju, madžarska pa ob državni meji z Madžarsko v Prekmurju. Razen obeh manjšin uvrščamo med avtohtono prebivalstvo tudi etnično skupino Romov.

4.5 | SELITVE PREBIVALSTVA

Slika 173: Spreminjanje števila prebivalstva obdobju 1921–2008

Dobro si oglej grafikon Spreminjanje števila prebivalcev v obdobju 1921–2008. Kaj opaziš? Se je število prebivalcev iz leta v leto zmanjševalo ali povečevalo?

Kaj je lahko vzrok povečevanja števila prebivalstva? Primerjaj zgornji grafikon z grafikonom o naravnem gibanju prebivalstva.

Na rast prebivalstva v Sloveniji vplivajo poleg naravnega prirastka tudi priseljevanje in odseljevanje prebivalstva, torej **selitve**.

Prebivalstvo se seli zaradi gospodarskih, političnih, narodnih, verskih, kulturnih, družinskih in zdravstvenih vzrokov.

Slovenija je bila v preteklosti zaradi slabših zgodovinskih razmer dolgo časa območje, od koder so se ljudje **odseljevali**. Po 2. svetovni vojni in predvsem v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa se je začelo **priseljevanje** iz drugih delov nekdanje Jugoslavije.

V vsakdanjem življenju imajo pomembno vlogo **dnevne selitve**. Približno pol milijona Slovencev vsak dan v jutranjih urah potuje iz kraja bivanja v kraj, kjer delajo ali se šolajo. Popoldne se znova vračajo domov.

Slika 174: Gneča na cesti ob odhodu na delo in vračanju domov

Opiši svojo pot v šolo. Pripoveduj, kam in kako hodijo v službo tvoji starši.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Na rast prebivalstva v Sloveniji vplivajo poleg naravnega prirastka tudi priseljevanje in odseljevanje prebivalstva. Prebivalstvo se seli zaradi gospodarskih, političnih, narodnih, verskih, kulturnih, družinskih in zdravstvenih vzrokov.

Slovenija je bila v preteklosti dolgo časa območje odseljevanja. Po 2. svetovni vojni pa se je začelo priseljevanje iz drugih delov nekdanje Jugoslavije.

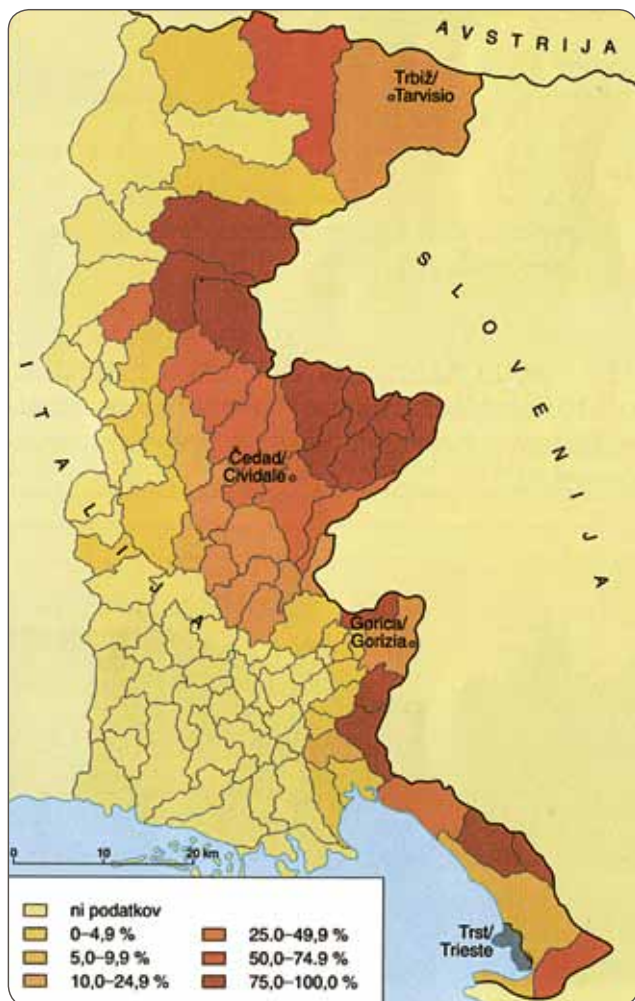
V vsakdanjem življenju imajo pomembno vlogo dnevne selitve.

4.6 | SLOVENCİ V ZAMEJSTVU IN TUJINI

Veliko Slovencev živi v **Italiji**. So v treh pokrajinah v obmejnem pasu med Trstom in Trbižem. Tam živi od 80.000 do 100.000 Slovencev. Slovenci v Italiji imajo na posameznih območjih različne pravice. Kot manjšina so priznani na Tržaškem in Goriškem, v Videmski pokrajini pa manjšina še ni uradno priznana.

Dobro si oglej zemljevid na naslednji strani . S pomočjo zemljevida poskušaj določiti, do kod v Italiji še živi slovenska manjšina. Kateri so tisti kraji, kjer živi največ Slovencev?

ALI VEŠ, da ...

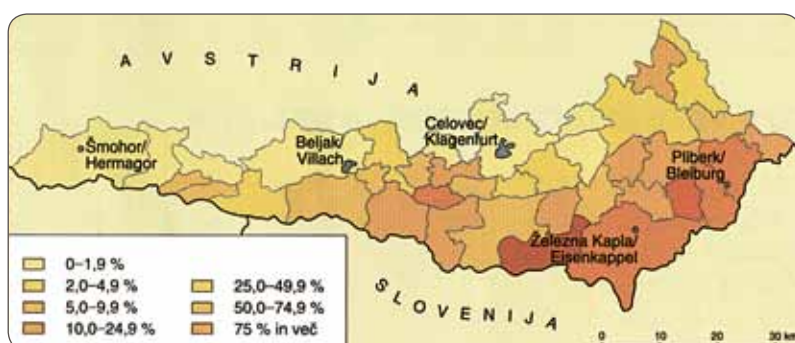
v dolini Rezija v Italiji govorijo prastaro rezijansko narečje? To narečje je med vsemi slovenskimi narečji najtežje razumljivo. Rezija je odmaknjena gorska dolina v zahodnem delu Julijskih Alp v sosednji Italiji.

Slika 175: Slovenci v Italiji: razširjenost in delež Slovencev v obmejnem pasu dežele Furlanije-Juljske krajine

Okrog 50000 Slovencev živi v **Avstriji**. Večina živijo v južnem delu avstrijske Koroške, zato jih pogosto imenujemo kar koroški Slovenci. Nekaj Slovencev živi tudi na avstrijskem Štajerskem.

Dobro si oglej spodnji zemljevid avstrijske Koroške. S pomočjo zemljevida skušaj določiti, do kod v Avstriji še živi slovenska manjšina. Kateri so tisti kraji, kjer živi največ Slovencev?

Slika 176: Delež prebivalstva na avstrijskem Koroškem, ki se je sporazumeval v slovenščini ob popisu leta 2001

Na **Madžarskem** živi okrog 5000 Slovencev. Večina (3500) jih je v slovenskem Porabju.

S pomočjo medmrežja poišči, v katerih krajih na Madžarskem živi slovenska manjšina.

Čeprav ima Slovenija s Hrvaško najdaljšo mejo, živi v sosednji državi razmeroma malo Slovencev. Na Hrvaškem ne živijo strnjeno, ampak so razpršeni po vsej državi. Največ jih živi v velikih mestih. Ker so priseljeni, po hrvaški ustavi nimajo statusa manjšine.

Slovenci živijo zunaj državnih mej Slovenije tudi kot zdomci in izseljenci. Zdomci živijo predvsem v evropskih državah, izseljenci pa na drugih celinah. Največ slovenskih izseljencev je v Severni Ameriki, to je v ZDA in Kanadi. Samo v ZDA živi približno 300 000 prebivalcev slovenskega izvora. V Južni Ameriki je največ naših izseljencev v Argentini. Tretja celina, kjer so si slovenski izseljenci poiskali novo domovino, je Avstralija.

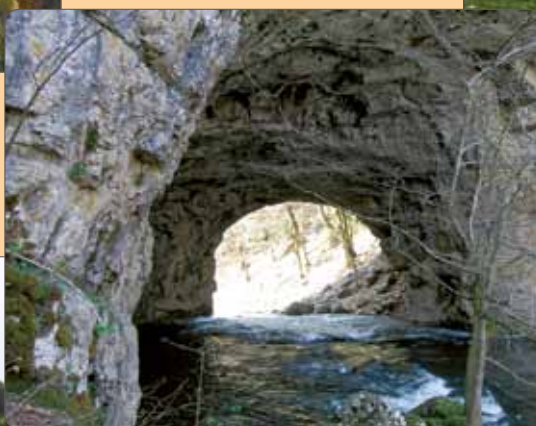
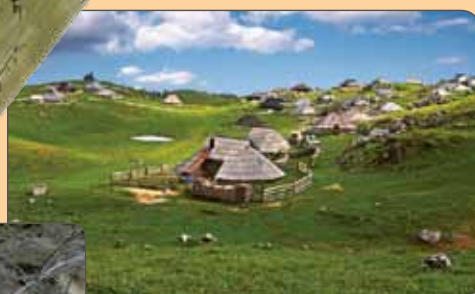
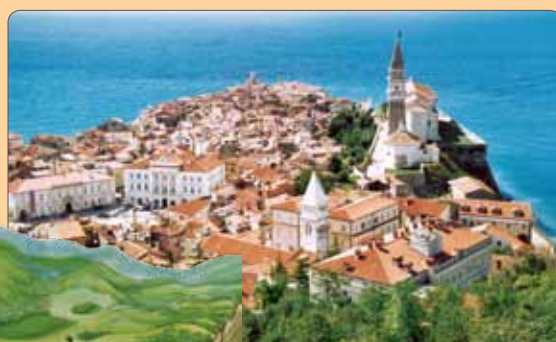
S pomočjo medmrežja poišči največja središča slovenskih izseljencev.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Največja slovenska manjšina od (80 000 do 100 000) je v Italiji, kjer žive v treh pokrajinah. Okrog 50 000 Slovencev živi v Avstriji, in sicer v južnem delu avstrijske Koroške. Na Madžarskem živi okrog 5 000 Slovencev, večina v slovenskem Porabju.

Čeprav ima Slovenija s Hrvaško najdaljšo mejo, je v sosednji državi malo Slovencev in nimajo statusa manjšine.

Slovenci živijo zunaj Slovenije tudi kot zdomci in izseljenci. Zdomci živijo v evropskih državah, izseljenci pa na drugih celinah. Največ slovenskih izseljencev je v Severni Ameriki in Avstraliji.

1 KAJ JE ZGODOVINA?

100

Poskusi ugotoviti, kdo so bili tvoji predniki. Kje so živeli? Kako so živeli? S čim so se ukvarjali? Razloži, kako boš prišel do teh informacij. Lahko narišeš tudi vaše družinsko drevo.

Vsakdo je že slišal ali bral različne zgodbe iz preteklosti: žalostne, vesele, napete in zanimive, resnične in manj resnične.

Preteklost imenujemo tudi **ZGODOVINA**.

Zgodovina nam pripoveduje, kaj se je v daljni ali bližnji preteklosti dogajalo, kako so ljudje nekoč živeli, s čim so se ukvarjali ... Naloga zgodovinarjev je, da preteklost prikažejo čim bolj resnično.

Vsak človek ima svojo življenjsko zgodbo ali osebno zgodovino. Prav tako pa so tudi posamezne dežele in narodi preživeli svojo skupno preteklost.

Pri urah zgodovine se bomo torej pogovarjali predvsem o ljudstvih in državah v preteklosti, o življenju posameznikov in narodov, o dogajanjih v Evropi in po svetu, o kulturi, o religiji, o vojnah in njihovih posledicah in še o marsičem.

Slika 178: Rimska nekropola iz Šempetra pri Celju

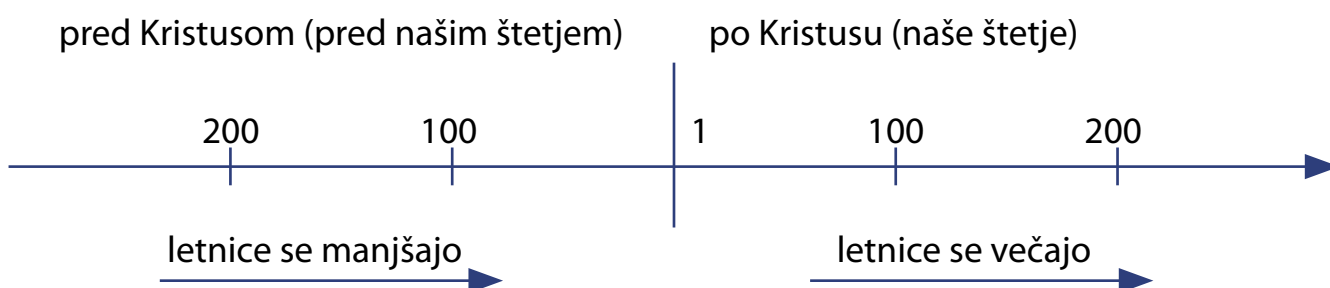
1.1 | ZGODOVINSKA OBDOBJA

Tako kakor delimo čas na leta, leta na mesece in mesece na tedne, tako delimo tudi zgodovino človeštva na več obdobja – dob.

Podobno kot pri dnevu razlikujemo jutro, dopoldan, popoldan, večer in noč, si lahko predstavljaš, da delimo zgodovino na različna časovna obdobja. Zgodovino delimo na:

1. **PRAZGODOVINA** (začne se s pojavom človeka, kamena doba, kovinske dobe) – pred približno dva milijona leti;
2. **STARI VEK** (Egipčani, Babilonci, Feničani, Grki, Rimljani) pred 5000–7000 leti;
3. **SREDNJI VEK** (Slovani, fevdalizem, življenje na gradovih, samostani) – pred 1500–600 leti ali od leta 476 do leta 1492.
4. **NOVI VEK** (od odkritja Amerike leta 1492 naprej) – pred 500–100 leti;
5. **NOVEJŠA ZGODOVINA** (računalništvo in tehnologija) – 20. stoletje.

ŠTETJE LET

Slika 179: Pristanek na Luni

Slika 183: Partenon v Atenah

Sl.180: Kmečki upori

Sl.181:Vaška situla

Slika 182: Srednjeveški rokopis

Opiši zgornje slike. Poskušaj ugotoviti, v katero zgodovinsko obdobje spadajo slike.

1.2 | PRETEKLOST NAM RAZKRIVAJO ZGODOVINSKI VIRI

Človek – oseba, ki preučuje zgodovino (preteklost), je **ZGODOVINAR**. Njegova glavna naloga je, da ugotovi, kaj se je v preteklosti dogajalo in zakaj. O dogajanju skuša zbrati čim več podatkov. Podatki so ostanki iz preteklosti, ki jih imenujemo **zgodovinski viri**.

Vir je vse, kar je ostalo kot sled preteklega časa. Ko zgodovinarji preučujejo različne zgodovinske vire, si o preteklem dogajanju ustvarijo svoje mnenje in oblikujejo ugotovitve o nekem dogajanju in o časovnem obdobju ...

ZGODOVINSKI VIR –
ostanki preteklosti
ARHEOLOG – znanstvenik,
ki raziskuje materialne
zgodovinske vire in na tak
način spoznava preteklost

Slika 184: Arheološko izkopavanje

Verjetno si že videl fotografije ljudi, ki so kopali v pesek ali razkopavali zemljo na kakšni njivi. Pri tem so uporabljali lopatice, čopiče, fotoaparate in podobne pripomočke. Ti znanstveniki se imenujejo **arheologi**. Na izkopavanjih iščejo predmete in razne ostanke iz preteklosti, ki so ostali v zemlji. Takim predmetom in ostankom rečemo **materialni viri**.

Znanost, ki preučuje preteklost s pomočjo izkopavanja in preučevanja materialnih virov, se imenuje **arheologija**.

1.3 | MATERIALNI SLEDOVI PRETEKLOSTI

Najstarejše zgodovinski viri, ki jih preučujejo arheologi, so **materialni viri**.

Med materialne vire sodijo orodja, orožja, posodje in nakit, kipci in drugi likovni izdelki, ostanki bivaljšč, naprave ...

Materialni viri so lahko zelo veliki: hiše, gradovi, stolpnice, vasi in mesta, tovarne, elektrarne in ceste, lahko pa so tako majhni, da jih moramo opazovati pod mikroskopom (npr. drobci kosti jamskega medveda).

slika 185: Kamnita sekira

Slika 186: Posoda

1.4 | PISNI SLEDOVI PRETEKLOSTI

Kdor hoče danes priti do informacije, pogleda v knjigo ali pa informacijo s pomočjo računalnika poišče na medmrežju. Vedno pa ni bilo tako.

Pred več tisoč leti so stari narodi prvič zapisali svoje glasove. Nastala je pisava – to je zapis človekovih glasov, besed in misli. Vse materialne ostanke, na katerih so zapisi, imenujemo pisni viri. Najstarejši zapisi so se ohranili na kamnu in na glinenih ploščah.

Slika 187: Pisni vir

Večina pisnih virov se je ohranila slučajno (pismo babici nam pove, kaj so mladi pisali nekoč ...). Nekatere pisne vire, npr. listine o dedovanju, državne pogodbe ... pa so hranili načrtno.

Branje pisnih virov je zelo težavno in zahtevno delo. Poznati moramo pisavo in jezik, ki ju je uporabljal avtor pisnega vira (uporaba besed in znamenj, ki jih danes ne uporabljamo in ne poznamo več ali pa so imele takrat drugačen pomen).

S pisnimi viri moramo ravnati pazljivo in spoštljivo. Če jih poškodujemo ali uničimo, za vedno izgubimo del zgodovine.

PISAVA – zapis znakov, besed in misli z znaki (črkami)

MATERIALNI VIR – snovni (predmetni) ostanek preteklosti

PISNI VIR – zapis, ki nam omogoča spoznati del preteklosti

1.5 | USTNI SLEDOVI PRETEKLOSTI

O zgodovini lahko pripovedujejo tudi očitvidci, ki so nek dogodek doživeli. Pogosto opisujejo svoja doživetja. Tako lahko spoznavamo njihovo razmišljanje in skušamo razumeti njihove odločitve. Za tak način spoznavanja zgodovine je pomembna dolžina človekovega življenja. Pričevanjem, ki jih povedo očitvidci, pravimo **ustni vir**.

Zgodovinarji uporabljajo pričevanja ustnih virov takrat, ko preučujejo zgodovino, ki še ni zapisana v pisnih virih.

Tako ljudje govorijo o svojem otroštvu, vzgoji, boleznih, šolanju, odnosih itd. Taka pričevanja so zelo pomembna pri preučevanju novejšje zgodovine, ko mnogi pisni viri še niso dostopni javnosti.

Vsak človek vidi dogajanje 's svojimi očmi'. To pomeni, da se lahko poročili dveh oseb o istem dogodku razlikujeta (naštevane, vrstni red, vzroki ...).

Ustni viri so manj zanesljivi (pozabljanje, spreminjanje mnenj ...), zato jih moramo pridobiti čim več in jih med seboj primerjati.

K ustnim virom sodijo tudi šege, navade in ljudsko izročilo, ki se iz roda v rod prenašajo z ustnim izročilom.

OČIVIDEC – priča, navadno kakega dogodka

USTNI VIR – sodi med zgodovinske vire; s svojo pripovedjo nekdo poroča o preteklosti, ki jo je doživel

TO SI BOM ZAPOMNIL

Preteklost imenujemo tudi zgodovina. Zgodovina nam pripoveduje, kaj se je v daljnji ali bližnji preteklosti dogajalo, kako so ljudje nekoč živeli, s čim so se ukvarjali ... Naloga zgodovinarjev je, da bi preteklost prikazali čim bolj resnično. Preteklost razdelimo na več obdobj: prazgodovina, stari vek, srednji vek, novi vek ter novejša zgodovina.

Človek – oseba, ki preučuje zgodovino, je zgodovinar. Njegova glavna naloga je ugotoviti, kaj se je v preteklosti dogajalo in zakaj. O dogajanju skuša zbrati čim več podatkov. To so ostanki preteklosti, ki jih imenujemo zgodovinski viri (materialni, pisni, ustni).

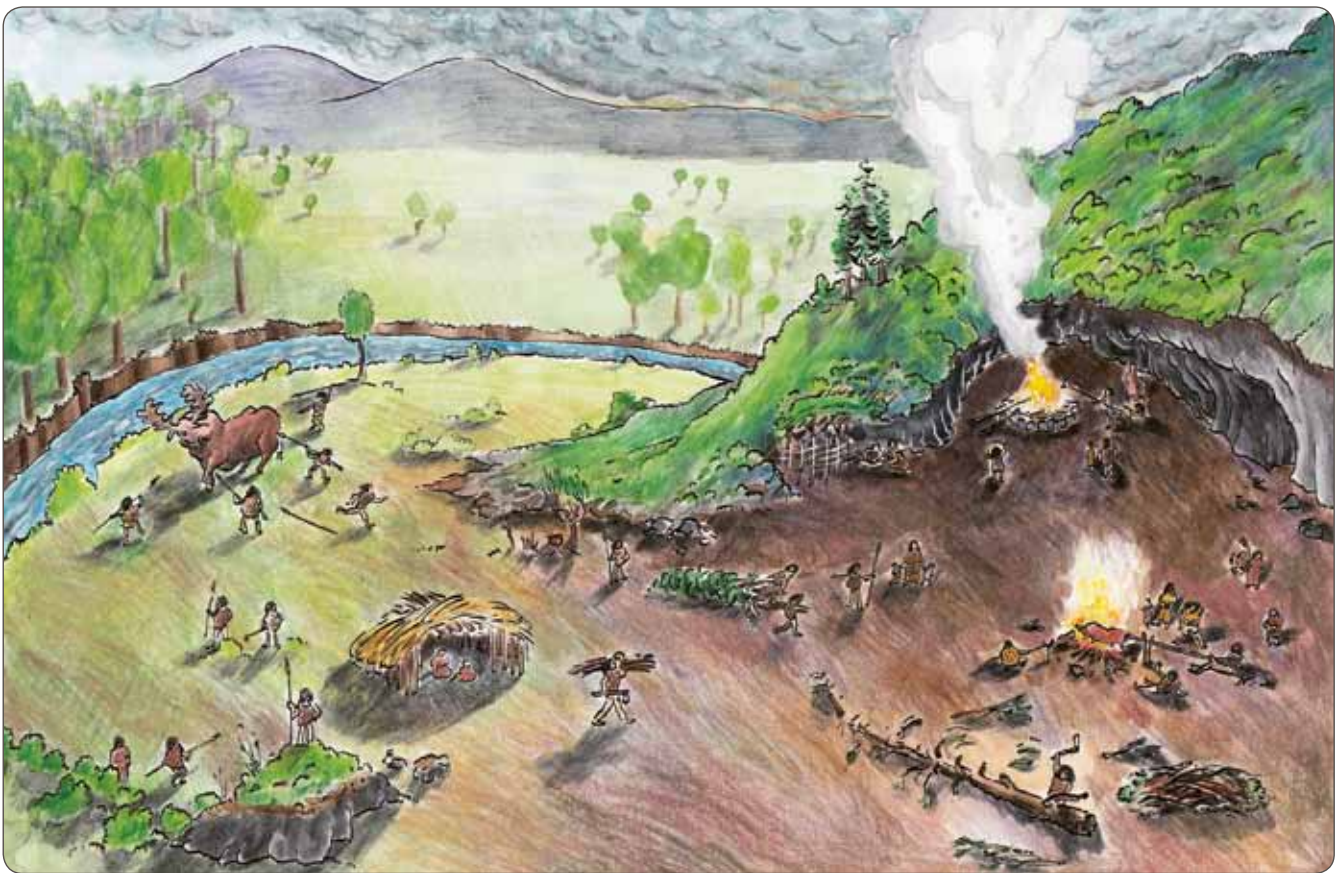
Znanost, ki raziskuje stare kulture na podlagi izkopavanj in preučevanja materialnih virov, je arheologija.

2 PRAZGODOVINA

106

Najstarejše obdobje človekove zgodovine imenujemo **prazgodovina**. To je časovno zelo staro in odmaknjeno obdobje.

Prazgodovina je najdaljše obdobje človekove zgodovine. O življenju v prazgodovini nam govorijo le materialni viri. Zato se strokovnjaki pri preučevanju prazgodovine opirajo na najdene predmete. Pričevanja o življenju prazgodovinskega človeka so živalske in človeške kosti, ostanki ognjišč, orodje in orožje iz kamna, kosti in školjčnih lupin.

Slika 189: Življenje v prazgodovini

Prazgodovino delimo na več obdobj. Arheologi so jih poimenovali po materialu, iz katerega si je človek večinoma izdeloval orodje in orožje.

Sprva si je človek izdeloval orodje in orožje iz kamna (kremen). To obdobje poimenujemo **kamena doba**.

Naloga zate: po predmetu na sliki na naslednji strani iz gline oblikuj pestnjak.

Slika 190: Pestenj

PESTENJAK – koničasto kamnito orodje za tolčenje, drobljenje in strganje kamna

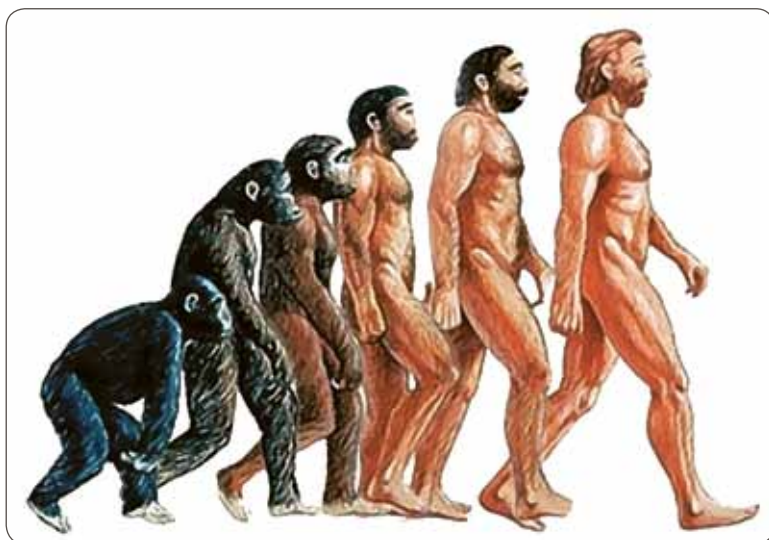
Slika 191: Kovinsko orožje

Slika 192: Nakit

Pozneje pa je človek v naravi odkril kovine. Iz njih je izdeloval močnejše in trdnejše orodje, orožje in nakit. Tista obdobja imenujemo **kovinske dobe**.

Prazgodovinski človek

HARPUNA – suličasta priprava na vrvi za lov večjih vodnih živali

Slika 193: Razvoj človeka

ALI VEŠ, da ...

so znanstveniki razvoj človeške vrste spoznavali iz najdb kosti. Ugotovili so, da je zibelka človeštva Afrika, kjer so našli doslej najstarejše sledi in ostanke človečnjaka – poimenovali so ga **avstralopitek**.

Pred dvema milijonoma let je živel **spretni človek – homo habilis**. V južni Afriki so našli mnogo kamnitega orodja, o katerem domnevajo, da ga je naredil sam. Ugotovili so, da je imel spretni človek že gibljiv palec na roki.

Pokončni človek je že hodil vzravnano. Po najdbah sodeč, je živel predvsem na tleh. Pri iskanju in pripravljanju hrane si je pomagal s kamnitim orodjem.

Neandertalec je živel v času, ko je bila v Evropi ledena doba. Na hladno podnebje je bil prilagojen tudi z obliko telesa. Imel je močne kosti, masivno in štrlečo lobanjo in negibljiv vrat. O neandertalcu so dolgo mislili, da ni imel veliko človeških lastnosti. Zadnja odkritja pa kažejo na to, da temu ni bilo tako (našli so piščal, pokopališča). Izumrl je pred 27 000 leti. Zakaj je izumrl, pa je še danes uganka.

Slika 194: Najstarejša piščal

Pravi prednik današnjega človeka je bil **misleči človek – homo sapiens**. Živel je pred 100.000 leti, v Evropi pred 45.000 leti. Misleči človek je zelo izpopolnil orodje, ki ga je že znal nasaditi na ročaj. Izdeloval je dleta, strgala, svedre, šila in celo šivanke. Iznašel je kopje, harpuno in lok. Orodje je tudi krasil. Od mrtvih se je poslavljal z verskim obredom, za dober ulov in življenje se je priporočal bogovom. Na stene jam je vrezoval in slikal živalske podobe.

2.1 | ŽIVLJENJE V PRAZGODOVINI

Življenje v prazgodovini je bilo zelo težko. Človek se je moral zaščititi pred mrazom, zato se je oblačil v živalske kože. Ukvarjal se je z lovom, ribolovom in nabiralništvom. Na svojih lovskih pohodih se je začasno naselil v jamah, kjer pa so bili pogoji za življenje zelo slabi. Na lov so hodili moški, ženske pa so nabirale rastlinsko hrano, razne sadeže in zelenjavo. Pazile so na otroke in varovale ogenj. Pri lovu so bili prazgodovinski ljudje uspešni le, če so med seboj sodelovali. Zato so lovili v skupini 10 do 30 ljudi, ki ji pravimo **horda**. Skupaj so si lažje priskrbeli hrano in se zaščitili pred napadi divjih zveri.

Ker je na enem mestu hitro začelo zmanjkovati hrane, so se pogosto selili. Zato jih imenujemo **nomadi**.

HORDA – najstarejša skupnost (nasilnih) ljudi
NOMADI – skupina ljudi, ki se seli iz kraja v kraj

Slika 196: Lov

Pozorno si oglej sliko. Prepoznaš žival na sliki? To je mamut, prednik današnjega slona. Toda, kaj se dogaja na sliki? Pripoveduj, kaj si opazil.

Nekaj podatkov lahko poiščeš tudi v knjigi z naslovom *V prazgodovinski dobi*, ki je del zbirke *Kako so živeli*.

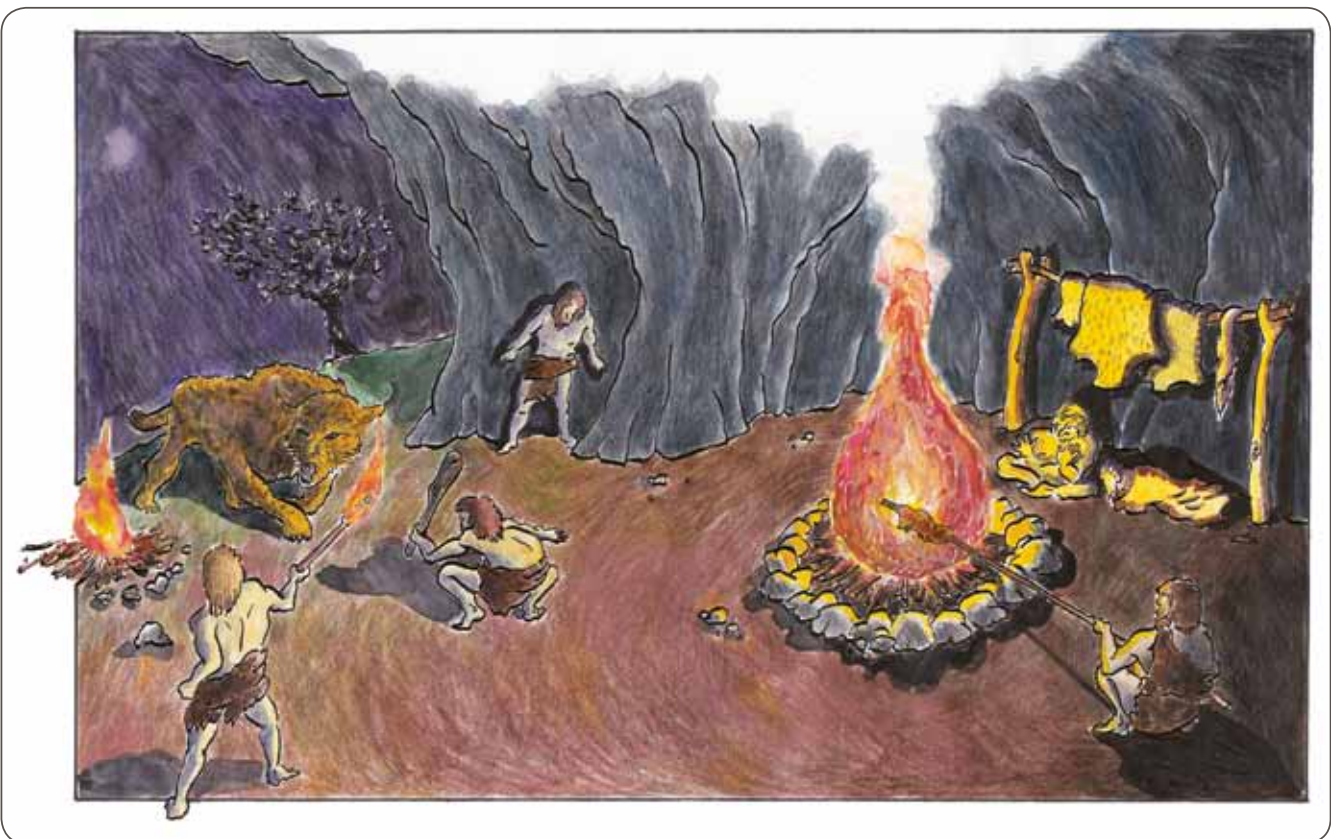
Lov na mamuta lahko tudi narišeš po svoje.

2.2 | ČLOVEK IN OGENJ

Prazgodovinski človek je preživel, ker je uspel nadzorovati in pripraviti ogenj. Sprva se ga je gotovo bal zaradi požarov, nekoliko pozneje pa je spoznal njegove prednosti (toplota, uporabna za pripravo hrane in obrambo pred divjimi zvermi). Ogenj so skrbno varovali, saj ga je bilo težko zanetiti.

Ali bi znal sam zakuriti ogenj, če bi se znašel kje v divjini brez vžigalic ali vžigalnika? Kako bi to storil?

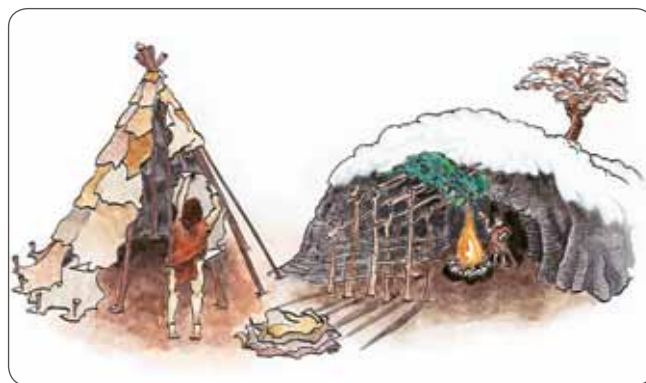
Slika 197: Ogenj in človek v prazgodovini

2.3 | OD PRVIH BIVALIŠČ DO STALNEGA DOMOVANJA

Mraz je pračloveka prisilil, da si je poiskal zavetje. Sprva je živel v jamah, pozneje si je bivališče izdelal tudi sam. Na začetku so bili to preprosti zakloni iz vej in živalskih kož.

Slika 199: Potočka zijalka

Slika 200: Preprosta bivališča

Otoplitev in spremembe v okolju so omogočile, da se je pračlovek stalno naselil ob rekah in morjih. Vode so dajale možnost ribolova. Na podlagi izkušenj in spoznanj pa se je iz nabiralca začel spreminjati v poljedelca. To pomeni, da je začel sam gojiti rastline. Podobno je bilo tudi z lovom, saj je udomačil divje živali. Pračlovek je začel vzrejati živino in je postal živinorejec.

ZAKLON - predmet, objekt, ki človeka ščiti pred zunanjimi vplivi

Slika 201: Kolišče

S stalno naselitvijo je spremenil in izpopolnil tudi svoj način bivanja. Bivališča so postala trdnejša. Zložena iz kamena, zgrajena iz vej, ometanih z blatom, ali izkopana v zemljo – **zemljanka**. Na vodi ali na močvirjih pa si je izdelal naselja na kolih – **kolišča**. Znana so mostišča na Ljubljanskem barju.

V knjižnici poišči podatke o življenju mostiščarjev na Ljubljanskem barju. Zbrane podatke uredi v miselni vzorec in o svojem delu poročaj v razredu.

Pisatelj Janez Jalen je v svoji knjigi *Bobri* opisal življenje na kolišču. V razredu preberite odlomek iz omenjene knjige.

2.4 | ORODJE IN OROŽJE

Slika 202: Kamnito orodje

Prvo orodje človeka je bil preprost kamen, prodnik, ki ga je pobral ob reki. To je bilo podobno kakor danes, ko si s kamnom streš lešnik, ki ga nabereš na sprehodu po gozdu.

Izkušnje so človeka naučile razlikovati kamnine po trdoti. Z opazovanjem je znal v naravi poiskati kamnino, ki ji rečemo kremen in ga je mogoče lomiti. Večji kos je razklal na dvoje. S spretnimi zaporednimi udarci je ostril robove, končna oblika pa se je prilegala pesti. Tako orodje imenujemo **pestnjak**. Tega je uporabljal za tolčenje, drobljenje in strganje.

Slika 203: Sulice iz lesa in kosti

Neandertalec je že uporabljal sekiro. To je bil obdelan kamen, ki ga je privezal na palico. Za izdelovanje orodja in drugih pripomočkov je poleg kamna uporabljal še les, školjčne lupine in kosti.

2.5 | OBRT IN UMETNOST

Okoli 10.000 let pr. Kr. (to je čas mlajše kamene dobe) so ljudje začeli gojiti ovce tudi zaradi njihove dlake, saj so si iz nje izdelovali preprosta oblačila.

Iz gline so izdelovali posodo. Prve posode so bile okrogle in narejene tako, da so jih oblikovali v zvitke gline. Posodo so sprva sušili na soncu, pozneje pa so jo začeli žgati. Poleg tkalcev in lončarjev so bili tudi spretni mizarji in izdelovalci nakita.

Slika 204: Poslikava v jami Altamiri v Španiji

Prve umetnine so bili različni kipci živali in žensk. Stenske slikarije pa so nastale že takrat, ko se je človek začel zatekati v jame. Ko so pričeli izdelovati lončene predmete, se je umetnost prenesla tudi na okraševanje posode in oblikovanje nakita.

2.6 | PRAZGODOVINSKA NAJDIŠČA V SLOVENIJI

Divje Babe so eno najbolj znanih prazgodovinskih arheoloških najdišč. Nahajajo se v dolini reke Idrijce pri kraju Reka v zahodni Sloveniji.

V njej je veliko arheoloških najdb – od kosti 58 različnih živalskih vrst (prevladuje jamski medved) do kamnitih in koščenih orodij. Leta 1995 je prišlo do nove odlične najdbe – **koščene piščali**. Narejena je iz kosa cevaste kosti mladega jamskega medveda. Nesporno je ta piščal najstarejša najdena piščal na svetu, saj je stara okoli 45.000 let. Vse najdbe iz jame Divje Babe hrani Arheološki oddelek Narodnega muzeja Slovenije.

Slika 206: Od 50.000 do 60.000 let stara piščal

Potočka zijalka se nahaja v pobočju gore Olševe v Savinjskih Alpah.

Tam so našli kosti več kot 40 različnih vrst živali (vključno s kostmi jamskega medveda) in 130 kamnitih konic puščic. Najdbe hranijo v Pokrajinskem muzeju Celje.

Slika 207: Koščena šivanka

Jama Betalov spodmol, jama v Lozi, Postojnska jama, Otoška jama so jame v Pivški kotlini. V teh jamah so našli ostanke orodij, posode in nakit.

V **Mokriški jami** nad Kamniško Bistrico so našli zobe in kosti živali, ki naj bi živele pred približno 35.000 leti.

Ob pomoči zgodovinskega atlasa poišči vsa omenjena zgodovinska najdišča in sestavi plakat o najdbah.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Najstarejše obdobje človekove zgodovine imenujemo prazgodovina. Gre za časovno precej staro in odmaknjeno in najdaljše obdobje človekove zgodovine.

O takratnem življenju v prazgodovini nam govorijo le materialni viri: živalske in človeške kosti, ognjišča, orodje in orožje iz kamna, kosti in školjčnih lupin. Prazgodovinski človek je preživel, ker je udomačil ogenj.

Prvo orodje je bil preprost kamen, prodnik, ki ga je pobral ob reki. Pestnjak je uporabljal za tolčenje, drobljenje in strganje. Tudi v Sloveniji je nekaj najdišč iz tistih časov.

3 ILIRI IN KELTI NA NAŠEM OZEMLJU

116

Slika 210: Ilirski vojak

BRON – zmes bakra
in drugih kovin

Naše ozemlje je bilo v preteklosti gosto naseljeno le ob rekah. Tam je pred mnogimi leti živel ljudstvo, z imenom **Iliri**, pozneje so se mednje naselili **Kelti**. Kelti so bili pogumni bojovníki in hkrati pridni poljedelci.

Odkrili so nahajališča železove rude na Koroškem, Gorenjskem in Dolenjskem.

Kelti so Ilire naučili pridobivati **železo**. Keltski kovači so znali obdelovati zlato, bron in železo.

Slika 210a: Keltski nakit
iz Bele Krajine

Naselja so imeli na hribih, da so bili varni pred napadi. Zato so tudi vasi ogradili z okopi iz zemlje. Tako naselje imenujemo **gradišče**. Še danes je veliko tako poimenovanih krajev. Polja so naredili tako, da so posekali gozd.

Arheologi so našli topilniške peči pri Litiji, grobove z dragocenimi predmeti pri Novem mestu, čez 500 grobov pa so našli pod Gorjanci.

Značilna za tisti čas je bila umetnost na bronastih vedrih – **situlah**. Na njih so prikazovali prizore iz življenja bogatašev.

Eno pomembnejših odkritij pri nas je najdba Vaške situle (Vače pri Litiji) iz obdobja kovinskih dob.

Ob pomoči učitelja in različnih zgodovinskih virov poišči čim več podatkov o odkritju Vaške situle.

Na sliki so predstavljeni motivi z Vaške situle. O čem govorijo? Preriši enega v zvezek.

Slika 211: Vaška situla

212, 212a, 212b: Prizori na Vaški situli

TO SI BOM ZAPOMNIL

Naše ozemlje je bilo v preteklosti gosto naseljeno le ob rekah. Tam je pred mnogimi leti živelo ljudstvo, z imenom Iliri. Pozneje so se mednje naselili Kelti.

Kelti so bili pogumni bojovníki in hkrati pridni poljedelci. Kelti so Ilire naučili izdelovati železo. Keltski kovači so znali obdelovati zlato, bron in železo. Naselja so imeli na hribih – gradiščih, da so bili varni pred napadi.

Eno pomembnejših odkritij pri nas je najdba Vaške situle (Vače pri Litiji). Na situlah so prikazovali prizore iz življenja bogatašev.

4 RIMLJANI

118

Poskušaj razvozlati, kaj pomenijo naslednje besede: CELEIA, POETOVIA, EMONA, LONGATICUM, NAUPTUS, ATRANS.

Rimljani so prihajali v naše kraje kot **trgovci**, ki so trgovali z Iliri in Kelti. V času, ko je živel Kristus, so si naše ozemlje prisvojili in ga priključili k **Rimskemu cesarstvu**.

Ugotovi, kdaj je živel Kristus. Pomagaj si s časovnim trakom v poglavju 1.1 Zgodovinska obdobja na strani: 99.

Slika 213: Rimsko cesarstvo v 2. stoletju

ALI VEŠ, da ...

so rimski državljani preko tunike nosili togo? S tem so z oblačilom sporočali, da so svobodni in da imajo državljanske pravice. Ženske in sužnji toge niso smeli nositi.

Slika 214: Romul in Rem

TOGA – dolgo moško vrhnje oblačilo, ki se ovije okoli telesa

V knjižnici ali na internetu poišči legendo o Romulu in Remu. Prizor iz te zgodbe prikazuje spodnja slika.

Slika 215: Cesar Avgust

Rimu je takrat vladal **cesar Avgust**. Rimska vojska je bila zelo močna in je stalno širila meje cesarstva. Med vojnami so si nabrali **veliko bogastva** in **sužnjeve**. Sužnji so morali brezplačno delati za svojega gospodarja. Nekateri so v bojih v arenah zabavali cesarja in ljudstvo. Imenovali so jih **gladiatorji**. Iliri in Kelti pa so se Rimljanom podredili.

Slika 216: Forum Romanum, osrednji trg v antičnem Rimu

Rimljani so znali graditi čudovite **palače, arene, ceste in mostove**.

Poznali so že **vodovod, kanalizacijo in kopališča**.

Rimska država je bila v začetku **monarhija**, ki ji je vladal kralj. Vsi kralji, z izjemo prvega, Romula, so bili izvoljeni in so vladali do svoje smrti.

Kralj je opravljal naslednje dolžnosti in pravice:

- lahko je vsilil zakone, upravljal je državno last, odločal je o osvojenem ozemlju in nadziral javna dela;
- bil je poveljnik vojske – vpoklical in organiziral je legije, postavil poveljnike in odločal o vojni;
- predstavljal je Rim pred drugimi državami in sprejemal tuje veleposlanike;
- bil je uradni predstavnik Rima pred bogovi; imel je velik vpliv na religijo;
- bil je glavni sodnik.

MONARHIJA – državna ureditev, v kateri vlada monarh (kralj)

LEGIJA – osnovna vojaška enota, približno 5.000 mož

VELEPOSŁANIK – najvišji predstavnik kake države v tuji državi

RELIGIJA – vera

RIMSKA REPUBLIKA

Rimska republika se je začela, ko se je ljudstvo uprlo zadnjemu sedmemu kralju. S tem se je končalo obdobje kraljevine in nastala je republika.

Najvišji organ republike je bil **senat**, ki je štel 300–600 senatorjev. Senatorji so bili sprva le **patriciji**, ki so bili rimsko plemstvo. Položaj senatorja je bil deden in po smrti očeta je mesto dobil najstarejši sin. Senat je odločal o sprejetju novih zakonov, nadzoroval finance in odločal o vojni in miru. Sklepe senata sta izvrševala dva **konzula**. Njuna naloga je bila tudi poveljevanje rimski vojski.

Slika 217: Rimski senat

REPUBLIKA - državna ureditev, v kateri je na čelu države za določeno dobo izvoljen predsednik

SENAT – sestavljajo ga predstavniki parlamenta v starem Rimu

PATRICIJ – pripadnik plemiškega, bogatega in vplivnega družbenega sloja

KONZUL – uradni predstavnik, ki zastopa koristi države in njenih državljanov

PLEBEJCI – pripadniki preprostega, vendar svobodnega prebivalstva, brez pravic

Plebejci v boju za enakopravnost

Sprva **plebejci** niso imeli možnosti vpliva na delo senatorjev, nato so jim dovolili, da so imeli v senatu dva svoja predstavnika – dva **ljudska tribuna**. Pozneje jih je bilo že deset. Če se ljudski tribun ni strinjal s sprejetjem nekega zakona, zakon ni bil sprejet.

Življenje v rimskem cesarstvu

Življenje je v vseh mestih v rimskem cesarstvu potekalo približno enako. Rimski **državljan**i so imeli več pravic kot ostali državljani. Ti so se delili na plebejce in patricije ali plemiče. Ostalo prebivalstvo so bili večinoma sužnji in prebivalci iz tujine.

Slika 218: Družina v starem Rimu

Slika 218a: Rimski vojak

S pomočjo zgornje slike opiši rimskega vojaka.

Rimsko državljanstvo se je lahko pridobilo le z okoli 30-letnim služenjem v vojski. S tablico o državljanstvu se je državljanstvo prenašalo iz roda v rod.

Sužnje so zajeli večinoma v vojnah po obleganjih mest in vasi. Po bitki so oblegano mesto ali vas oropali, jo požgali, zaplenili živino in orožje. Vojne ujetnike so nagnali na **prisilno delo**: v rudnik, v suženjstvo, ali v **areno** (kot **gladiatorje**), na galeje, na veleposestva ...

Slika 220: Ostanke arena, kjer so bile bitke

Slika 219: Gladiatorji

Sužnji so bili v lasti svojih gospodarjev, za katere so garali. Po mili volji so jih lahko prodajali drugim gospodarjem. Včasih pa so jih gospodarji tudi osvobodili, za kar so dobili dokaz (pergament s pečatom). Sužnji pa so opravljali tudi težja dela: pri gradnjah, v kamnolomih, kot nosači itn.

V areni so se znašli večinoma močni ujetniki, **gladiatorji**, včasih pa tudi državljani, ki so jih premamile nagrade. Trening za boj v areni je bil zelo naporen in velikokrat mučen. Gladiatorji so se bojevali do smrti med seboj ali celo z divjimi živalmi.

Bogataši so živeli v ogromnih vilah z bazeni in odprtimi notranjimi dvorišči. Rimska mesta so med seboj povezovala zelo dobro zgrajene **ceste**. Voda iz **akvaduktov**, ki se je stekala v vodnjak na glavnem trgu v mestih, in kruh sta bila za reveže brezplačna.

Slika 221: Akvadukt

Slika 222: Rimski denar

Ogled javnih iger in kopanje v **toplicah** je bilo v starem Rimu zelo popularno in brezplačno. Tako je nastal rimski rek in pravilo, ki ga slišimo še danes: *Kruha in iger!* Ta rek govori o tem, da se ljudstvo ne upira, če se zabava in če je sito.

BANKROTIRANCI – tisti, ki so ostali brez svojega denarja
AKVADUKT – mostu podoben objekt za razpeljavo in pretok vode, zlasti preko globeli in strug

Na medmrežju poiščite, kdo je avtor reka: *Kruha in iger!* Z učiteljem se pogovorite o tem.

Rimski bogovi

Rimljani so častili veliko bogov, boginj, polbogov in duhov. Predstavljali so si jih v človeški podobi. Njihovo naklonjenost so želeli pridobiti z žrtvovanjem živali in različnih živil ter predmetov. Bogove so častili v **svetiščih**, darove pa polagali na **žrtvenik**. Svetišče vseh božanstev je bil **Panteon**.

JUPITER – najvišji bog	MARS – bog vojne
JUNONA – zaščitnica žensk (Jupitrova žena)	VENERA – boginja pomladi, lepote in ljubezni
DIANA – boginja lova	MINERVA – boginja vojne in rokodelstva
MERKUR – bog trgovine	VULKAN – bog ognja
APOLON – bog umetnosti	NEPTUN – bog vode
CERES – bog zemlje	VESTA – boginja ognjišča

Propad rimskega cesarstva

V 3. stoletju je začela rimska država propadati.

Vzroki:

- primanjkovati je začelo sužnjev;
- število rojstev se je znižalo;
- vedno večji so bili stroški države (zaradi obrambe);
- prišlo je do hude inflacije;
- svobodni rimski državljani niso bili več pripravljeni služiti v vojaški službi;
- vpadati so začeli tuji narodi (Germani in Huni) in končno porazili rimsko vojsko.

INFLACIJA – padanje vrednosti denarja

4.1 | RIMLJANI V NAŠIH KRAJIH

Rimljani so na naša tla prinesli **vinsko trto, oljko, sušili so močvirja, sekali gozdove, pridobivali sol** ... K nam so prinesli **latinski jezik, rimske številke, sončno uro, svojo kulturo, pisavo** ... Ta napredek pa je koristil le bogatim.

Arheologi so našli pokopališče bogatih meščanov v Celju. V Šempetru pri Celju so odkrili nagrobne kapelice, ostanke pristanišča so našli ob Savi pri Krškem. Rimska vojska je delala ceste, mostove in vojaške tabore, iz katerih so nastala prva mesta.

CELEIA – Celje
POETOVIA – Ptuj
EMONA – Ljubljana
LONGATICUM – Logatec
NAUPORTUS – Vrhnika
ATRANS – Trojane

224: Rimska mesta na slovenskem ozemlju

Rimske številke

I – 1	XI – 11
II – 2	XII – 12
III – 3	XX – 20
IV – 4	XL – 40
V – 5	L – 50
VI – 6	XC – 90
VII – 7	C – 100
VIII – 8	CD – 400
IX – 9	D – 500
X – 10	M – 1000

Poskusi še ti zapisati naslednja števila z rimskimi števki: 45, 450, 150, 92, 112. Pomagaj si s spodnjo tabelo. Z učiteljem preverite, kako uspešen si bil.

ALI VEŠ, da ...

je bilo za stare Rimljane današnje slovensko ozemlje zelo pomembno? Preko našega ozemlja so potekale glavne poti iz Italije na sever in severovzhod. Rimljani so ustanovili mesta, kamor so se naselili upokojeni rimski vojaki in staroselci. Ti so prevzeli rimske navade, običaje in jezik – latinščino.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Rimljani so prihajali v naše kraje kot trgovci, ki so trgovali z Iliri in Kelti. Pozneje so si ozemlje prisvojili in ga priključili k rimskemu cesarstvu. V bitkah za osvajanje ozemlja so oblegano mesto ali vas oropali, jo požgali, zaplenili živino, orožje. Vojne ujetnike so zasušnjili in nagnali na prisilno delo: v rudnik, v suženjstvo ali v areno kot gladiatorje.

V 3. stoletju je začela rimska država propadati zaradi različnih vzrokov. Rimljani so znali graditi čudovite palače, arene, ceste in mostove. Poznali so že vodovod, kanalizacijo in kopališča.

Rimljani so na naša tla prinesli vinsko trto, oljko, izsuševali so močvirja, sekali gozdove, pridobivali sol ... K nam so prinesli latinski jezik, rimske številke, sončno uro, svojo kulturo, pisavo ...

Ta napredek pa je koristil le bogatim. Rimska vojska je delala ceste, mostove in vojaške tabore. Tako so začela nastajati prva mesta.

Med Judi v Palestini, ki so pod vladavino Rimljanov znova izgubili svojo samostojnost, je bilo razširjeno upanje v prihod Mesije – Odrešenika. Ta naj bi se rodil in ljudi odrešil trpljenja. Prav v Palestini se je v prvem stoletju po Kr. razširilo krščanstvo. To je bila nova vera. Njen začetnik je Jezus Kristus, ki je bil rojen v Betlehemu v Judeji.

Slika 225: Simbol ribe, ki so ga uporabljali v prvi krščanski skupnosti

Ko je Kristus odrasel, je potoval po Galileji in Judeji. Pridigal in učil je ljudi ter oznanjal enakost vseh ljudi pred Bogom. Zdravil je bolne, tolažil revne in si pridobil veliko učencev. Zavzemal se je za pravičnost in ljubezen med ljudmi. Učil je, da je treba sovražnikom odpuščati in jih ljubiti.

Bogatim in judovski duhovščini Jezusov nauk ni bil všeč. Zato so ga obtožili, da hoče postati judovski kralj. Rimski upravitelj Poncij Pilat ga je dal na zahtevo nahujskanega ljudstva bičati kot upornega Juda in križati na griču Golgota v Jeruzalemu. Krščanska vera uči, da se je Kristus s svojo smrtjo na križu žrtvoval za grehe človeštva, nato vstal od mrtvih in vsem, ki verujejo vanj, zagotovil večno življenje.

Slika 226: Prvi kristjani

Jezusa in njegovo življenje in delovanje opisujejo evangeliji. To so zapisi, ki Jezusa prikazujejo kot božjega sina. Evangeliji so štirje in so imenovani po avtorjih: Matejev, Markov, Lukov in Janezov evangelij. Krščanstvo so po vsem svetu razširili njegovi učenci, ki se imenujejo apostoli. Voditelj prve krščanske skupnosti je bil Peter.

Nasledniki apostolov so škofje, Petrov naslednik pa se imenuje papež, ki je tudi rimski škof, saj je Rim postal središče krščanstva, potem ko je tam deloval in umrl apostol Peter.

Slika 227: Bazilika sv. Petra v Rimu

ALI VEŠ, da ...

da so bili prvi kristjani v starem Rimu preganjani? Zato so se zatekli v podzemna pokopališča, ki jim pravimo katakombe. Tam so se zbirali k skupni molitvi.

TO SI BOM ZAPOMNIL

V Palestini se je v prvem stoletju po Kr. razširilo krščanstvo. To je bila nova vera, njen začetnik je Jezus Kristus, ki je bil rojen v Betlehemu v Judeji. Ko je odrasel, je pridigal in učil ljudi ter oznanjal enakost vseh ljudi pred Bogom.

Bogatim in judovski duhovščini Jezusov nauk ni bil všeč, zato so ga dali bičati in križati.

Krščanska vera uči, da se je Kristus s svojo smrtjo na križu žrtvoval za grehe človeštva, nato vstal od mrtvih in vsem, ki verujejo vanj, zagotovil večno življenje.

Nasledniki apostolov so škofje. Petrov naslednik pa se imenuje papež in je tudi rimski škof, saj je Rim postal središče krščanstva, potem ko je tam deloval in umrl apostol Peter.

6.1 | SLOVANI

Slovani so danes najštevilnejša etnična in jezikovna skupina ljudi v Evropi. Govorijo slovanske jezike in se nahajajo predvsem na vzhodu celine ter tudi v Aziji.

Sklepaj, zakaj delimo Slované na vzhodne, zahodne in južne.

ALI VEŠ, da ...

so Slovani verjeli v številne bogove, božanstva, dobre in zle duhove ter druge višje sile? Častili so jih na svetih krajih, jasad, gozdovih, močvirjih, ob rekah ... Iz tega so nastala številna praznovanja, šege in navade, ki jih ponekod v Sloveniji srečujemo še danes.

- zahodni Slovani
- Slovani vzhodni
- Slovani južni
- Slovani

Slika 228: Delitev Slovanov

S pomočjo zgornje karte opredeli, kateri narodi spadajo k zahodnim, vzhodnim in kateri k južnim Slovanom. Kateri so najbolj številčni?

6.1.1 | PRADOMOVINA SLOVANOV

Slovani so pred selitvami narodov živeli na območju med Karpati in Baltskim morjem. PRADOMOVINA SLOVANOV je bilo veliko ozemlje med rekami **Visla**, **Dneper** in **Dnester**.

V atlasu poišči Karpate in Baltsko morje ter omenjene reke in z učiteljem določite pradomovino Slovanov.

Slika 229: Pradomovina Slovanov

ALI VEŠ, da ...

so naši predniki Slovani že v 6. in 7. stoletju obvladali »umetnost« čebelarjenja? Čebele so iskali v duplih in jim jemali satje. Sčasoma so odrezali del debla z duplino in jih s čebelami vred prinesli v bližino svojih domov, tako da so iz njih lahko pobirali satje. Roje so lovili in jih dajali v doma izdolbena bruna. Slovanska pijača je bila medica, ki je bila narejena iz žganja in medu.

Slovani so se preživljali s **poljedelstvom, živinorejo, lovom in ribolovom**. Ukvarjali so se tudi z obrtjo. Poznali so obdelovanje železa, zelo pomembni izdelki pa so bile tkanine in lončevina.

Gozdove so krčili s požiganjem. Na požganih tleh so nato uredili polja, ki so jih obdelovali z motiko in lesenim ralom. Pridelovali so: rž, ječmen, proso, bob in lan.

Čebelarstvo jim je dajalo med za hrano in pijačo medico.

Ženske so **predle** in **tkale**.

Slika 230: Slovansko naselje – gradišče

Slika 231: Prerez zemljanke

Slovani so stanovali v **lesenih kolibah** in v **zemljankah**. Zemljanke so preprosta enoprostorska bivališča. Spodnji del takega bivališča je bil pod zemljo, zgornji del pa je bil zgrajen iz lesenih hlodov ali ločja, ometanega z ilovico. Tako so se lahko zavarovali pred vetrom.

Opiši slovansko naselje.

Slovani so živeli v svobodi. Ni jim vladal en človek, temveč so vse odločitve sprejemali skupno. Postopoma pa so vedno večjo vlogo dobivali vojaki.

Živel so v **rodovih**. Rodove so združevali v **plemena**. Ozemlje, kjer je živelo eno pleme, so imenovali **župa**. Voditelj tega plemena pa je bil **župan**.

Več plemen se je združevalo v **plemensko zvezo**, ki jo je vodil **knez** ali **vojvoda**.

Častili so več bogov. Glavni bog Slovanov je bil **Perun** (bog groma). Pomembni pa so bili še bogovi **Dažbog** (bog ognja), **Veles** (zaščitnik pastirjev), **Triglav** (bog zemlje in vode), **Morana** (boginja smrti in zime), **Vesna** (boginja pomladi), **Živa** (boginja življenja), **Svarog** (bog ognja in sonca).

6.1.2 | PRESELJEVANJE SLOVANOV

Starim Slovanom je primanjkovalo hrane in napadala so jih sosednja ljudstva. Zato so se začeli seliti.

Selili so se v tri smeri in nastali so:

- **zahodni Slovani** (današnji Poljaki, Čehi in Slovaki);
- **vzhodni Slovani** (današnji Belorusi, Rusi in Ukrajinci);
- **južni Slovani** (današnji Slovenci, Hrvati, Bošnjaki, Srbi, Črnogorci, Makedonci in Bolgari);

Slovani so od polovice 6. stoletja do začetka 7. stoletja poselili ves Balkanski polotok.

Pot selitve so jim kazale reke in rimske ceste. Do leta 600 so zasedli že večje alpske kotline in doline.

Slika 232: Smeri razseljevanja Slovanov

Na zemljevidu pokažite smeri, kam so se razseljevali Slovani.

Pisatelj Fran Saleški Finžgar je v zgodovinskem romanu *Pod svobodnim soncem* opisal življenje in težave naših slovanskih prednikov. Poišči omenjeno knjigo in ob pomoči učitelja preberi kakšen odlomek.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Slovani so pred obdobjem selitve narodov živeli na območju med Karpati in Baltskim morjem.

Preživljali so se s poljedelstvom, živinorejo, lovom in ribolovom. Ukvarjali so se tudi z obrtjo. Gozdove so krčili s požiganjem. Čebelarstvo jim je dajalo med za hrano in pijačo medico. Stanovali so v lesenih kolibah in v zemljankah.

Živeli so v svobodi, ni jim vladal en človek, temveč so vse odločitve sprejemali skupno.

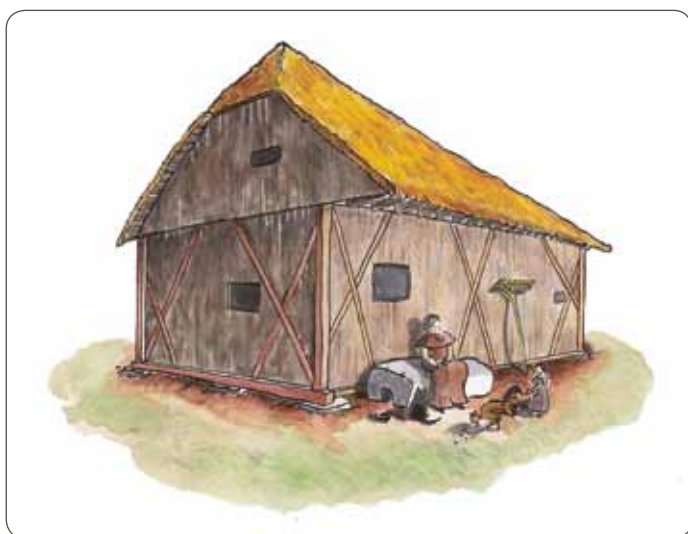
Častili so več bogov.

Starim Slovanom je primanjkovalo hrane in napadala so jih sosednja ljudstva. Zato so se začeli seliti. Nastali so zahodni, vzhodni in južni Slovani.

Pozanimaj se, katera je prva država Slovencev. Kdo jo je vodil?
Kje je bilo središče te države?

Približno do leta 630 je bila selitev Slovanov končana. Med potjo so slovanski narodi uničili veliko rimskih mest, nekatera pa so našli že porušena. Ponekod so naredili nova naselja in ohranili stara imena (Celje – Celea, Ptuj – Poetovia). Ohranili so tudi imena rek, jezer in gora (Sava, Krka, Drava, Soča, Bled, Bohinj, Alpe ...).

Slika 233: Zgodnj srednjeveška hiša

Slika 234: Karantanski panter

Alpske Slované pa so napadla druga ljudstva (Franki, Bavarci, Obri in Langobardi). Zaradi obrambe pred temi napadi so se **plemena alpskih Slovanov** med seboj povezala v **Karantanijo** (karantas – prijatelj).

V bojih z drugimi ljudstvi so si poglavarji pridobivali vedno več **plena** (bogastva) in tako je začel nastajati bogat sloj ljudi.

Karantanija se je pridružila **plemenski zvezi**, ki jo je vodil knez Samo (od Baltika do Jadrana). Ta zveza je trajala 35 let, do Samove smrti.

Toda slovansko prebivalstvo je ostalo še naprej povezano in izvolili so svojega kneza. Knez je bil vojaški poveljnik, sodnik in pobiral je davke. Imel je vso oblast.

Slika 235: Knežji kamen

Središče Karantanije (prve slovanske države na slovenskem ozemlju) je bilo na Krnskem gradu na Gosposvetskem polju, ki danes leži na ozemlju Avstrije. Tam so na **knežjem kamnu** ustoličevali **kneze**. Prvi znani knez je bil **Valuk**. Knežji kamen je ostanek rimskega stebra in ga hranijo v Koroškem deželnem muzeju v Celovcu.

Slika 236: Karantanija

ALI VEŠ, da ...

je starodavni obred ustoličevanja karantanskih knezov na Knežjem kamnu na Gosposvetskem polju potekal v slovenskem jeziku? Obred se je ohranil vse do prve polovice 15. stoletja (1414). Gosposvetsko polje je danes na avstrijskem Koroškem.

7.1 | KARANTANSKA DRUŽBA

Karantanska družba je bila razslojena. Sestavljali so jo:

- prvaki, ki jim je načeloval knez,
- kosezi,
- svobodni kmetje,
- sužnji;

PRVAKI Mednje so spadali poglavarji, ki so bili poveljniki v vojaških spopadih in so si prilastili več bogastva. Načeloval jim je **knez**. Sprva je bil knez samo vojaški vodja, pozneje pa je bil tudi sodnik.

Ali veš, kdo so bili karantanski knezi? Poišči knjige o Karantaniji v knjižnici ali pa si pomagaj z medmrežjem.

KOSEZI so bili konjeniki in spremljevalci kneza. V zameno za spremstvo kneza v bojih jim je knez podaril zemljo. Sodelovali so pri izbiranju in ustoličevanju knezov.

Na koseze še danes spominjajo imena krajev, kjer so živeli. Ali je v bližini tvojega domačega kraja ali šole kraj, ki po imenu spominja na koseze? Pozanimaj se.

SVOBODNI KMETJE so sestavljali večino prebivalstva Karantanije. Združeni so bili v zadruge, zadruge pa so bile združene v župe. Župe so vodili župani.

SUŽNJI so bili vojaški ujetniki in nekateri staroselci, ki so jih zaslužnili. V Karantaniji je bilo malo sužnjev.

Slika 237: Ustoličevanje karantanskega kneza (slikar: Gojmir Kos)

na vrhu KNEZ

ŽUPAN – vodi posamezno pleme

KOSEZI – konjeniki, knezovi vojščaki

SVOBODNI KMETJE – svobodnjaki, vodil jih je župan

SUŽNJI

Slika 237a: Prikaz karantanske družbe

Oglej si prikaz karantanske družbe in jo opiši.

7.2 | IZGUBA SAMOSTOJNOSTI KARANTANIJE

Karantanija je samostojnost ohranila skoraj 300 let. Ko je Karantanijo vodil knez Borut, so Obri napadali državo in knez je prosil za pomoč sosede Bavarce. Bavarci so jim pomagali pod pogojem, da Karantanci priznajo oblast Bavarcev. Zato jih je večina raje sodelovala s tujci. **Zavedni** so ostali samo kmetje.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Alpske Slovane so napadla druga ljudstva. Zaradi obrambe pred temi napadi so se plemena alpskih Slovanov med seboj povezala v Karantanijo. Središče prve slovenske države – Karantanije je bilo na Krnskem gradu na Gosposvetskem polju. Tam so na knežjem kamnu ustoličevali kneze. Obred je potekal v slovenskem jeziku.

Ko je Karantanijo vodil knez Borut, so Obri napadali državo. Knez je prosil za pomoč sosede Bavarce, ki so jim pomagali. Karantanci so za to morali priznati njihovo oblast.

8 ŽIVLJENJE NA GRADU

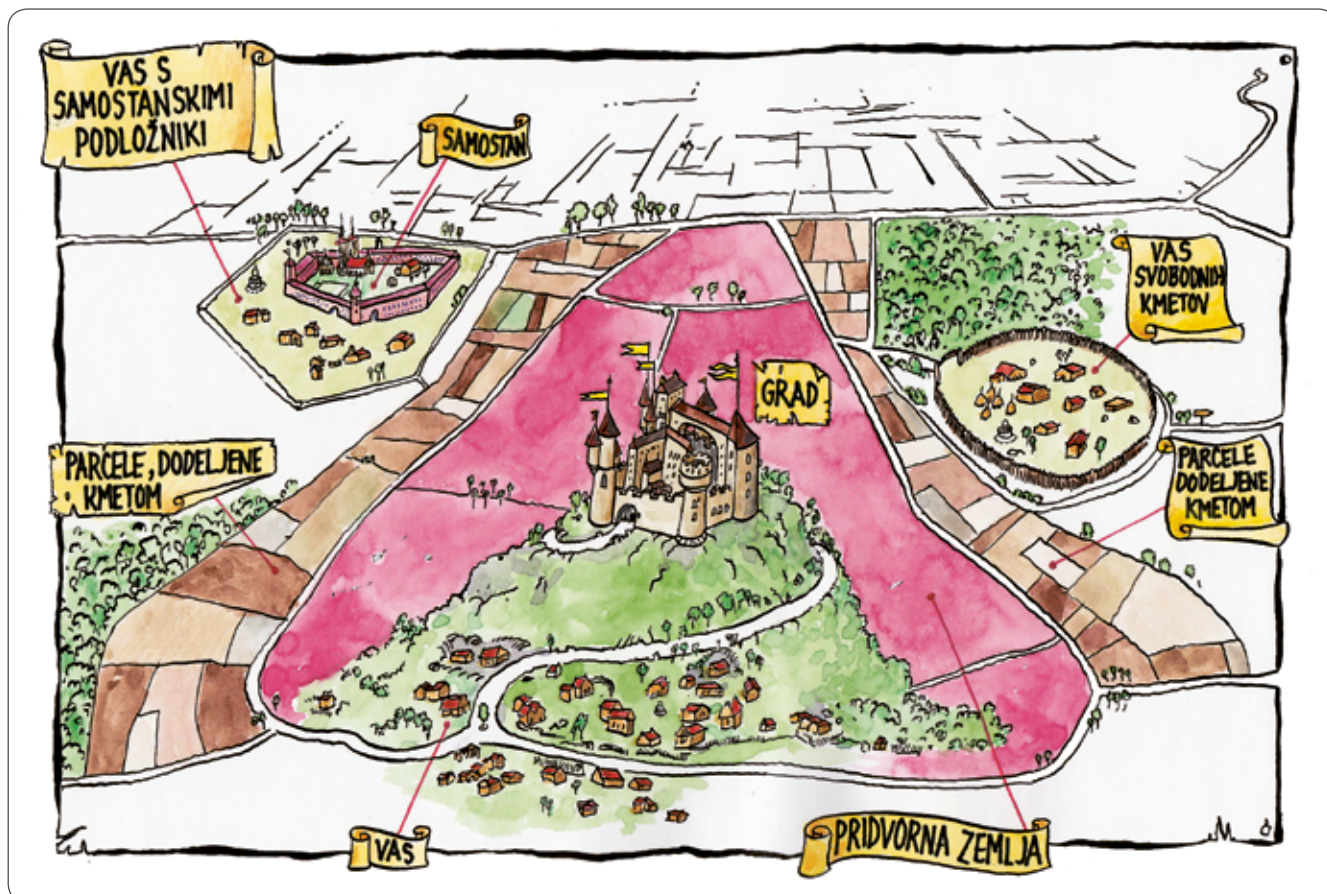
V knjižnici ali na internetu poišči podatke o gradovih na Slovenskem. Poskušaj odkriti, kdaj je bil kateri zgrajen. Katere materiale so uporabili pri gradnji? Morda boš odkril tudi, kdo je prebival na kakšnem gradu.

Na gradu so živeli **plemiči**. Gradovi so bila utrjena bivališča, ki so jih postavili na težko dostopnih krajih in obdali z obzidjem. Najprej so bili leseni, pozneje pa zidani. Obzidja so imela strelne line, da so se prebivalci gradu lažje branili pred napadalci. Zavarovali so se tudi z vodnim jarkom in dviznim mostom.

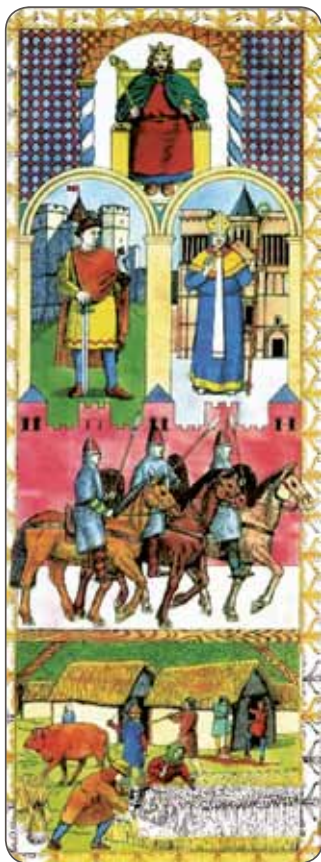
Plemič – **zemljiški gospod** je upravljal svojo **zemljiško posest** ali gospodstvo. Sedež je bil na gradu, h kateremu je spadalo veliko zemlje.

Slika 238: Srednjeveški grad

Slika 240: Ureditev zemljiškega gospodstva/pol strani

To zemljo so kmetje obdelovali s **tlako**. Drugi del posestva pa je bil razdeljen na kmetije, kjer so živeli kmetje. Ti niso smeli zapustiti posestva in so tako rekoč spadali k zemljiškemu gospodstvu. Kmetje so morali poleg tlake plačevati zemljiškemu gospodu še **dajatve** in mu biti povsem **podložni**.

Kmetje so imeli težko življenje. Drugače od njih je grajski gospod hodil na lov in se udeleževal **viteških turnirjev**. Priljubljena zabava na gradu je bilo igranje **šaha**.

Vsako leto v Postojni pred Predjamskim gradom priredijo viteške igre. Poskušaj odkriti kakšen podatek o tem dogodku in o tem poročaj v razredu.

Slika 239: Ureditev srednjeveške družbe

Ženske na gradovih so tkale, predle in vezle, nekatere so znale tudi brati. Vodile so grajsko gospodinjstvo in skrbele za otroke.

Vsak plemič je imel svoj grb, ki je bil njegovo razpoznavno znamenje. Izražal naj bi njegovo moč in mogočnost.

TO SI BOM ZAPOMNIL

Na gradu so živeli plemiči. Gradovi so bila utrjena bivališča, ki so jih postavili na težko dostopnih krajih in obdali z obzidjem.

Plemič – zemljiški gospod je upravljal svojo zemljiško posest ali gospodstvo. Sedež je bil na gradu, h kateremu je spadalo veliko zemlje. To zemljo so kmetje obdelovali s tlako. Kmetje so morali poleg tlake plačevati gospodarju še dajatve in mu biti povsem podložni.

Vsak plemič je imel svoj grb, ki je bil njegovo razpoznavno znamenje.

9 ZGODOVINSKE POKRAJINE

Oglej si spodnje grbe in jih opiši. Kakšnega lahko tudi prerišeš v zvezek.

Nariši grb, ki predstavlja tebe.

Slika 242: Grbi Goriške, Koroške, Kranjske in Štajerske

Ti grbi so predstavljali zgodovinske pokrajine, ki so se oblikovale na območju današnje Slovenije.

Po razpadu Karantanije so na slovenskem ozemlju nastale štiri pokrajine, ki so jih takrat imenovali dežele:

- ŠTAJERSKA – središče Gradec,
- KOROŠKA – središče Celovec,
- KRANJSKA – središče Ljubljana,
- GORIŠKA – središče Gorica;

Slika 243: Zemljevid slovenskih zgodovinskih pokrajin

Na Kranjskem so živel slovenski prebivalci. Na Štajerskem in Koroškem so govorili slovensko in nemško. Na Goriškem so živel Slovenci in Furlani in Italijani. Največja pokrajina je bila Štajerska.

Nekoč so ljudje drugače praznovali družinske, cerkvene in druge praznike. Mnoge šege in navade so tesno povezane s pomembnimi dogodki v življenju (rojstvo, poroka, smrt), druge pa z delom in kmečkimi opravili. Z nastankom večjih naselij in razvojem industrije in trgovine se je spremenil tudi način življenja. Tako so bile mnoge šege, navade, plesi, pesmi, opravila in noše pozabljene.

NAVADA – človeško opravilo, ki se ponavlja vsako leto na določen dan in ob določeni priložnosti. Navade so nekakšna pravila za življenje in običaje
ŠEGA – nekaj več kot navada. To so dejanja in obredi za določene priložnosti. Mnoge šege smo podedovali od prednikov, vendar jih tudi spreminjamo

Slika 244: Slovenske šege in navade

Da ne bi pozabili na način življenja naših prednikov, deloma pa tudi zaradi turizma, skušajo v nekaterih krajih obuditi in predstaviti stare šege in navade.

Izberi si eno opisano šego in jo predstavi še sošolcem. Lahko izdeláš tudi plakat. Naredite razredno razstavo.

10.1 | KRAVJI BAL

Planinski pašniki so bili včasih skupna last posameznih vasi. Pastir je zbral govedo in drobnico več gospodarjev in jo v začetku poletja odpeljal v gore. V bohinjskih gorah je veliko gorskih planot, kjer so včasih lahko pasli živino. Danes jih je le še 24.

Mleko so predelali kar na planšariji, skuto in maslo pa so odnašali v dolino. Radovedni gledalci lahko vsako leto v Bohinju sprejmejo planšarje in majerje, ko se vračajo s planin in ženejo živino v domače hleve.

Povej, kje danes kmetje zbirajo mleko. Kam odvažajo to mleko in kje ga predelajo?

Slika 245: Planina Dedno polje

Slika 246: Kravji bal v Bohinju

Naštej izdelke, ki jih pridelajo iz mleka.

S pomočjo medmrežja poišči nekaj značilnih bohinjskih jedi.

BAL – družabna prireditev, na kateri se pleše

MAJER – najemni delavec na planini, planšar

NOŠA – oblačilo, značilno za prebivalce kakega območja ali dobe

PLANŠARIJA – stavba za bivanje pastirjev (planšarjev) in za predelovanje mleka

10.2 | OVČARSKI BAL

Včasih je bila na Jezerskem reja ovac poleg gozdarstva najpomembnejša dejavnost. Obiskovalcem ovčarskega bala pokažejo stare navade, povezane z rejo ovac. Predstavijo jim vračanje ovčarjev s planin v dolino, kjer jih je pričakal gospodar. Videti je mogoče striženje ovac, česanje in predenje ter pletenje iz volne. Obiskovalcem ponudijo tudi nekdanje planšarske jedi. Ovčarji in majerice so na balu napravljeni v stare planšarske noše, obuti v cikle in debele nogavice, na glavah pa nosijo velike klobuke.

Slika 247: Predenje volne

Slika 248: Ovce

Naštej nekaj izdelkov, ki se jih naredi iz volne.
Znaš katerega narediti tudi sam?

10.2 | FLOSARSKI BAL

V preteklosti je bilo na večjih rekah razvito splavarjenje. Na splavih so prevažali les, lončarske izdelke in apno. Pri nas je bilo splavarjenje razvito na Savinji, Savi in Dravi. Z razvojem železnice in gradnjo hidroelektrarn je splavarjenje zamrlo. V Ljubno ob Savinji privabi veliko obiskovalcev Flosarski bal. Tam je bila trgovina z lesom pomemben vir zaslužka. Danes je to le spomin na čase, ko so moški odšli na tedne in tedne dolgo pot.

FLOSAR – splavar

Slika 249: Flosarski bal

S pomočjo medmrežja ali knjig poišči, kako je potekala pot flosarjev. Kako misliš, da so se flosarji vračali domov?

10.4 | KURENTOVANJE

Kurentovanje je čas, ki prinese čarobno veselje in razigranost. Kurentovanje je ena najpomembnejših tradicionalnih prireditev v Sloveniji.

Izhaja iz stoletne tradicije praznovanja pusta na Dravskem in Ptujskem polju.

V pustnem času privrejo na dan pustni običaji, šege in navade, ki dajejo duška naši radoživosti in veselju.

Slika 250: Kurenti

Kurent ali korant, kakršnega poznamo danes, prihaja iz ljudskega izročila. Nekoč so si smeli kurentovo opravo nadeti samo neporočeni fantje, danes pa so kurenti tudi možje, otroci in ženske.

Poznamo dve vrsti kurentov: pernatega markovskega in rogatega haloškega. Kurent je oblečen v ovčji kožuh, okrog pasu ima verigo z zvonci, na nogah gamaše, obut je v težke čevlje, na glavi ima kapo oz. masko, k njegovi opravi pa sodi še ježevka, ki jo drži v levi roki.

Ljudje kurentom pripisujejo nadnaravno moč, saj naj bi s svojo podobo, skakanjem, zvonjenjem z zvonci in obredjem preganjali zimo in klicali v deželo pomlad.

Na medmrežju poišči slike obeh vrst kurentov in ju primerjaj.

Primerjaj kurentovanje s pustnimi šegami drugod po Sloveniji.

10.5 | JURJEVANJE

Natančno preberi besedilo. Oblikuj miselni vzorec in sošolcem predstavi jurjevanje.

Belokranjski obredi spadajo med najstarejše slovenske ljudske običaje. Izvirajo še iz poganske dobe, čeprav so se skozi stoletja malo spreminjali. Človek je bil nekoč trdneje povezan z naravo in od nje je bil bolj odvisen.

Večina belokranjskega ljudskega izročila je zato vezanega na pomlad, zlasti na kresno dobo, ki se je pričela na Jurjevo (24. aprila) in končala na Ivanje (24. junija).

Obred zelenega Jurija pomeni čaščenje božanstva rasti in rodovitnosti. V sprevodu nastopajo: piskači kot obramba pred sovražnimi silami, okrašeno drevo predstavlja drevesno božanstvo, Zeleni Jurij (fant, odet v brezovo listje) pa je njegova učlovečena podoba. Dekleta pojejo pobožno priprošnjo. Osmukanje drevesa je obredna smrt božanstva. Obred na mostu, ko Zelenega Jurija vržejo v vodo, pa predstavlja smrt starega in rojstvo novega božanstva oz. prošnjo za rodovitnim dežjem.

Ta obred je bil najdlje ohranjen v Črnomlju. Sprevod se je začel na Gričku, osmukanje drevesa in plesi so potekali na trgu, Jurija pa so vrgli v bližnjo Lahinjo.

Slika 251: Jurjevanje

Jurjevo je pozneje postalo pomemben pastirski praznik. Verovali so, da je Jurij »volčji pastir«, saj naj bi ukazovali volkom, kje naj lovijo. Da bi obvarovali svojo čredo, so se pastirji hoteli prikupiti Juriju z darovi.

10.6 | BOROVO GOSTÜVANJE

Borovo gostüvanje pripravijo v Prekmurju, če v predpustnem času v vasi ni nobene poroke. Kakor pove ime, je to poroka z drevesom, največkrat z borom. Pozvačini povabijo staro in mlado. Vaščani jih obdarujejo z živili, iz katerih potem pripravijo pojedino.

Slika 252: Borova svatba

GOSTÜVANJE – gostija ob poroki
POZVAČIN – moški, ki vabi na gostijo ob poroki

Pozanimaj se, katere šege ob poroki so značilne za tvoj kraj ali tvojo pokrajino.

10.7 | KRESOVANJE

Natančno preberi besedilo. Oblikuj miselni vzorec in sošolcem predstavi kresovanje.

Nekoč so na večer pred 24. junijem kresovali. Mlada dekleta – kresnice so hodile kresovat – to je prepevat kresne pesmi – po poljih, vinogradih in od hiše do hiše. V pesmih so prosile za dobro letino.

Kresnice naj bi bile čarodejna bitja, vile, saj so se ponekod še spominjali, da so hodile kresnice naokoli oblečene v belo in zastrtih obrazov. Tudi kresnicam je bilo treba dati darove za njihove dobre želje. Če kresnice niso dobile darov, so hiši zagrozile s čim slabim.

Na kresni večer se prične dan krajšati. Sonca, ki so ga stari ljudje častili kot božanstvo, je vedno manj. Zato so se skušali prikupiti soncu tako, da so njegovo pojemajočo moč želeli nadoknaditi z ognjem. Od tod navada kurjenje kresov. Ogenj naj bi tudi varoval pred zlimi dejanji mrtvih. Dekleta in fantje so se zbirali ob kresu, kjer so peli in plesali dolgo v kresno noč.

Kresna noč velja za čudežno noč, zato je z njo povezanih veliko ljudskih verovanj, vraž in pregovorov.

Slika 253: Kresnice

Slika 254: Kresovanje

Razmisli, ob kakšnih priložnostih še prižigamo kresove.

10.8 | ŠKOROMATI

Na obrobju Brkinov se je ohranilo izročilo škoromatov. Te pustne šege so še ohranjene v krajih Hrušica, Podgrad, Javorje, Obrov in Male Loče.

Poišči omenjene kraje na zemljevidu. V katero pokrajino bi jih uvrstil?

Slika 255: Hruški skoromati

Priprave za vsakoletno škoromatijo se pričnejo tik pred novim letom. Tedaj se fantje dogovorijo, kdo bo vodja in v kaj se bodo posamezniki našemili. Nekoč so smeli biti škoromati le neporočeni fantje. Danes je drugače, saj lahko sodelujejo tudi poročeni moški in šolarji. Tri tedne pred pustom grejo nabirat darove v bolj oddaljene vasi. Pepel, ki ga trosijo škoromati, naj bi tem krajem prinesel večjo rodovitnost.

Primerjaj škoromate z drugimi maskami po Sloveniji.

Škoromati imajo maske iz lipovega lesa. Oblečeni so v ovčje kožuhe, okrog pasu imajo zvonce. Nosijo bele platnene hlače in do kolen segajoče nogavice, obuti so v močne čevlje. V rokah držijo zakrivljeno pastirsko palico, okrašeno z rožami in barvnimi trakovi.

10.9 | KOLEDOVANJE

Koledovanje je praznični obhod hiš, pospremljen s petjem, s katerim naj bi koledniki ljudem prinesli srečo in o kateri govorijo voščila kolednic (pesmic). Vljudnost je od ljudi zahtevala, da so kolednike za dobre želje obdarovali – navadno z jajci, klobaso, suhim sadjem, pijačo, le redko z denarjem.

Slika 256: Koledniki

Priložnosti za koledovanje so se vrstile vse leto, vendar ne po vsej Sloveniji enako. Za božič, novo leto in svete tri kralje so koledovali povsod, jurjevali in kresovali so bolj v Beli krajini, svečeniške kolednice so peli v Slovenskih goricah, florjanovske kolednice pa na Štajerskem.

Koledniki so najprej zapeli pesem, nato pa potrkali na vrata in eden je dejal:
»Dober večer vam Bog daj! Stara navada se mora ponovit, mi pa lepo prosimo
mali dar od vas dobit.«

Pozanimaj se, če vaše kraje tudi obiščejo koledniki.

Premisli, katere od opisanih šeg se dogajajo v pustnem času. Kaj je
skupna značilnost pustnih šeg?

10.10 | KOLEDARSKE ŠEGE NA SLOVENSKEM

Našteti so nekaj šeg, značilnih za posamezni letni čas. Preglej jih
in v zvezek izpiši tiste, ki jih poznate tudi v tvojem kraju. Pri tem ti
lahko pomagajo tudi starši in stari starši.

V POMLADNEM ČASU

- **pustovanje** (vsako leto na različne dneve),
- **gregorjevo** (12. 3., *ko se ptički ženijo*),
- **dan žena** (8. 3.),
- **materinski dan** (25. 3.),
- **1. april**,
- **jurjevo** (23. 4.),
- **šege in navade velikonočnega časa**
(velika noč je vedno po prvi pomladanski polni luni),
- **1. maj**.

Gregorjevo

Slika 257: Mlaj ob 1. maju

V POLETNEM ČASU

- **binkošti** ali **prihod svetega duha** (petdeseti dan po velikonočni nedelji),
- **telovo** ali **praznik svetega rešnjega telesa** (enajsti dan po binkoštih),
- **kres** ali **šentjanževo** (kresni večer in rojstni dan Janeza Krstnika, 23. 6.; po tem se dan začne krajšati).

Slika 258: Procesija za telovo

V JESENSKEM ČASU

- **romanja** (različni datumi),
- **brucovanja** (različni datumi),
- **polhanje** (različni datumi),
- **trgatev** (različni datumi, odvisno od dozorelosti grozdja),
- **vsi sveti** ali **dan spomina na mrtve** (1. 11.),
- **martinovanje** (11. 11.).

slika 259. Polhanje

V ZIMSKEM ČASU

- **koline** (različni datumi; od martinovanja do pusta),
- **miklavž** (6. 12.),
- **božič** (24. – 25. 12.),
- **dedek Mraz** (26. – 31. 12.),
- **šege in navade božičnega časa** (od adventa do svečnice),
- **štefanovo** (26. 12.),
- **silvestrovanje** (31.12.),
- **valentinovo** (14. 2.).

Slika 260: Koline

10.11 | SLOVENSKE TRADICIONALNE JEDI

Pripoveduj, kaj najraje ješ. Ali veš, od kod izvira tvoja najljubša jed?

Katero značilno slovensko jed poznaš in bi jo priporočil tujcem ob obisku Slovenije?

Včasih so se ljudje drugače prehranjevali kot danes. Predvsem so živeli in jedli bolj skromno. Mnoge tradicionalne jedi smo že pozabili, nekatere pa so se na naših mizah vendarle ohranile.

Žganci – v slan krop zakuhana moka, ki je lahko iz ajde, koruze ali pšenice. Žgancem dodamo različne zabele.

Slika 262: Matevž

Slika 261: Žganci

Matevž – je jed iz premešanega stlačenega krompirja in stlačenega fižola, ki je zabeljena z ocvirki.

Koroški mavžlji – meso svinjske glave in drobno narezan prepražen kruh, ajdova kaša in začimbe, ki se zavijejo v svinjsko mrežico in spečejo. Podobna je gorenjska prata

Slika 263: Koroški mavžlji

Polenta – stara jed, ki so jo nekdanj kuhali le na Primorskem in na Krasu, saj je nadomeščala kruh. Poleg koruzne polente poznamo tudi ajdovo in belo polento.

Slika 265: Žlikrofi

Slika 264: Polenta

Žlikrofi – nadevano testo; najbolj znani so idrijski. Polnjeni so z nadevom iz krompirja, ocvirkov, drobtin in drobnjaka.

Štruklji – jed iz vlečenega ali kvašenega testa z nadevom. Poznamo orehove, krompirjeve, pehtranove, skutne in druge. Po Sloveniji jih pripravljajo na več kot sto načinov.

Slika 266: Štruklji

Slika 267: Gibanica

Gibanica – v več plasteh pečeno testo z različnimi nadevi. Nekatere imajo po devet plasti. Nadevi pa se iz plasti v plast lahko spreminjajo; ena je prekrita s skuto, druga z makom, tretja z jabolki, četrta z orehi ...

KAŠA – največkrat je bila na mizi prosena kaša, ki je bila tudi simbolna jed na porokah, saj naj bi zagotavljala rodno. Poznamo tudi ječmenovo (ričet) in ajdovo kašo.

Slika 268: Ajdova kaša

Doma se pozanimaj o jedeh, ki so bile v preteklosti prisotne v tvojem domačem kraju. Zapiši recept, pri gospodinjstvu pa lahko jed pripravite.

10.12 | SLOVENSKE NARODNE NOŠE

Narodna noša se je oblikovala v drugi polovici 19. stoletja. V času narodnega prebujenja so si Slovenci za svojo narodno nošo izbrali nošo iz okolice Bleda, ki so jo malo polepšali. Taka je ostala narodna noša Slovencev do današnjih dni.

Slika271: Belokranjska noša

Slika270: Koroška noša

Slika269: Dolenjska noša

Na medmrežju ali v knjigah poišči še ostale noše in jih primerjaj med sabo. Katera noša je najbolj preprosta? Katera najmanj?

TO SI BOM ZAPOMNIL

Nekoč so ljudje drugače praznovali družinske, cerkvene in druge praznike. Mnoge šege in navade so tesno povezane z delom in kmečkimi opravili. Z nastankom večjih naselij in razvojem industrije in trgovine se je spremenil tudi način življenja.

Tako smo mnoge šege, navade, plesi, pesmi, opravila in noše pozabili. Da ne bi pozabili na način življenja naših prednikov in predvsem zaradi turizma skušajo v nekaterih krajih obuditi in predstaviti stare šege in navade: kravji bal, ovčarski bal, flosarski bal, kurentovanje, jurjevanje, borovo gostüvanje, kresovanje, skoromate, koledovanje.

Mnoge jedi iz preteklosti smo že pozabili. Danes so znani predvsem še žganci, matevž, polenta, mavžlji, gibanica, žlikrofi, kaša, štruklji. Pomembne so tudi narodne noše.

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Družboslovje 7

